

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЖУРНАЛІСТИКИ

В. Ю. ТАРАСЮК

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ
(XIX – перша половина XX ст.)

Ужгород 2024

УДК 007(09)(477)(076)

Т-12

Тарасюк В. Ю. Історія української журналістики (XIX – перша половина XX ст.): навчально-методичний посібник із курсу для студентів, які опановують журналістський фах.
Ужгород: ПП Наумченко Н. В., 2024. 124 с.

Рецензенти:

Сидоренко Н. М., професорка кафедри друкованих медіа та історії журналістики Навчально-наукового інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, докторка філологічних наук.

Гринівський Т. С., доцент кафедри журналістики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, кандидат наук із соціальних комунікацій.

Відповідальний за випуск:

Соломін Є. О., кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, завідувач кафедри журналістики

Рекомендовано до друку методичною комісією філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Протокол № 12 від 27червня 2024 року

© Тарасюк В. Ю.

Вступ

«Історія української журналістики» є однією з базових навчальних дисциплін у системі фахової підготовки студентів-журналістів. Ця дисципліна дає студентам розуміння особливостей розвитку та функціонування українських ЗМІ, навчає аналізу, вироблення критичної оцінки процесів і явищ, які супроводжують етапи становлення мас-медіа на території України й українських засобів масової інформації у світі. Крім того, історія української журналістики розкриває специфіку репортерської та публіцистичної праці, роль медіа в націєтворенні, використання кращих набутків журналістської діяльності в сучасній медійній практиці.

Опанування цього курсу є вагомим ключем до усвідомлення того, що таке вітчизняна журналістика, як журналістські системи функціонували й функціонують у різних типах суспільства в процесі його багаторічного розвитку.

Пропонована дисципліна охоплює матеріал від початку зародження української журналістики в XIX і до першої половини XX століття та пропонується студентам II курсу для опанування в одному семестрі. Дисципліна покликана дати студентам ґрунтовні знання з історії розвитку вітчизняних медіа з урахуванням діяльності її фундаторів, головних творців (засновників, видавців, журналістів, публіцистів, літераторів тощо), загальнополітичної ситуації ні, програмно-ідеологічної спрямованості, цензурних перешкод на шляху становлення, організаційної структури, жанрово-тематичної специфіки, мовностилістичних особливостей. Головну увагу звернуто на своєрідність національних традицій української журналістики в контексті розвитку світової преси, на кращі здобутки української публіцистики, на тих її яскравих представників та творців періодики, котрі зробили найвагоміший внесок у становлення журналістських систем, відіграли найбільшу роль у піднесення свідомості української нації.

Вивчення історії журналістики від початку її виникнення дає можливість глибше пізнати головні процеси в розвитку та функціонуванні журналістики, збагатить студентів практичними навичками використання в подальшій творчій діяльності кращих традицій українських медіа з позицій загальнолюдських цінностей та інтересів власного народу.

Під час вивчення курсу студенти засвоюють основні поняття, явища з історії української журналістики, формують об'єктивне ставлення до процесів, що відбувалися в журналістиці в конкретний історичний період на різних етапах її розвитку. Поданий матеріал покликаний сприяти розумінню того, як формувалися класичні потоки журналістської інформації, у який спосіб, якими шляхами й засобами вона творилася, яких зусиль докладали журналісти, публіцисти, аби з допомогою цієї інформації через поширення прогресивних ідей формувати демократичне суспільство.

Дисципліна має на меті:

1) дати студентам цілісне розуміння загальних тенденцій розвитку української журналістики з урахуванням історичного минулого та критичне осмислення всіх процесів і явищ, пов'язаних із мас-медійним поступом;

2) сформувати цілісне уявлення студентів щодо ролі ЗМІ в поширенні національних ідей та принципів державної незалежності;

3) збагатити здобувачів фаху основами критичного мислення, об'єктивного оцінювання духовно-історичних явищ та розкрити їх вплив на журналістику із застосуванням отриманих знань у практичній журналістській діяльності.

За підсумками навчання студенти матимуть змогу:

1) краще розуміти історичний контекст і події минулого у взаємозв'язку із сучасністю;

2) ґрунтовно аналізувати й оцінювати факти та події минулого;

3) використовуючи здобуті навички, ураховуючи жанрові й стилеві особливості текстотворення, писати об'єктивно, аргументовано, історично конкретно.

Для досягнення поставлених завдань застосовується система навчальних методів. Вона передбачає в органічному поєднанні, залежно від теми занять, використання лекцій, практичних занять (семінарів), доповідей, дискусій, рольових ігор, наукових досліджень (проектів), вивчення прикладів, вправ, творчих завдань, самостійну роботу, зокрема в архівах, музеях, бібліотеках.

Тематика лекційно-практичних занять

Тема 1. Витоки журналістики

Питання для розгляду

1. Історія української журналістики як культурологічна дисципліна.
2. Дослідницькі інтереси в галузі та проблема гармонізації різних наукових концепцій.
3. Історія української журналістики і сучасна журналістська практика.
4. Критерії, жанри, формувальні складові давньої публіцистики.
5. Суспільно-політична ситуація в Україні в кінці XVII – у XVIII ст. і форми вияву преси.

Література

Основна

1. Башманівський В. І. Актуальні проблеми історії українського медіапростору як вагома компонента в процесі підготовки магістра журналістики (2023). URL: http://eprints.zu.edu.ua/36906/7/%D0%91%D0%B0%D1%89%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%B2.%D0%86..pdf.
2. Матвієнко О. Від газет до онлайн-видань: як розвивалась українська журналістика. URL: <https://osvita.nakypilo.ua/yak-rozvyvalas-ukrayinska-zhurnalistyka/> (2024).
3. Михайлин І. Л. Методологічні проблеми історії української журналістики. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1290>.
4. Сидоренко Н. Історія української журналістики: перезавантаження («палітурка», «цифра», «втрачено»). Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика. 2015. Вип. 40. С. 28–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Jur_2015_40_5.
5. Сидун І. В. Історія української журналістики: хрестоматія для здобувачів першого (бакалаврського) рівня спеціальності 061 «Журналістика». Одеса: С. Л. Назарчук, 2021. С. 6–7.

Додаткова

1. Животко А. П. Історія української преси / Упоряд., авт. іст.-біогр. нариса та приміт. М. С. Тимошик. К.: Наша культура і наука, 1999. С. 35–36. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-95575-3-4/966-95575-3-4.pdf>.
2. З послання Івана Вишенського до вищого українського духовенства,

- прийнявшого унію. Історія української культури: 3б. матеріалів і документів / Упоряд.: Б. І. Білик, Ю. А. Горбань, Я. С. Калакура та ін.; за ред. С. М. Калапчука, В. Ф. Остафійчука. К.: Вища школа, 2000. С. 113–116.
3. Михайлин І. Л. Історія української журналістики: Підручн. Харків: ХІФТ, 2000. Кн. 1: Період становлення: від журналістики в Україні до української журналістики. С. 4–25.
 4. Мукомела О. Конкретизація історичного досвіду. Методика викладання історико-журналістських дисциплін і професійні потреби: Матеріали секційного засідання кафедри історії журналістики Міжнародної наукової конференції «Журналістика 2008: українське журналістикознавство, освіта, термінологія і стандарти», Київ, 17–18 квітня 2008 р. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики; Дослідницький центр історії української преси; за ред. Н. М. Сидоренко. К., 2008. С. 7–9.
 5. Народна пісня про Богдана Хмельницького та про битву під Жовтими Водами (середина XVII ст.). Історія української культури: 3б. матеріалів і документів / Упоряд.: Б. І. Білик, Ю. А. Горбань, Я. С. Калакура та ін.; за ред. С. М. Калапчука, В. Ф. Остафійчука. К.: Вища школа, 2000. С. 136.
 6. Нечиталюк М. Проблеми вивчення історії української журналістики (деякі підсумки на перспективу). Вісник Львівського університету. Серія «Журналістика». Львів, 2001. Вип. 21. С. 363–369.
 7. Нечиталюк М. Ф. Методологічні засади історико-журналістської науки. Українська преса: Хрестоматія. Преса Східної України 60-х років XIX ст. / За ред. д-ра філол. наук, проф. М. Ф. Нечиталюка. Львів, 1999. Т. 1. С. 8–22.
 8. Овсієнко Л. М. Історія журналістики: навчальний посібник. Переяслав-Хмельницький: КСВ, 2015. С. 22–23.
 9. Політична історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В. І. Танцюри. К.: Видавничий центр «Академія», 2002. С. 134–136, 148–150.
 10. Романюк М. М. Історія української преси: проблеми періодизації. Збірник праць науково-дослідного центру періодики. Львів, 1994. Вип. 1. С. 6–14.
 11. Танцюра В. І., Куліш С. М., О. О. Пересада. Історія України: навчальний посібник. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. С. 152–173. URL:
<https://kpdі.edu.ua/biblioteka/%D0%86/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%20%D0%A2%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%8E%D1%80%D0%B0%20%D0%92.%D0%86.%20.pdf>.
 12. Тарасюк В. Форми творчих завдань з історії української журналістики

як вагома складова в опануванні медійного фаху. Історія української журналістики: методологічні проблеми, перспективи досліджень, сучасні методи викладання: Збірник матеріалів Всеукраїнського науково-методичного семінару / упоряд. Галина Яценко, Андрій Яценко. Львів: Простір-М, 2024. С. 71–73.

13. Федака С. Літописні джерела з історії княжої і козацької України-Русі / Міністерство освіти і науки України; Ужгород. нац. ун-т; каф. історії України. Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2003. С. 120–123.
14. Яценко Г. Історія української журналістики. Навчально-методичні матеріали для самостійної роботи студентів третього курсу факультету журналістики. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2015. С. 21, 29–30. URL: https://journ.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/Istoriia-ukrains-koi-zhurnalistyky_1.pdf

Тема 2. Зародження журналістики в Східній Україні

Питання для розгляду

1. Харківський період розвитку українських часописів.
2. Передумови появи і розвиток альманахової журналістики.
3. Розвиток періодики в Одесі.
4. Поява періодичних видань у Києві і участь М. Максимовича в журналістському процесі.

Література

Основна

1. Марчук Г. І. Історія української журналістики. Хрестоматія. Івано-Франківськ, 2019. URL: <https://kjourn.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/54/2024/12/khrestomatiia-z-istorii-ukrainskoi-zhurnalistyky.pdf>
2. Матвієнко О. Від газет до онлайн-видань: як розвивалась українська журналістика. URL: <https://osvita.nakypilo.ua/yak-rozvyvalas-ukrayinska-zhurnalistyka/> (2024).
3. Сидун І. В. Історія української журналістики: хрестоматія для здобувачів першого (бакалаврського) рівня спеціальності 061 «Журналістика». Одеса: С. Л. Назарчук, 2021. С. 12–27.
4. Хавкіна Л.М. Харківська альманахова журналістика 30–40-х років XIX ст.: соціокомунікаційні параметри. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. 2012. № 989. Сер.: Філологія. Вип. 63. С. 10–16.

Додаткова

1. Грицак Я. Подолати минуле: Глобальна історія України. К.: Портал, 2021. С. 145–160.
2. Животко А. П. Історія української преси / Упоряд., авт. іст.-біогр. нарису та приміт. М. С. Тимошик. К.: Наша культура і наука, 1999. С. 36–48. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-95575-3-4/966-95575-3-4.pdf>.
3. Михайлин І. Л. Історія української журналістики: Підручн. Харків: ХІФТ, 2000. Кн. 1: Період становлення: від журналістики в Україні до української журналістики. С. 30–36, 92–105, 158–170.
4. Овсієнко Л. М. Історія журналістики: навчальний посібник. Переяслав-Хмельницький: КСВ, 2015. С. 22.
5. Сидоренко Н. М. Історія української журналістики: особистості XIX–XX ст.: навч. посіб. для студентів вищих навч. закл.; наук. ред. В. В. Різун; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К.: Київський ун-т, 2012. 159 с.
6. Сидун І. В. Українська та зарубіжна журналістика. Ч. 2. Методичні вказівки та завдання для студентів спеціальності 061 «Журналістика». Одеса: ОНУ, 2020. 24 с.

Тема 3. Поява журналістики на західноукраїнських землях та її розвиток у 40–50-х роках XIX ст. в Україні

Питання для розгляду

1. Виникнення іншомовної преси у Львові.
2. Журнально-видавнича діяльність «Руської трійці».
3. Вплив європейської революції 1848–1849 рр. на розвиток української преси.
4. Виникнення приватної періодики у Львові і розвиток видань у 50-і роки.
5. Тарас Шевченко як публіцист та організатор видань.
6. Пантелеймон Куліш у журналістському процесі України.

Література

Основна

1. Марчук Г. І. Історія української журналістики. Хрестоматія. Івано-Франківськ, 2019. URL: <https://kjourn.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/54/2024/12/khrestomatiia-z-istorii-ukrainskoi-zhurnalistyky.pdf>.

2. Матвієнко О. Від газет до онлайн-видань: як розвивалась українська журналістика. URL: <https://osvita.nakypilo.ua/yak-rozvyvalas-ukrayinska-zhurnalistyka/> (2024).
3. Сидун І. В. Історія української журналістики: хрестоматія для здобувачів першого (бакалаврського) рівня спеціальності 061 «Журналістика». Одеса: С. Л. Назарчук, 2021. С. 6–12, 28–35, 45–46.
4. Тарасюк В. Публіцистика Тараса Шевченка: жанрові різновиди, проблематика. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Філологія. Соціальні комунікації». Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2014. Вип. 1 (31). С. 387–392.

Додаткова

1. Грицак Я. Подолати минуле: Глобальна історія України. К.: Портал, 2021. С. 145–160.
2. Животко А. П. Історія української преси / Упоряд., авт. іст.-біогр. нарисів та приміт. М. С. Тимошик. К.: Наша культура і наука, 1999. С. 48–52, 60–61, 69–73. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-95575-3-4/966-95575-3-4.pdf>.
3. Крупський І. В. Національно-патріотична журналістика України. (Друга половина XIX – перша чверть XX ст.). Львів: Світ, 1995. С. 61–68.
4. Куліш П. Переднє слово до громади: Погляд на українську словесність. Українська преса: Хрестоматія. Преса Східної України 60-х років XIX ст. / За ред. д-ра філол. наук, проф. М. Ф. Нечиталока. Львів, 1999. Т. 1. С. 53–59.
5. Михайлин І. Л. Історія української журналістики: Підручн. Харків: ХІФТ, 2000. Кн. 1: Період становлення: від журналістики в Україні до української журналістики. С. 115–117, 179–190, 194–195.
6. Нартов В. В. Видатні особистості України. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2007. С. 81–93.
7. Політична історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В. І. Танцюри. К.: Видавничий центр «Академія», 2002. С. 162–163.
8. Хата // Українська преса: Хрестоматія... Львів, 1999. Т. 1. С. 79–82.

Тема 4. Розвиток журналістики в Україні в 1860–1870-их роках

Питання для розгляду

1. Видання в Східній Україні і вплив політики царату на розвиток української журналістики.
2. Рукописна журналістика в Україні.
3. Друковані видання в Західній Україні.
4. М. Драгоманов у журналістиці й суспільно-політичному русі України.
5. Іван Франко – журналіст, редактор і публіцист.

Література

Основна

1. Емський указ. URL: <https://uinp.gov.ua/istychnyy-kalendar/traven/30/1876-emskuu-ukaz>.
2. Животко А. П. Історія української преси / Упоряд., авт. іст.-біогр. нарису та приміт. М. С. Тимошик. К.: Наша культура і наука, 1999. С. 72–100, 115–136, 141–145, 157–163. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-95575-3-4/966-95575-3-4.pdf>.
3. Лось Й. Д. Іван Франко: місія публіциста. Лось Й. Д. Публіцистика й тенденції розвитку світу: Навчальний посібник для вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації: У 2 ч. Ч. 1. Львів, ПАІС, 2008. С. 296–317.
4. Сидун І. В. Історія української журналістики: хрестоматія для здобувачів першого (бакалаврського) рівня спеціальності 061 «Журналістика». Одеса: С. Л. Назарчук, 2021. С. 35–44.
5. Шандра В. С. Валуєвський циркуляр 1863. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/>.

Додаткова

1. Гришак Я. Подолати минуле: Глобальна історія України. К.: Портал, 2021. С. 145–160.
2. Дзюба Т. А. Літературна програма М. Драгоманова в 70-ті роки XIX століття. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 31 (70). № 2. Ч. 3. 2020. С. 176–183. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/2_2020/part_3/32.pdf.
3. Драгоманов М. П. Чудернацькі думки про українську національну справу. Драгоманов М. П. Вибране («...мій задум зложити очерк

- історії цивілізації на Україні») / Упоряд. та авт. іст.-біогр. нарису Р. С. Міщук; приміт. Р. С. Міщука, В. С. Шандри. К.: Либідь, 1991. 494–499.
4. Животко А. «Черниговский листок»: Програма. Характер. Зміст. Співробітники. Відгук «Основи». Українська преса: Хрестоматія. Преса Східної України 60-х років XIX ст. / За ред. д-ра філол. наук, проф. М. Ф. Нечиталюка. Львів, 1999. Т. 1. С. 427–429.
 5. Зятьєв С. Емський указ російського царя: історія спроби знищення всього українського (2022). URL: <https://armyinform.com.ua/2022/05/30/emskeyj-ukaz-rosijskogo-czarya-istoriya-sproby-znyshhennya-vsogo-ukrayinskogo/>.
 6. Крупський І. В. Національно-патріотична журналістика України. (Друга половина XIX – перша чверть XX ст.). Львів: Світ, 1995. С. 69–73.
 7. Мацько Л. «Всі гріхи простяться, окрім гріхів проти народу і розуму». Дивослово. № 11. 2003. С. 20–23.
 8. Михайлин І. Л. Історія української журналістики: Підручн. Харків: ХІФТ, 2000. Кн. 1: Період становлення: від журналістики в Україні до української журналістики. С. 190–206, 237–249, 254–259.
 9. Нартов В. В. Видатні особистості України. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2007. С. 104–108, 147–153.
 10. Політична історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В. І. Танцюри. К.: Видавничий центр «Академія», 2002. С. 166–178.
 11. Таємне відношення Міністра внутрішніх справ Російської імперії до Міністра народної освіти. Матеріали з історії національної журналістики Східної України початку XX століття / Уклад. Н. М. Сидоренко, О. І. Сидоренко. К.: Дослідницький центр історії української преси, 1999. С. 17–18.
 12. Танцюра В. І., Куліш С. М., О. О. Пересада. Історія України: навчальний посібник. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. С. 174–207. URL: <https://kpd.edu.ua/biblioteka/%D0%86/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%20%D0%A2%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%8E%D1%80%D0%B0%20%D0%92.%D0%86.%20.pdf>.
 13. Тихолоз Б. Школа свободи: політична філософія і практика Івана Франка (2022). URL: <https://frankolive.wordpress.com/2022/01/21/%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0-%D1%81%D0%B2%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B4%D0%B8-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0-%D1%84%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%84%D1%96%D1%8F-%D1%96-%D0%BF/>.

14. Трачук Т. А. До витоків української науки про журналістику. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1195>.
15. Федченко П. М. Михайло Драгоманов. Життя і творчість. К.: Дніпро, 1991. 362 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Fedchenko_PM/Mykhailo_Drahomanov_Zhyttia_i_tvorchist.pdf.
16. Франко І. 60-ті роки на Україні. Українська преса: Хрестоматія. Преса Східної України 60-х років XIX ст. / За ред. д-ра філол. наук, проф. М. Ф. Нечиталюка. Львів, 1999. Т. 1. С. 38–42.
17. Циркулярний лист № 3570 від 23 червня 1876 р. Головного управління в справах друку Міністерства внутрішніх справ Російської імперії до начальників губерній про заборону ввезення з-за кордону, друкування і поширення в імперії творів українською мовою, а також театральних вистав українською мовою // Матеріали з історії... С. 18–19.

Тема 5. Розквіт альманахових видань і журналістика на Буковині та Закарпатті в 1870–1890-і рр.

Питання для розгляду

1. Друга хвиля розвитку збірок і альманахів в Україні.
2. Суспільно-політична ситуація в середині та другій половині XIX ст. і журналістський процес на Закарпатті.
3. Поява періодичних видань на Буковині.

Література

Основна

1. Бідзіля Ю. Закарпатська періодика й проблеми формування національно-інформаційної ідентичності місцевих українців. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2013. Вип. 2 (30). С. 165–173.
2. Гринівський Т., Пазюк Р. Преса як засіб національної самоідентифікації в умовах мультикультурного суспільства Буковини кінця XIX – початку XX століть (2021). URL: <https://repozytorium.ur.edu.pl/server/api/core/bitstreams/e7acfc35-7871-4e29-af6c-4d4992ee762e/content>.
3. Животко А. П. Історія української преси / Упоряд., авт. іст.-біогр. нариса та приміт. М. С. Тимошик. К.: Наша культура і наука, 1999. С. 177–183. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-95575-3-4/966-95575-3-4.pdf>.
4. Франко І. Я. Українська альманахова література. URL: <https://www.i-franko.name/uk/LitCriticism/1887/UkrajinskaAlmanaxovaLiteratura.htm>.

Додаткова

1. Бідзіля Ю. М. Преса Закарпаття XIX–XX століть: Посібник для журналістів. Ужгород: Ліра, 2001. 80 с.
2. Волошин А. Ко історії нашого новинарства. Волошин А. І. Вибрані твори / Упоряд., вступ. ст. та приміт. О. В. Мишанича. Ужгород: Закарпаття, 2002. С. 50–67.
3. Габор В. Українські часописи Ужгорода (1867–1944 рр.): Історико-бібліографічне дослідження / Наук. ред.-консультант М. М. Романюк. Львів, 2003. С. 10–41.
4. Загороднюк В. С., Соломахін А. Ф. «Буковинський журнал» як мистецька комунікація в українському інформаційному процесі. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Т. 33 (72). № 5. Ч. 2. 2022. С. 245–251.
5. Крупський І. В. Національно-патріотична журналістика України. (Друга половина XIX – перша чверть XX ст.). Львів: Світ, 1995. С. 12–14, 84–101.
6. Попович Ю. О. Преса Північної Буковини у формуванні концепції національної соборності (1885–1930-ті рр.). Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій 27.00.04 – теорія та історія журналістики (2017). К., 2017. 200 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Popovych_Yuliia/Presa_Pivnichnoi_Bukovyny_u_formuvanni_kontseptsii_natsionalnoi_sobornosti_1885-1930-ti_rr.pdf.
7. Тарасюк В. Ю. Августин Волошин – журналіст і публіцист. Вегеш М. М. Кляп М. І., Тарасюк В. Ю., Токар М. Ю. Августин Волошин. Життя і помисли президента Карпатської України / 2-е вид., допов. Ужгород: Карпати, 2009. С. 289–441, 449–455.
8. Тарасюк В. Постать Михайла Брацайка в закарпатській журналістиці. Регіональна журналістика в Україні: історія, реалії, виклики, перспективи: зб. наук. пр. за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції / за ред. С. В. Семенко. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2023. № 9. С. 153–159.
9. Сенько І. М. Земля з іменем: Краєзнавчі студії. Ужгород: Патент, 1998. С. 60–83.

Тема 6. Формування видань в Україні у 80-і роки XIX – на початку XX ст.

Питання для розгляду

1. Преса Галичини в 1880-х рр.
2. Політична ситуація і розвиток журналістики в Східній Україні у 1880-х роках.
3. Журналістика на західноукраїнських землях у першій половині 1890-х років.
4. Видавнича діяльність НТШ і участь М. Грушевського в журналістському процесі.
5. Поява партійної преси і розвиток робітничих видань в Україні.
6. Українська преса за океаном.

Література

Основна

5. Гринівський Т., Пазюк Р. Преса як засіб національної самоідентифікації в умовах мультикультурного суспільства Буковини кінця XIX – початку XX століть (2021). URL: <https://repozytorium.ur.edu.pl/server/api/core/bitstreams/e7acfc35-7871-4e29-af6c-4d4992ee762e/content>.
6. Грицак Я. Подолати минуле: Глобальна історія України. К.: Портал, 2021. С. 145–160.
7. Животко А. П. Історія української преси / Упоряд., авт. іст.-біогр. нарисів та приміт. М. С. Тимошик. К.: Наша культура і наука, 1999. С. 101–114, 136–141, 145–148, 163–176, 183–190. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-95575-3-4/966-95575-3-4.pdf>.
8. Масненко В. В. Формування образу М. С. Грушевського в масовій свідомості сучасного українського суспільства. URL: <http://history.org.ua/JournALL/journal/2006/5/2.pdf>.
9. Сидун І. В. Історія української журналістики: хрестоматія для здобувачів першого (бакалаврського) рівня спеціальності 061 «Журналістика». Одеса: С. Л. Назарчук, 2021. С. 47–51.
10. Про українську мову і українську школу. URL: <https://dmh.lviv.ua/pro-ukrayinsku-movu-i-ukrayinsku-shkolu.html>.

Додаткова

1. Грушевський М. С. Про українську мову і українську школу / Передм. Я. П. Гояна. К.: Веселка, 1991. С. 34–39.
2. З програми Русько-української радикальної партії (1890 р.). Історія української культури: Збірник матеріалів і документів / Упоряд.:

- Б. І. Білик, Ю. А. Горбань, Я. С. Калакура та ін.; за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. К.: Вища школа, 2000. С. 231–232.
3. Крупський І. В. Національно-патріотична журналістика України. (Друга половина XIX – перша чверть XX ст.). Львів: Світ, 1995. С. 14–18, 48–49, 74–77.
 4. Нартов В. В. Видатні особистості України. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2007. С. 182–188.
 5. Політична історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В. І. Танцюри. К.: Видавничий центр «Академія», 2002. С. 175–180.
 6. Семенюк К. Редакційні статті Михайла Грушевського як програма діяльності ЛНВ (1898–1914). Постаті в історії журналістики: невідоме про відомих, нові факти про забутих діячів: Матеріали секційного засідання кафедри історії журналістики Міжнародної студентської наукової конференції «Студентська наука і практика: моделі трансформації, Болонський процес та розвиток інформаційного простору», Київ, 3–4 квітня 2008 р. / Київ. нац. у-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики; за ред. Н. М. Сидоренко. К., 2008. С. 12–15.
 7. Сидоренко Н. Сатирично-гумористична преса Одеси кінця XIX століття. Образ. Вип. 1 (27). 2018. С. 100–110.

Тема 7. Перші українськомовні видання в Східній Україні на початку XX ст. і подальший розвиток преси в Україні до Першої світової війни

Питання для розгляду

1. Передумови появи і виникнення українськомовної періодики на українських територіях Російської імперії на початку XX ст.
2. Українська преса в Росії.
3. Особливості розгалуження часописів на українських територіях під Росією.
4. Політичні реалії на західноукраїнських землях і загальний стан розвитку періодики.
5. Особливості політичної ситуації напередодні Першої світової війни і видання в її період.

Література

Основна

1. «Временные правила о печати» від 24 листопада 1905 р. Матеріали з історії національної журналістики Східної України початку

- XX століття / Уклад. Н. М. Сидоренко, О. І. Сидоренко. К.: Дослідницький центр історії української преси, 1999. С. 64–68.
2. Животко А. П. Історія української преси / Упоряд., авт. іст.-біогр. нарису та приміт. М. С. Тимошик. К.: Наша культура і наука, 1999. С. 191–226, 230–251. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-95575-3-4/966-95575-3-4.pdf>.
 3. Маніфест 17 жовтня 1905 р. Матеріали з історії національної журналістики Східної України початку XX століття... С. 63–64.
 4. Сидун І. В. Історія української журналістики: хрестоматія для здобувачів першого (бакалаврського) рівня спеціальності 061 «Журналістика». Одеса: С. Л. Назарчук, 2021. С. 52–60, 65–69.
 5. Скобельський В. 115 років тому вийшла перша в Російській імперії україномовна газета «Хлібороб» (2020). URL: <https://to.te.ua/uncategorized/news/115-rokiv-tomu-vyishla-persha-v-rosiiskii-imperii-ukrainomovna-hazeta-khliborob/>.

Додаткова

1. Георгієвська В. В. Реклама в українській пресі Наддніпрянщини початку XX століття. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Том 32 (71). № 6. Ч. 3. 2021. С. 142–148. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/43059/1/Georgiievskaya.pdf>.
2. Грицак Я. Подолати минуле: Глобальна історія України. К.: Портал, 2021. С. 209–215.
3. Єфремов С. Із хвиль життя. Матеріали з історії національної журналістики Східної України початку XX століття / Уклад. Н. М. Сидоренко, О. І. Сидоренко. К.: Дослідницький центр історії української преси, 1999. С. 238–245.
4. З програми Української національно-демократичної партії напередодні Першої світової війни. Історія української культури: Збірник матеріалів і документів / Упоряд.: Б. І. Білик, Ю. А. Горбань, Я. С. Калакура та ін.; за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. К.: Вища школа, 2000. С. 255–256.
5. Іванченко О. Р. Така їхня газетярська доля. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1204>.
6. Історія української журналістики (західноукраїнська преса першої половини XX ст.: ідейно-концептуальні засади, періодизація). Львів, 2008. 270 с.
7. Крупський І. В. Національно-патріотична журналістика України. (Друга половина XIX – перша чверть XX ст.). Львів: Світ, 1995. С. 26–61, 82–84, 137–144.
8. Лист начальника штабу Київського військового округу київському губернатору від 31 січня 1915 р. Матеріали з історії національної журналістики Східної України початку XX століття / Уклад.

- Н. М. Сидоренко, О. І. Сидоренко. К.: Дослідницький центр історії української преси, 1999. С. 69.
9. Мар'янська І. Досвід та уроки «Громадської думки» (Київ, 1906) у справі видання щоденної газети. Українська журналістика ХХ століття: досвід, проблеми, традиції, практичні уроки: Матеріали секційного засідання кафедри історії літератури та журналістики Міжнародної студентської наукової конференції «Журналістська практика студентів у контексті Болонського процесу», Київ, 29–30 березня 2007 р. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики; За ред. Н. М. Сидоренко. К., 2007. С. 13–15.
 10. Мукомела О. Г. Публіцистика: утвердження української ідеї Історія української преси. Хрестоматія: Навчальний посібник / Упоряд., автор іст.-біогр. нарису та приміт. О. Г. Мукомела. К.: Наша культура і наука, 2001. С. 7–17.
 11. Натура І. Аналітична публіцистика Сергія Єфремова в умовах більшовицького режиму: її осмислення та роль сьогодні. Постаті в історії журналістики: невідоме про відомих, нові факти про забутих діячів: Матеріали секційного засідання кафедри історії журналістики Міжнародної студентської наукової конференції «Студентська наука і практика: моделі трансформації, Болонський процес та розвиток інформаційного простору», Київ, 3–4 квітня 2008 р. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики; за ред. Н. М. Сидоренко. К., 2008. С. 54–57.
 12. Пархитко О. В., Хобта О. І. Історія української журналістики: одеська періодика початку ХХ ст.: навч. посіб. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2010. 220 с.
 13. Півторак М. «Рідний край» Миколи Дмитрієва. Журналістика: Науковий збірник / За ред. Н. М. Сидоренко. К.: Ін-т журналістики Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка, 2004. Вип. 3. С. 151–157.
 14. Політична історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В. І. Танцюри. К.: Видавничий центр «Академія», 2002. С. 13–24, 197–199, 202–205.
 15. Сидоренко Н. М. Показчик змісту журналу «Нова громада» (Київ, 1906) / Дослідницький центр історії української преси. К., 2006. С. 3–26.
 16. Сидоренко Н. М. Голос громадянства. Потужна сила рідного слова / Упорядн. Н. М. Сидоренко. Полтава: РІК, 2005. С. 9–15.
 17. Танцюра В. І., Куліш С. М., О. О. Пересада. Історія України: навчальний посібник. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. С. 208–237. URL:
<https://kpdі.edu.ua/biblioteka/%D0%86/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B>

0%D1%97%D0%BD%D0%B8%20%D0%A2%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%8E%D1%80%D0%B0%20%D0%92.%D0%86.%20.pdf.

18. Тимошик М. Часопис «Хлібороб» у контексті історії цензурних заборон українського друкованого слова. Потужна сила рідного слова... С. 334–350.
19. «Українська хата» (Київ, 1909–1914): матеріали до електронної хрестоматії з історії української журналістики / упоряд. К. П. Падалка, Н. М. Сидоренко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. Київ, 2020. 56 с.
20. Усенко П. Г. Маніфест 17 жовтня 1905, «Найвищий маніфест» («Высочайший манифест»). URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=DOP&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Manifest_17_1905.
21. Фатула Ю. М. «Я ще гадав газдувати, але мушу воювати...» Бойовий шлях 66-го Унгарського піхотного полку австро-угорської армії. 1914–1918 / Передм. М. Вегеша; пер. віршів з угор. В. Тимчука. Ужгород: ТДВ «Патент, 2021. 368 с.
22. Чикаленко Є. Щоденник (1907 – 1917) (уривки) Матеріали з історії національної журналістики Східної України початку XX століття / Уклад. Н. М. Сидоренко, О. І. Сидоренко. К.: Дослідницький центр історії української преси, 1999. С. 165–177.

Тема 8. Зародження української військової преси

Питання для розгляду

1. Загальна характеристика преси УСС.
2. Військова преса Української галицької армії.
3. «Вістник Союзу Визволення України» як періодичне видання.
4. Таборова преса як явище.

Література

Основна

1. Горевалов С. І. Військова журналістика України: історія та сучасність / Військ. ін-т при Держ. ун-ті «Львів. Політехніка». Львів, 1998. 387 с.
2. Животко А. П. Історія української преси / Упорядк., авт., іст.-біогр. нарису та приміт. М. С. Тимошик. К.: Наша культура і наука, 1999.

С. 251–254, 321–323. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-95575-3-4/966-95575-3-4.pdf>.

3. Кость С. Історія української військової преси: навч. посібник. Львів: Львів. нац. у-т імені Івана Франка, 2018. С. 33–68. URL: <https://journ.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/Istoriya-ukr-vijsk-presu.pdf>.
4. Сидоренко Н. М. «Задротяне життя» українських часописів на чужині (1919–1924). К., 2000. С. 3–11.
5. Сидоренко Н. М. Таборова преса ХХ ст.: Суть явища в європейському контексті // Вісник Львівського університету. Серія «Журналістика». Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2001. Вип. 21. С. 388–394.

Додаткова

1. Владимиров В. М. Історія української журналістики (1917–1991): Навчальний посібник. К.: МАУП, 2007. С. 103–105. URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/ist_ukr_gum.pdf.
2. Голубнича-Шленчак Ю., Срібняк І. Голоси таборової преси інтернованих вояків українців вояків-українців у Щипіорно, Польща (1922 – вересень 1923 рр.). URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/48503/1/Yu_Holubnycha-Shlenchak_I_Sribnyak_UIP_1%2813%29_2024_FSHN.pdf.
3. Горевалов С. Преса національно-визвольного руху України: Історичний аспект Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ управління у справах преси та інформації, 2005. Вип. 9. Українська література в загальноєвропейському контексті. С. 399–400.
4. Грицак Я. Подолати минуле: Глобальна історія України. К.: Портал, 2021. С. 209–215.
5. Історія української журналістики (західноукраїнська преса першої половини ХХ ст.: ідейно-концептуальні засади, періодизація). Львів, 2008. 270 с.
6. Кривошея Г. П. Українська військова преса: у пошуках витоків. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1183>.
7. Крупський І. В. Національно-патріотична журналістика України. (Друга половина ХІХ – перша чверть ХХ ст.). Львів: Світ, 1995. С. 105–113, 401–405.
8. Кужель Л. Я. Українські таборіві видання у Польщі (20-і роки ХХ століття) (Огляд окремих видань і періодики). Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. Львів, 1996. Вип. 5. С. 58–69.
9. Політична історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В. І. Танцюри. К.: Видавничий центр «Академія», 2002. С. 202–205.

10. Срібняк І. Голоско С. Українські таборів часописи полонених вояків-українців царської армії у Німеччині та Австро-Угорщині, 1915–1918 рр. (історіографія та джерела). URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/39759/1/I_Sribnyak_S_Holosko_CwHvsHC_2021_IF_F.pdf.
11. Фатула Ю. М. «Я ще гадав газдувати, але мушу воювати...» Бойовий шлях 66-го Унгарського піхотного полку австро-угорської армії. 1914–1918 / передм. М. Вегеша; пер. віршів з угор. В. Тимчука. Ужгород: ТДВ «Патент, 2021. 368 с.

Тема 9. Особливості розвитку української преси в період між світовими війнами

Питання для розгляду

1. Українська преса на територіях під Росією в умовах національно-демократичної революції.
2. Поширення урядових і партійних часописів. Розгалуження видань за спеціалізацією й географією.
3. Українська преса періоду ЗУНР.
4. Початки комуністично-радянської преси.
5. Західноукраїнська преса 1920–1930-их рр. як феномен.
6. Українські видання в Європі й за океаном після Першої світової війни.

Література

Основна

1. Богуславський О. Урядова преса Західноукраїнської народної республіки: Державотворчий аспект. Вісник Львівського університету. Серія «Журналістика». Львів: Львів. нац. у-т ім. Івана Франка, 2001. Вип. 21. С. 411–415.
2. Владимиров В. М. Історія української журналістики (1917–1991): Навчальний посібник. К.: МАУП, 2007. С. 5–13, 14–39, 40–45, 95–102, 105–108. URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/ist_ukr_gurn.pdf.
3. Животко А. П. Історія української преси / Упорядк., авт., іст.-біогр. нарису та приміт. М. С. Тимошик. К.: Наша культура і наука, 1999. С. 257–271, 275–329. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-95575-3-4/966-95575-3-4.pdf>.

4. Кость С. Історія української військової преси: навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. С. 138–151. URL: <https://journ.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/Istoriija-ukr-vijsk-presu.pdf>.
5. Сидун І. В. Історія української журналістики: хрестоматія для здобувачів першого (бакалаврського) рівня спеціальності 061 «Журналістика». Одеса: С. Л. Назарчук, 2021. С. 70–78.

Додаткова

1. Габор В. Українські часописи Ужгорода (1867 – 1944 рр.): Історико-бібліографічне дослідження / Наук. ред.-консультант д-р іст. наук М. М. Романюк. Львів, 2003. С. 7–10, 41–58.
2. Горевалов С. Преса національно-визвольного руху України: Історичний аспект. Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ управління у справах преси та інформації, 2005. Вип. 9. Українська література в загальноєвропейському контексті. С. 401–402.
3. Грицак Я. Подолати минуле: Глобальна історія України. К.: Портал, 2021. С. 215–261.
4. Даниленко В. М. та ін. Сталінізм на Україні: 20–30-ті роки. К.: Либідь, 1991. С. 170–183.
5. Добош І. Історія української журналістики Закарпаття 20–30-х років. Івано-Франківськ, 1995. С. 3–14.
6. З програми Української комуністичної партії (січень 1920 р.). Історія української культури: Збірник матеріалів і документів / Упоряд.: Б. І. Білик, Ю. А. Горбань, Я. С. Калакура та ін.; за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. К.: Вища школа, 2000. С. 288–289.
7. Кость С. Основні ідейно-концептуальні засади західноукраїнської преси першої половини ХХ ст. Актуальні проблеми журналістики: Збірник наукових праць. Ужгород: МП «Ліра», 2001. С. 311–329.
8. Кость С. Феномен західноукраїнської преси першої половини ХХ ст. Вісник Львівського університету. Серія «Журналістика». Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2001. Вип. 21. С. 395–399.
9. Крупський І. В. Національно-патріотична журналістика України. (Друга половина ХІХ – перша чверть ХХ ст.). Львів: Світ, 1995. С. 144–160, 168–176.
10. Лизанчук В. Навічно кайдани кували: факти, документи, коментарі про русифікацію в Україні. Львів: Ін-т народознавства НАН України, 1995. С. 154–155, 195–206.
11. Мукомела О. Преса укапістів за часів директорії. Вісник Львівського університету. Серія «Журналістика». Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2001. Вип. 21. С. 371–376.

12. Періодика Західної України 20–30-х рр. XX ст. Матеріали до бібліографії / За ред. М. М. Романюка. Львів, 1999. Т. 2. С. 76–78, 155–170, 173–179, 192–198, 213–223, 252–254, 262–265.
13. Політична історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В. І. Танцюри. К.: Видавничий центр «Академія», 2002. С. 206–231, 240–246, 328–338.
14. Романюк Р. Українська еміграційна преса у Варшаві в 1920–1924 роках. Актуальні проблеми журналістики: Збірник наукових праць. Ужгород: МП «Ліра», 2001. С. 350–356.
15. Сніцарчук Л. Українська сатирично-гумористична преса Галичини 20–30 рр. XX ст.: історико-функціональний аспект та інтерпретаційні особливості: монографія; НАН України; ред.-консультант М. М. Романюк. Львів: Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника, 2001. 240 с.
16. Стадник В. Військова преса Української галицької армії. Актуальні проблеми журналістики: Збірник наукових праць. Ужгород: МП «Ліра», 2001. С. 372–376.
17. Танцюра В. І., Куліш С. М., О. О. Пересада. Історія України: навчальний посібник. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. С. 247–343. URL:
<https://kpdі.edu.ua/biblioteka/%D0%86/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%20%D0%A2%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%8E%D1%80%D0%B0%20%D0%92.%D0%86.%20.pdf>.
18. Тимчишин О. «Луг» та його преса. Вісник Львівського університету. Серія «Журналістика». Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2001. Вип. 21. С. 416–422.
19. Український військовий з'їзд. Історія української культури: Збірник матеріалів і документів / Упоряд.: Б. І. Білик, Ю. А. Горбань, Я. С. Калакура та ін.; за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. К.: Вища школа, 2000. С. 263–264.

Тема 10. Особливості зародження радіо й телебачення в Україні та українська преса в Другу світову війну

Питання для розгляду

1. Початки радіомовлення в Україні.
2. Розвиток телебачення в Україні
3. Преса в період Другої світової війни.

Література

Основна

1. Веруцька І. Історія створення та виникнення українського телебачення. URL: <https://naub.ua.edu.ua/istoriya-stvorenniya-ta-vynyknennya-ukra/>.
2. Владимиров В. М. Історія української журналістики (1917–1991): навч. посібник. К.: МАУП, 2007. С. 110–120. URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/ist_ukr_gurn.pdf.
3. Даценко Н. Пригоди на радіохвилях: Історія українського радіо. К.: Темпора, 2023. С. 57–74.
4. Кость С. Історія української військової преси: навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. С. 208–24. URL: <https://journ.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/Istoriya-ukr-vijsk-presu.pdf>.

Додаткова

1. Андрищенко М. Іміджеві імперативи українського телебачення: монографія. К.: Щек, 2008. 215 с.
2. «Афродита», парадокси та сміливість: 23 факти про історію українського радіо. URL: <https://www.jta.com.ua/trends/afrodyta-paradoksy-ta-smilyvist-23-fakty-pro-istoriiu-ukrainskoho-radio/>.
3. «Все почалося з радіоконцерту», або яким був перший ефір Українського Радіо. URL: <https://ukr.radio/news.html?newsID=105315>.
4. Горєвалов С. Пропагандистська війна на теренах Криму під час Великої Вітчизняної війни (1941–1944 рр.). Актуальні проблеми журналістики: Збірник наукових праць. Ужгород: МП «Ліра», 2001. С. 295–308.
5. Грицак Я. Подолати минуле: Глобальна історія України. К.: Портал, 2021. С. 261–289.
6. Іщенко А. І. Становлення телевізійного мовлення в Україні в контексті розвитку телевізійного мовлення в Європі. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/Starting-of-regular-TV-broadcasting-in-Ukraine-in-the-context-of-televisions-development-in-Europe-Ishchenko-A..pdf>.
7. Карабанов М. М. та інші. Українське телебачення: Вчора, сьогодні, завтра. К.: Дирекція ФВД, 2006. С. 11–36.
8. Крупський І. В. Національно-патріотична журналістика України. (Друга половина XIX – перша чверть XX ст.). Львів: Світ, 1995. С. 177–178.
9. Мащенко І. Г. Українське телебачення: Штрихи до портрета. К.: Книговидавничий центр «Посередник» Ltd при фірмі «Чорлі» Ай-Пі-Київ, 1995. С. 68–88.
10. Основні вказівки щодо поводження німців з українським населенням. Історія української культури: Збірник матеріалів і документів /

- Упоряд.: Б. І. Білик, Ю. А. Горбань, Я. С. Калакура та ін.; за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. К.: Вища школа, 2000. С. 365–366.
11. Пенчук І. Л. До питання вивчення історії телебачення. Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки. Запоріжжя: Гуманітарний університет «ЗІДМУ», 2007. № 1. С. 88–95. Політична історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В. І. Танцюри. К.: Видавничий центр «Академія», 2002. С. 346–361.
 12. Радчик Р. В. «Літопис буремних днів»: Видавництво «Волинь» (1941–1944) у ствердженні української державності: Монографія / Передм. М. С. Тимошик / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Рівне: Волинські обереги, 2006. С. 100–119.
 13. Радчик Р. В. Нескорене слово. Тексти лекцій. К.: Інститут журналістики, 2008. С. 48–56.
 14. Рішення III Надзвичайного великого збору ОУН. Історія української культури: Збірник матеріалів і документів / Упоряд.: Б. І. Білик, Ю. А. Горбань, Я. С. Калакура та ін.; за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. К.: Вища школа, 2000. С. 369–370.
 15. Романишин Ю. О. Пропагандистська діяльність ОУН–УПА в 40–50-х роках XX століття. Українське журналістикознавство. К., 2002. Вип. 3. С. 17–22.
 16. Супрун Н. «За Україну, за її долю, за честь і волю, за народ!» (ідейне протистояння газет «Комуніст» і «Львівські вісті» на початку Великої Вітчизняної війни. Українська журналістика XX століття: досвід, проблеми, традиції, практичні уроки: Матеріали секційного засідання кафедри історії літератури та журналістики Міжнародної студентської наукової конференції «Журналістська практика студентів у контексті Болонського процесу», Київ, 29–30 березня 2007 р. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики; За ред. Н. М. Сидоренко. К., 2007. С. 27–29.
 17. Танцюра В. І., Куліш С. М., О. О. Пересада. Історія України: навчальний посібник. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. С. 344–367. URL: <https://kpdі.edu.ua/biblioteka/%D0%86/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%20%D0%A2%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%8E%D1%80%D0%B0%20%D0%92.%D0%86.%20.pdf>.
 18. Яковець А. В. Телевізійна журналістика: Теорія і практика. Підручник. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. С. 9–17.

Список літератури до курсу

1. Актуальні проблеми журналістики: Збірник наукових праць. Ужгород: МП «Ліра», 2001. 492 с.
2. Баранник М. В., Голобуцький П. В. Історія преси в Україні / Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2005. 672 с.
3. Бідзіля Ю. М. Преса Закарпаття XIX–XX століть: Посібник для журналістів. Ужгород: Ліра, 2001. 80 с.
4. Владимиров В. М. Історія української журналістики (1917–1991): Навчальний посібник. К.: МАУП, 2007. 174 с. URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/ist_ukr_gurn.pdf.
5. Георгієвська В., Сидоренко Н. Історія української журналістики: становлення та розвиток рекламно-довідкової преси на території Східної України (XIX – початок XX ст.): навч. посіб. К.: АДЕФ-Україна, 2010. 224 с.
6. Георгієвська В., Сидоренко Н. Реклама – рушій розквіту: рекламно-довідкова преса на території Східної України (XIX – початок XX ст.): моногр. К.: АДЕФ-Україна, 2010. 320 с.
7. Горєвалов С. І. Військова журналістика України: Історія і сучасність. Львів, 1998. 338 с.
8. Грицак Я. Подолати минуле: Глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 408 с.
9. Гутковський В. В., Крупський І. В., Олексин О. М. Українська журналістика на західноукраїнських землях: державотворча функція, тематичні аспекти (1848–1919 рр.): Історико-політичний нарис. Львів: Вільна Україна, 2001. 136 с.
10. Даниленко В. М. та ін. Сталінізм на Україні: 20–30-ті роки. К.: Либідь, 1991. 344 с.
11. Даценко Н. Пригоди на радіохвилях: Історія українського радіо. К.: Темпора, 2023. 596 с.
12. Животко А. П. Історія української преси / Упоряд., авт. іст.-біогр. нарису та приміт. Тимошик М. С. К.: Наша культура і наука, 1999. 368 с. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-95575-3-4/966-95575-3-4.pdf>.
13. Історія української журналістики (західноукраїнська преса першої половини XX ст.: структура, проблематика. Книга перша. Львів, 2008. 268 с.
14. Історія української культури: Збірник матеріалів і документів / Упоряд.: Б. І. Білик, Ю. А. Горбань, Я. С. Калакура та ін.; за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. К.: Вища школа, 2000. 608 с.

15. Історія української літератури ХІХ ст. (70–90-ті роки): У 2 кн.: Підручник / О. Д. Гнідан, Л. С. Дем'янівська, С. С. Кіраль та ін.; за ред. О. Д. Гнідан. К.: Вища школа, 2002. Кн. 1. 575 с.
16. Історія української літератури ХІХ ст. (70–90-ті роки): У 2 кн.: Підручник / О. Д. Гнідан, Л. С. Дем'янівська, С. С. Кіраль та ін.; за ред. О. Д. Гнідан. К.: Вища школа, 2003. Кн. 2. 439 с.
17. Історія української преси. Хрестоматія: Навчальний посібник / Упоряд., автор іст.-біогр. нарису та приміт. О. Г. Мукомела. К.: Наша культура і наука, 2001. 352 с.
18. Зарубіжні українці / С. Ю. Лазебник (керівник авт. колективу), Л. О. Лещенко, Ю. І. Макар та ін. – К.: Вид-во «Україна», 1991. 252 с.
19. Карабанов М. М. та інші. Українське телебачення: Вчора, сьогодні, завтра. К.: Дирекція ФВД, 2006. 648 с.
20. Ковалів Ю. І. Історія української літератури: кінець ХІХ – поч. ХХІ ст. У 10-ти т. К.: ВЦ «Академія», 2013. Т. 1. У пошуках іманентного сенсу. 512 с.
21. Ковалів Ю. І. Історія української літератури: кінець ХІХ – поч. ХХІ ст. У 10-ти т. К.: ВЦ «Академія», 2013. Т. 2. У пошуках іманентного сенсу. 622 с.
22. Ковалів Ю. І. Історія української літератури: кінець ХІХ – поч. ХХІ ст. У 10-ти т. К.: ВЦ «Академія», 2014. Т. 3. У сподіваннях і трагічних зламах. 472 с.
23. Ковалів Ю. І. Історія української літератури: кінець ХІХ – поч. ХХІ ст. У 10-ти т. – К.: ВЦ «Академія», 2015. Т. 4. У сподіваннях і трагічних зламах. 576 с.
24. Ковалів Ю. І. Історія української літератури: кінець ХІХ – поч. ХХІ ст. У 10-ти т. К.: ВЦ «Академія», 2017. Т. 5. У сподіваннях і трагічних зламах. 544 с.
25. Корінний М. М. Шевченко В. Ф. Короткий енциклопедичний словник з культури. К.: Україна, 2003. 384 с.
26. Кость С. Західноукраїнська преса першої половини ХХ ст. у всеукраїнському контексті (засади діяльності, періодизація, структура, особливості функціонування); М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2006. 514 с.
27. Кость С. Історія української військової преси: навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 340 с. URL: <https://journ.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/istoriia-ukr-viysk-presy.pdf>.
28. Кость С. Історія української журналістики (західноукраїнська преса першої половини ХХ ст.: структура, проблематика. Книга перша): [навч. посіб.: для студентів ВНЗ]; М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2008. 264 с.
29. Кость С., Тимчишин О., Федірко К. Нариси з історії української військової преси. Львів: Світ, 1998. 356 с.

30. Крупський І. В. Національно-патріотична журналістика України. (Друга половина XIX – перша чверть XX ст.). Львів: Світ, 1995. 184 с.
31. Лизанчук В. Навічно кайдани кували: факти, документи, коментарі про русифікацію в Україні. – Львів: Ін-т народознавства НАН України, 1995. 415 с.
32. Лось Й. Д. Публіцистика й тенденції розвитку світу: Навчальний посібник для вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації: У 2 ч. Ч. 1. Львів, ПАІС, 2008. 376 с.
33. Марчук Г. І. Історія української журналістики. Хрестоматія. Івано-Франківськ, 2019. URL: <https://kjourn.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/54/2024/12/khrestomatiia-z-istorii-ukrainskoi-zhurnalistyky.pdf>.
34. Матеріали з історії національної журналістики Східної України початку XX століття / Уклад. Н. М. Сидоренко, О. І. Сидоренко. К.: Дослідницький центр історії української преси, 1999. 448 с.
35. Мащенко І. Г. Українське телебачення: Штрихи до портрета. К.: Книговидавничий центр «Посередник» Ltd при фірмі «Чорлі» Ай-Пі-Київ, 1995. 294 с.
36. Миронченко В.Я. Основи інформаційного радіомовлення: Підручник. К., 1996. 440 с.
37. Михайлин І. Л. Історія української журналістики: Підручник. Харків: ХІФТ, 2000. Кн. 1: Період становлення: від журналістики в Україні до української журналістики. 280 с.
38. Михайлин І. Л. Журналістика як всесвіт: Вибрані медіадослідження. Х.: Прапор, 2008. 512 с.
39. Михайлин І. Л. Історія української журналістики XIX століття: підручник. К.: ЦУЛ, 2002. 832 с.
40. Михайлин І. Л. Історія української журналістики XIX століття: підручник; М-во освіти і науки України. К.: Центр навч. л-ри, 2003. 720 с.
41. Михайлин І. Л. Історія української журналістики. Період становлення: від журналістики в Україні до української журналістики: підручник для вищої школи. Вид. 3-тє, доп. і поліпш. Х.: Прапор, 2005. 320 с.
42. Михайлин І. Л. Історія української журналістики: Підручник. Харків: ХІФТ, 2000. Кн. 1: Період становлення: від журналістики в Україні до української журналістики. 280 с.
43. Нартов В. В. Видатні особистості України. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2007. 400 с.
44. Овсієнко Л. М. Історія журналістики: [навч. посіб.]. Переяслав-Хмельницький: Видавництво КСВ, 2015. 214 с.
45. Павлюк І. З. Українська легальна преса Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1917–1939, 1941–1944 рр.: НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника, Н.-д.центр періодики. – Львів: Каменяр, 2001. 285 с.

46. Павлюк І. З. Мартинюк М. І. Хрестоматія української легальної преси Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1917–1939, 1941–1944 рр. Луцьк: Твердиня, 2005. 428 с.
47. Періодика Західної України 20–30-х рр. XX ст. Матеріали до бібліографії / За ред. М. М. Романюка. Львів, 1999. Т. 2. 360 с.
48. Політична історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В. І. Танцюри. К.: Видавничий центр «Академія», 2002. 488 с.
49. Постаті в історії журналістики: невідоме про відомих, нові факти про забутих діячів: Матеріали секційного засідання кафедри історії журналістики Міжнародної студентської наукової конференції «Студентська наука і практика: моделі трансформації, Болонський процес та розвиток інформаційного простору», Київ, 3–4 квітня 2008 р. / Київ. нац. у-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики; за ред. Н. М. Сидоренко. К., 2008. 116 с.
50. Сидоренко Н. М. Історія української журналістики: особистості XIX–XX ст.: навч. посіб. для студентів вищих навч. закл. / наук. ред. В. В. Різун; Київський нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. К.: Київський ун-т, 2012. 159 с.
51. Сидун І. В. Історія української журналістики: хрестоматія для здобувачів першого (бакалаврського) рівня спеціальності 061 «Журналістика». Одеса: С. Л. Назарчук, 2021. 82 с.
52. Сидун І. В. Українська та зарубіжна журналістика. Частина 2: Методичні вказівки та завдання для студентів спеціальності 061 «Журналістика». Одеса, 2020. 24 с.
53. Словник журналіста: Терміни, мас-медіа, постаті / За заг. ред. Ю. М. Бідзілі. Ужгород: ВАТ «Закарпаття», 2007. 224 с.
54. Сніцарчук Л. Українська сатирично-гумористична преса Галичини 20–30 рр. XX ст.: історико-функціональний аспект та інтерпретаційні особливості: монографія; НАН України; ред.-консультант М. М. Романюк. Львів: Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника, 2001. 240 с.
55. Срібняк І. В. Історія журналістики (XVII–XX ст.): [підручник для студентів ВНЗ]. К.: ВД «Києво-Могилянська академія», 2013. 264 с.
56. Танцюра В. І., Куліш С. М., О. О. Пересада. Історія України: навчальний посібник. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 492 с. URL: <https://kpdі.edu.ua/biblioteka/%D0%86/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%20%D0%A2%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%8E%D1%80%D0%B0%20%D0%92.%D0%86.%20.pdf>.
57. Тарасюк В. Газета «Нова свобода»: 85-річчя виходу першого номера закарпатського українського громадсько-політичного часопису (1938). Календар краєзнавчих пам'ятних дат Закарпаття на 2023 рік: рек.-бібліогр. посіб. / Департамент культури, національностей та релігій

- Закарпат. облдержадмін.; КЗ «Закарпат. обл. універс. наук. б-ка ім. Ф. Потушняка» Закарпат. облради; уклад.: О. О. Шелак, М. Б. Бадида; вип. ред. І. В. Когутич-Гаврош; бібліогр. ред. Л. О. Падык; відп. за вип. О. А. Канюка. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2022. С. 165–167.
58. Тарасюк В. Постать Михайла Бращайка в закарпатській журналістиці. Регіональна журналістика в Україні: історія, реалії, виклики, перспективи: зб. наук. пр. за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції / за ред. С. В. Семенко. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2023. № 9. С. 153–159. URL: <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%D0%A0%D0%B5%D0%B3%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%B6%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0.pdf>.
59. Тарасюк В. Форми творчих завдань з історії української журналістики як вагома складова в опануванні медійного фаху. Історія української журналістики: методологічні проблеми, перспективи досліджень, сучасні методи викладання: Збірник матеріалів Всеукраїнського науково-методичного семінару / Упоряд. Галина Яценко, Андрій Яценко. Львів: Простір-М, 2024. 88 С. 71–73.
60. Українська журналістика в іменах / За ред. М. М. Романюка; передмова В. Качкана. Львів, 1994. Вип. 1. 234 с.
61. Українська журналістика в іменах / За ред. М. М. Романюка. Львів, 1995. Вип. 2. 338 с.
62. Українська журналістика в іменах / За ред. М. М. Романюка. Львів, 1997. Вип. 4. 352 с.
63. Українська журналістика в іменах / За ред. М. М. Романюка; передмова В. Качкана. Львів, 1998. Вип. 5. 412 с.
64. Українська журналістика ХХ століття: досвід, проблеми, традиції, практичні уроки: Матеріали секційного засідання кафедри історії літератури та журналістики Міжнародної студентської наукової конференції «Журналістська практика студентів у контексті Болонського процесу», Київ, 29–30 березня 2007 р. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики; За ред. Н. М. Сидоренко. К., 2007. 100 с.
65. Українська преса. Хрестоматія. Том І. Преса Східної України 60-х років ХІХ ст. / За ред. д-ра філол. наук, проф. М. Ф. Нечиталюка. Львів, 1999. 522 с.
66. Яковець А. В. Телевізійна журналістика: теорія і практика. Підручник. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 240 с.

Короткий словник з історії української журналістики

Українські ЗМІ (XIX – перша половина XX ст.)

«Америка» – перша українська газета в США, виходила в м. Шенандоа в 1886–1890 рр. (штат Пенсільванія), спочатку один раз на місяць, згодом – щотижня. Засновник і видавець – греко-католицький священник І.Волянський, пізніше – парохія Шенандоа.

«Боротьба» – українська газета, офіційний орган Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР). Виходила в Києві протягом 1917–1918рр. Редактор – В.Блакитний. У газеті друкувалися М.Сріблянський (**М. Шаповал**), М.Салтан, М.Шрага. Після розколу в УПСР 1918 р. часопис став органом лівого крила партії під назвою «Боротьбісти».

«Буковина» – українська тижнева газета, виходила в Чернівцях (1885 – 1910), пізніше – у Відні (1910–1918), видавав Союз українських послів на Буковині. Редактори: **Ю.Федькович** (1885–1888), С.Дашкевич (1888–1894), О.Маковей (1895 – 1897) та ін. У суспільно-політичних питаннях дотримувалася ліберально-буржуазних поглядів. **«Б.»** друкувала твори класиків української літератури й переклади красного письменства зарубіжжя. Літературно-наукові додатки до **«Б.»** – два випуски збірника **«Зерна»**, тижневик **«Неділя»** (1895).

«Вечерниці» – український народовський журнал, «літературне письмо для забави і науки», перший друкований орган народовців Галичини й Буковини. Виходив у Львові в 1862 – 1863 рр. раз на тиждень обсягом 0,5 друк. арк. Відповідальний редактор і видавець Ф. Заревич, із лютого 1863 р. – В. Шашкевич, син **М. Шашкевича**. Видання пропагувало твори українського письменства (Т.Шевченка, Марка Вовчка, Л. Глібова, М. Костомарова, П. Куліша, Ю. Федьковича, В. Шашкевича).

«Вільна Україна» – український місячник політичного, наукового й літературного спрямування, орган спочатку лівого, а потім правого крила УСДРП, видавався в Санкт-Петербурзі протягом 1906 р. Видавець – А. Шаблинко. Перший редактор – І. Личко. **«В. У.»** заборонена владою як антиурядовий журнал.

«Вісник» – щомісячний журнал літератури, мистецтва, науки й громадського життя, виходив у Львові (1933–1939), фактично продовжував «Літературно-науковий вісник». Головний редактор – **Д. Донцов**. Із часописом співпрацювали **В. Бірчак**, **Ю. Клен**, **Ю. Липа**, **Є. Маланюк**, **Л. Мосендз**, **О. Наріжний**, **О. Ольжич**, **У. Самчук**, **О. Теліга**. У 1930-х рр. «В.» відіграв значну роль у формуванні світогляду українського громадянства. З 1934 р. при журналі виходила серія «Книгозбірня (Квартальник) Вісника».

Вісник ОДВУ – журнал Організації державного відродження України, виходив щомісячно у Нью-Йорку (1932–1934). Редактор – **Є. Скоцко**. Із червня 1935 р. видавався щотижнево під назвою «Націоналіст», із 1939 р. – під назвою «Україна» (редактор **В. Душник**), у 1941–1944 рр. друкувався щомісяця (редактор **В. Різник**).

«Громадська думка» – перша щоденна громадсько-політична газета українською мовою в Києві. Виходила в 1906 р. Заснована **В. Чикаленком**, **В. Смиренком** і **В. Леонтовичем**. У газеті працювали **Ф. Матушевський**, **С. Єфремов**, **Б. Грінченко** та ін. За розпорядженням російського уряду часопис було закрито. Видання «Г. д.» було продовжено під назвою «Рада».

«Громадський друг» – український літературно-політичний журнал радикально-демократичного спрямування, видавався у Львові в 1878 р. **І. Франком** та **М. Павликом** за фінансової підтримки **М. Драгоманова**, **Олени Пчілки**, Київської громади, українців з Одеси та ін. У квітні – травні 1878 р. вийшло два номери накладом 600 прим., які за гострі художньо-публіцистичні матеріали були конфісковані, а **М. Павлика** ув'язнено на 6 міс. Пізніше **І. Франко** продовжив видання під назвами «Дзвін» і «Молот».

«Дзвін» – художньо-публіцистичний збірник революційно-демократичного змісту, виданий **І. Франком** та **М. Павликом** як продовження журналу «Громадський друг» (Львів, 1878). Наклад – 600 прим. Викривальний матеріал рубрик «Вісті з України», «Вісті з Галичини» спричинив до конфіскації «Д.».

«Дзвін» – літературно-мистецький і суспільно-політичний журнал соціал-демократичного напрямку, виходив у Києві (1913–1914) в основному на кошти **Л. Юркевича**. Усього вийшло 19 номерів. Редагували журнал **Д. Антонович** і **В. Левинський**. Серед

співробітників часопису були **В. Винниченко**, Леся Українка, М.Вороний, **Л. Юркевич**, **Д. Донцов**, **Х. Алчевська** та ін.

«**Дзвінок**» – ілюстрований художньо-педагогічний журнал для дітей та молоді, орган Руського педагогічного товариства, яке підпорядковувалося Науковому товариству імені Т. Шевченка «Д.» виходив у Львові (1890 – 1914) двічі на місяць. Редакторами були: **О. Барвінський**, В. Шухевич, К. Гриневичева, І. Крип'якевич...

«**Дзвіночок**» – український щомісячний дитячий часопис, виходив у Львові в 1931–1939 рр. Відповідальний редактор І.Тиктор.

«**Дзвони**» – літературно-науковий журнал, виходив у Львові в 1931–1939 рр. Відповідальний редактор – П. Ісаїв. «Д.» мав розділи: «Поезія», «Белетристика», «Наукові статті», «Літературна критика», «Рецензії», «Хроніка». Журнал видавав «Бібліотеку «Дзвонів» (вийшло понад 30 книг художньої, наукової та науково-популярної літератури).

«**Діло**» – перша українська щоденна газета, орган народовців, виходила у Львові в 1880–1939 рр. (у 1920–1923 рр. під назвами «Громадська думка», «Українська думка», «Український вістник», «Громадський вістник», «Свобода») з різною періодичністю (двічі, тричі на тиждень і щоденно). Редакторами були: **В. Барвінський**, Ю.Романчук, І. Белей та ін. Із газетою в різний час співпрацювали **І. Франко**, М. Возняк, М. Рудницький. У 1881–1906 рр. при «Д.» виходила «Бібліотека найзнаменитіших повістей» (74 томи), а в 1936–1938 рр. – «Бібліотека «Діла» (48 томів).

«**Дніпро**» – українська пересувна радіостанція періоду Другої світової війни, почала діяти 1.05.1943 спочатку в м. Калач Воронезької області (Росія), згодом у м. Куп'янську Харківської області та в Харкові, з 11.01.1944 – у Києві. Передачі «Д.» були розраховані на бійців діючих військ, населення прифронтової зони та партизанів. Із «Д.» співпрацювали В. Кучер, П. Козланюк, П. Сліпчук, А. Шиян та ін. На базі радіостанції 11.01.1944–5.11.1944 діяло Українське республіканське радіомовлення, передачі якого також починалися позивними «Д.» (мелодія пісні «Рече та стогне Дніпр широкий»).

«**Дніпрові хвилі**» – український крайовий журнал, виходив у Катеринославі (1910–1913). У «Д. х.» переважали матеріали на культурно-освітню, історичну та літературно-мистецьку тематики. Редактори: К. Котов, Є. Павловська, Д. Дорошенко.

Співробітниками були: **Д. Яворницький**, **А. Кашченко**, **А. Синявський**, **М. Биков**.

«**Житє і слово**» – український журнал. Організатор і редактор часопису – **І. Франко**. Видавець – **О. Франко**. Часопис виходив у Львові (1894 – 1897) спочатку як «вісник літератури, історії і фольклору», а потім перетворилося на трибуну громадсько-політичної думки. Співробітники й співавтори видання: **Леся Українка**, **М. Драгоманов**, **М. Коцюбинський**, **О. Маковей**, **П. Грабовський** та ін.

«**Записки наукового товариства імені Шевченка**», **ЗНТШ** – видання Наукового товариства імені **Т. Шевченка** у Львові. Виходили в 1892–1937 рр. Усього надруковано 155 томів. У **ЗНТШ** друкувалися монографії, статті, документальні матеріали, огляди журналів, що розповсюджувалися в Галичині, а також у Росії (пізніше – у СРСР), Польщі, Угорщині та інших країнах. У виданні публікувалися дослідження **І. Франка**, **М. Павлика**, **В. Гнатюка**, **М. Возняка**, **Ф. Колесси** та ін.

«**Записки о Южной Руси**» – альманах фольклорно-етнографічного спрямування, виходив у Санкт-Петербурзі (1856–1857). Збірник публікував наукові праці, документи з історії України, художні твори. Редактор-видавець – **П. Куліш**. Фінансову допомогу у виданні альманаху надали українські меценати – поміщики **Г. Галаган** і **В. Тарновський**. За оцінкою **І. Франка**, альманах сприяв пробудженню українства.

«**Записки Українського наукового товариства у Києві**» – часопис, присвячений питанням науки, виходив у Києві (1908–1913), згодом через цензурні перешкоди – у Москві (1914–1918). Журнал виконував просвітницьку й популяризаторську функції. Його редагували: **М. Василенко**, **М. Грушевський**, **Г. Павлуцький**, **В. Перетц**. Вийшло 18 книг.

«**Засів**» – український ілюстрований тижневик для селян і робітників, друкувався в Києві (1911–1912), вийшло 65 номерів. З'явився після припинення виходу часопису «**Село**» (1909–1911). Редактори-видавці: **В. Товстонос**, **О. Степаненко**. «**З.**» уміщував матеріали **М. Грушевського**, **М. Шаповала**, **С. Черкасенка**, **Г. Коваленка**, **Ю. Тищенка**. Газета зазнавала постійних штрафів за гострі матеріали переважно політичного й економічного спрямування. Часопис припинив своє існування в зв'язку з матеріальними труднощами.

«**Зоря**» – «письмо літературно-наукове для руських родин»; двотижневий журнал літературно-наукового спрямування, заснований народовцями; виходив у Львові (1880–1897). Редактори: О.Партицький, О.Калитовський, Г.Цеглинський, О.Борковський, В.Левицький, В.Лукич. Редакторську працю виконував також **І.Франко**, однак під тиском народовців залишив редакцію. Наприкінці 1885 р. **З.** стала власністю Наукового товариства імені Т. Шевченка й приділяла увагу дослідженням творчості Кобзаря. Часопис уміщував розвідки, листи, історичні, літературно-критичні, статистично-економічні, етнографічні праці, поезії, переклади російських класиків. На шпальтах видання друкувалися **І. Франко**, **Олена Пчілка**, **Леся Українка**, **Б.Грінченко**, **В. Самійленко**, **О.Кониський** тощо. Часопис заборонявся на території Російської імперії, припинив існування в зв'язку з появою на початку 1898 р. свого спадкоємця – «**Літературно-наукового вісника**».

«**Зоря галицька**» – «письмо часове», політичний орган «Головної руської ради», перша українська газета на Галичині, виходила з різною періодичністю (щотижня й двічі на тиждень) у Львові (1848–1857). У 1848 – 1851 рр. друкувалася народною мовою, висвітлювала громадсько-політичне життя, земельні й національні проблеми (наклад у той час сягав 4 тис. прим.; у 1848–1849 рр. головним редактором був А.Павенцький). Із 1851 р. «**З. г.**» перейшла на москвофільські позиції, із 1853 р. перетворилася на літературний журнал, 1857 р. припинила існування як малоцікавий часопис.

«**Киевская старина**» – науково-історичний щомісячний журнал, видавався в Києві (1882–1906) спочатку як орган наукового «Общества Нестора-летописца». У 1899 р. журнал придбала «Стара громада». Редакційний комітет: О. Лазаревський, **В. Антонович**, П. Житецький, О. Левицький та інші. Із журналом співпрацювали: О. Веселовський, М. Стороженко, **М. Драгоманов**, М. Сумцов, **І.Франко**. За 25 років у часописі з'явилася значна кількість наукових праць, документів, рецензій, оглядів, статей, перекладів і оригінальних творів з історії, археології, культури, літературознавства, фольклористики, етнографії тощо. «**К. с.**» зробила вагомий внесок у розвиток української науки й шевченкознавства.

«**Киевский телеграф**» – перша в Україні приватна «газета-фабрика», яка виходила в Києві (1859–1876) спочатку двічі, із 1864 р. –

тричі на тиждень, а в період контрактів та різдвяного ярмарку (з 20 січня по 10 лютого) щоденно. Існувала як підприємство, без урядової підтримки. Дозвіл на друк часопису отримав відставний підпоручник А. Юнк. У червні 1874 р. керівництво газетою перейшло до членів «Громади» (**М. Драгоманов, П. Чубинський, П. Житецький, М. Лисенко, В. Антонович** та ін.). «**К. т.**» виступав за проведення селянської, судової, цензурної та інших реформ, проголошував гасла свободи друку, перебував в опозиції до монархічних вітчизняних видань. Газету заборонено Емським указом (1876).

«**Літературний ярмарок**» – літературно-мистецький альманах, видавався в Харкові в 1928–1930 рр. Вийшло 12 номерів за редакцією М. Хвильового. «**Л. я.**» був органом групи письменників, що входили до ВАПЛІТЕ. Часопис протистояв комуністичній ідеології нівелювання літератури під гаслом пролетарського реалізму. У «**Л. я.**» друкували твори М. Куліша, М.Хвильового, В.Гжицького, В.Сосюри, **Остапа Вишні** та ін. Після примусової ліквідації «**Л. я.**» провідні співробітники альманаху в квітні 1930 р. заснували літературне об'єднання «Пролітфронт» і однойменний журнал.

«**Літературно-науковий вісник**» – український літературно-науковий і суспільно-політичний місячник, друкувався у Львові (1898–1906), Києві (1907–1914, 1917–1919), знов у Львові (1922–1932). У різні роки «**Л.-н. в.**» редагували: **М. Грушевський, І. Франко, О. Маковей, О. Олесь, В. Гнатюк** та ін. Журнал пропагував ідеї соборності українських земель, національно-духовного відродження. Уміщував статті, огляди, критичні замітки, рецензії, художні твори, переклади, бібліографію. Переслідувався офіційною цензурою. Через фінансові труднощі перестав виходити в 1932 р., а **Д. Донцов** із групою прихильників почали видавати журнал під назвою «**Вісник**».

«**Літопис червоної калини**» – український місячний ілюстративний журнал, виходив у Львові (1929–1939), розповсюджувався в Галичині, Румунії, Чехословаччині. Відповідальний редактор – П. Пасіка. Редактори: Л. Лепкий, В. Софронів-Левицький. Журнал публікував мемуари про події періоду визвольних змагань 1914–1921 рр., розвідки з історії українського війська та з історії воєн, художні твори патріотичного спрямування тощо.

«**Маяк**» – українська газета для селян та робітничої інтелігенції, видавалася в Києві (1912–1914). Сприяла духовному й національному пробудженню українства. На шпальтах «**М.**» цікаві матеріали друкували А. Терниченко, М. Письменний, **М. Шаповал**. Видання пропагувало твори Лесі Українки, Г.Чупринки, О.Слісаренка. За гострі публікації часопис зазнавав постійних репресій у вигляді штрафів, арештів, конфіскації. Був заборонений владою напередодні Першої світової війни.

«**Молода Україна**» – перший український щотижневий студентський журнал, виходив у Львові (1900–1903) як неофіційний орган «Академічної громади», обстоював ідеї незалежності України, виступав за створення українських вищих шкіл. Вийшло 33 числа. З виданням співпрацювали В. Щурат, М.Яцків, Леся Українка. Припинив існування через фінансові труднощі. Під такою ж назвою виходили часописи у Львові в 1905 р. (редактор В. Панейко, з'явилося 4 числа), у 1910 р. (за редакцією М. Вітошинського й В. Лотоцького, побачило світ 7 чисел), у 1923–1926 рр. (М. Таранько; 66 чисел).

«**Молода Україна**» – перший і єдиний український дитячий журнал на українських землях у складі російської імперії, видавався в Києві (1906, 1908–1912, 1914; 1912 р. друкувався також у Гадячі на Полтавщині) як щомісячний додаток до часопису «**Рідний край**», адресувався дітям молодшого й старшого віку. Вийшло друком 64 числа. Редактор-видавець – **Олена Пчілка**. Вона ж практично самотужки готувала «**М. У.**» до друку. Журнал з'являвся в умовах постійної матеріальної скрути.

«**Молот**» – див. «**Громадський друг**».

«**Народ**» – український двотижневий політично-літературний журнал, видавався у Львові та Коломиї (1890–1895). Відповідальний редактор – **І. Франко**, видавець – **М. Павлик**. «**Н.**» публікував статті, памфлети, кореспонденції, огляди, коментарі суспільно-політичного характеру, художні твори, літературно-критичні, економічні та інші розвідки, матеріали про діяльність товариств, хроніку тощо. Співавторами часопису були Леся Українка, П. Грабовський, О. Кобилянська, В. Стефаник, селянські кореспонденти та ін. Журнал поширювався в Україні, Росії, Білорусі, у країнах Західної Європи й Америки. Розповсюдження «**Н.**» у Росії переслідувалося, окремі номери видання підлягали конфіскації в Галичині.

«**Наша земля**» – літературний і суспільно-політичний журнал, виходив в Ужгороді (1927–1928). Редактор – **В. Гренджа-Донський**. Часопис відстоював національну й культурну єдність русинів Закарпаття з українським народом, інтереси селян і робітників; знайомив читачів зі здобутками української літератури, з економічним розвитком краю; протидіяв чехізації закарпатоукраїнців, чим викликав посилену увагу з боку поліції. У «**Н.з.**» публікувалися літературні твори О.Кобилянської, М. Черемшини, В. Стефаника, Г. Косинки, П. Тичини. Вийшло 23 номери, заборонений місцевою владою.

«**Наш рідний край**» – літературно-краєзнавчий журнал для молоді Закарпаття, виходив у м. Тячів (1922–1938) щомісяця, крім липня й серпня. Редактор і видавець – письменник О. Маркуш. «**Н. р. к.**» мав додаток «Віночок для підкарпатських діточок», відіграв позитивну роль у формуванні в населення Закарпаття української національної свідомості.

«**Нова свобода**» – перша українська щоденна газета на Закарпатті, прямий спадкоємець часопису «**Свобода**» (1922–1938), виходила спочатку в Ужгороді, а потім у Хусті (1838–1939). Головні редактори – В. Фірцак, В. Желтвай, Ф. Ревай, **В. Гренджа-Донський**. «**Н. с.**» Була органом Українського національного об'єднання (УНО), виходила за сприяння **А. Волошина**. Із часописом співпрацювали В. Бірчак, У. Самчук, А. Ворон, А. Патрус, Ю. Боршош-Кум'ятський та ін. Газета припинила вихід у зв'язку з гортіївською окупацією Карпатської України. Висвітлювала політико-економічні, культурно-освітні проблеми, сприяла утвердженню української національної ідеї в краї.

«**Основа**» – перший загальноукраїнський громадсько-політичний і літературно-науковий журнал, видавався в Санкт-Петербурзі (1861–1862). Провідні керівники й діячі «**Основи**»: В. Білозерський, **П. Куліш**, **М. Костомаров**, О. Кістяківський. В організації журналу брав участь **Т. Шевченко**. Серед авторів публікацій «**О.**» – понад 70 імен (Марко Вовчок, **М. Максимович**, Л. Жемчужников, С. Руданський, О. Кониський, **П. Чубинський...**). Наклад – 1 тис. прим. Друкувалися в основному статті із суспільно-політичних та літературно-естетичних питань, а також листи, кореспонденції, огляди, повідомлення, рецензії, літературні твори тощо.

«Правда» – літературно-науковий і політичний часопис, орган народовців, виходив у Львові (1867 – із перервами 1898), мав різну періодичність. Фінансову допомогу у виданні «П.» надавали **П. Куліш** та О. Кониський. Редактори: Л. Лукашевич, І. Микита, А.Вахнянин та ін. У 1860 – 1870 рр. із часописом співпрацювали майже всі відомі на той час українські громадсько-культурні діячі й письменники Галичини та Наддніпрянської України: **І. Франко**, О. Огоновський, **О.** та **В. Барвінські**, О.Кониський, М. Старицький, Панас Мирний, **П. Куліш**, Марко Вовчок, О. Стороженко, О. Партицький, О. Терлецький та ін.

Пресова квартира начальної команди УГА – інформаційно-пропагандистська служба Української Галицької Армії, діяла від січня 1919 до січня 1920 р.; мала 7 відділів: організаційний, видавничий, вісовий (начальник А. Озарків), історичний (начальник М. Федюшка-Євшан, згодом І. Кривецький), інформаційний (начальник Ткачівський), бібліотечний (начальник П. Івасевич), театральнo-музичний (референт П. Артемович). Шефами були: І. Ерденбергер, І. Герасимович, із листопада 1919 р. – О. Левицький. У корпусах працювали залежні від **П. к. н. к. УГА** бюро пропаганди (начальники: О. Гачкевич, В. Баб'як, М. Щуровський, В. Чайковський), у бригадах – освічені старшини. Друковані органи: «Стрілець» (січень-листопад 1919), головні редактори: Г. Микитей, І. Ерденбергер та О. Назарук; «Козацький Голос» (березень 1919 – січень 1920), головний редактор М. Старосольський.

Пресова квартира УСС – інформаційно-пропагандистська служба Українських січових стрільців, організована восени 1914 р. з ініціативи І.Іванця, І.Буцманюка, М.Угриня-Безгрішного та ін. Спершу **П. к. УСС** очолювали Т. Мелень і О. Назарук, від весни 1916 до 1918 р. на фронті – І. Іванець, у Коші – М. Угрин-Безгрішний. У **П. к. УСС** працювали: Л. Лепкий, Р. Купчинський, І. Іванець, М. Гайворонський, **А. Лотоцький** та ін. У цьому колі постав жанр стрілецької пісні, поезії й преси («Вісник пресової квартири», журнал «Червона калина», календар-альманах на 1917 р. «Тим, що впали» (1916), гумористичні журнали «Самохотник» та «Самопал»). **П. к. УСС** вела «Хроніку січового коша», улаштовувала освітні курси для стрільцтва тощо.

«Пчілка» – ілюстрований місячний краєзнавчий журнал для дітей і юнацтва, виходив в Ужгороді (1923–1932). Головний

редактор – **А. Волошин**. Головні співробітники – **П. Кукурудза**, **М. Долинай**. «**П.**» пропагувала творчість місцевих письменників (**В. Гренджі-Донського**, **Марка Бараболі**, **Марійки Підгорянки**, **Ю. Боршоша-Кум'ятського**, **Зореслава**, **О. Маркуша**), публікувала твори української класики (**Т. Шевченка**, **І. Франка**, **Ю. Федьковича**, **С. Руданського**) та письменників-емігрантів (**О. Олеся**, **Б. Лепкого**, **С. Черкасенка**, **Є. Маланюка**). Журнал поширював знання з різних галузей життя, відіграв важливу роль у формуванні української національної ідеї. Наклад – 4–5 тис. прим.

«**Рада**» – український щоденний політичний, економічний і літературний часопис демократичного спрямування; велику увагу приділяв культурно-національним проблемам. Видавався в Києві на кошти **Є. Чикаленка** та за матеріальної підтримки **В. Симиренка** й **Л. Жебуньова** (1906–1914). Видавці: **Б. Грінченко**, **С. Чикаленко**. Редактори: **Ф. Матушевський**, **М. Павловський**, **А. Ніковський**. Із «**Р.**» співпрацювали **А. Тесленко**, **В. Самійленко**, **М. Коцюбинський**, **М. Грушевський**, **І. Франко**, **В. Винниченко** та ін. «**Р.**» – одна з перших національних (за змістом і мовою) газет на Східній Україні (наступник забороненої місцевою владою «**Громадської думки**»), відіграла значну роль у формуванні національної свідомості українців Наддніпрянщини. На початку Першої світової війни уряд заборонив видання газети. З березня 1917 р. замість «**Р.**» видавалася газета «**Нова Рада**» (виходила до січня 1919 р.; редактори **А. Ніковський** і **С. Єфремов**).

«**Рідна мова**» – український науково-популярний журнал, друкувався у Варшаві (1933–1939), вийшов 81 номер. Видавець і головний редактор – **І. Огієнко**. Серед авторів журналу були: **Г. Ільїнський**, **І. Свенцицький**, **І. Ковалик**, **Б. Кобилянський** та ін. У «**Р. м.**» висвітлювалися проблеми розвитку й чистоти української мови, формування її єдиних літературних норм, подавалися огляди художньої літератури, мовознавчих видань.

«**Рідний край**» – політико-економічний і літературно-науковий часопис демократичного спрямування, виходив у Полтаві, Києві й Гадячі (1905–1914). Видавці й редактори: **Г. Маркевич**, **О. Косач (Олена Пчілка)**, **М. Дмитрієв**, **Г. Коваленко**, **Панас Мирний** (співредактор). На шпальтах «**Р. к.**» друкувалися **І. Нечуй-Левицький**, **Леся Українка**, **Д. Яворницький**, **П. Тичина**, **Х. Алчевська**, **Д. Дорошенко**. «**Р. к.**» неодноразово переслідувався

владою й був заборонений. Часопис є одним із перших у Східній Україні національних за мовою та змістом періодичних видань.

«Рідний край» – український часопис, виходив у Чернівцях (1926–1930). Головний редактор – Л. Когут. Відстоював права й інтереси українців у Румунії, друкував статті про **Т. Шевченка**, **П. Куліша**, **Є. Гребінку**, **В. Стефаника**, **Ю. Федьковича**, **С. Петлюру**, **І. Мазепу**, княгиню Ольгу тощо. Газета мала рубрики: «Новини», «Вісті», «По світі», «По українських землях» тощо. Співавторами **«Р. к.»** були: **М. Кордуба**, **І. Гаврилюк**, **Я. Гірниченко** та ін.

«Рілля» – кооперативне й хліборобське ілюстроване видання, виходило в Києві (1910–1914, 1917), орган товариства «Український агроном» (1917). **«Р.»** – один із перших вітчизняних фахових часописів науково-популярного характеру. Редактори й видавці: **С. Архипенко**, **А. Терниченко**, **І. Прихоженко**, **К. Осьмак**.

«Русалка Дністровая» – український альманах, вийшов у Буді (тепер Будапешт) наприкінці 1836 р. (із позначкою 1837 р.) як орган галицького гуртка «Руська трійця». Головні впорядники – **М. Шашкевич** і **Я. Головацький**. **«Р. Д.»** складалася з літературно-фольклорних, наукових, журналістських і критико-бібліографічних жанрів. Наклад – 1 тис. прим., із них 800 конфісковано цензурою за українське спрямування альманаху. Видавці зазнали переслідувань влади. **«Р. Д.»** стала маніфестом національного відродження.

«Світ» – ілюстрований політичний, науковий і літературний часопис, виходив у Львові (1881–1882). Редактори: **І. Франко** (співредактор), **І. Белей**. Співробітники **«С.»**: **О. Терлецький**, **Х. Вовк**, **М. Драгоманов** та ін. У часописі друкувалися сатиричні нариси **О. Кониського**, літературні твори **Б. Грінченка** тощо. Журнал виходив фонетичним правописом.

«Світло» – український педагогічний журнал для сім'ї та шкільництва, виходив у Києві (1910–1914). Перший український часопис у Східній Україні, який акцентував увагу на національно-патріотичному вихованні молоді. На шпальтах **С.** друкувалися статті, огляди, поради, твори класиків української літератури. Редактори-видавці: **М. Старицька**, **Л. Шерстюк**, **П. Діденко**.

«Світова зірниця» – селянський часопис релігійного спрямування, друкувався щотижня й двотижнево в 1906–1913, 1917, 1920 рр. (Могилів-Подільський, Пеньківка Подільської губернії, Київ, Кам'янка) гуртком польських поміщиків. Звертав увагу на

сільське господарство й кооперацію, уміщував інформаційні матеріали, поради із бджільництва, садівництва, а також літературні твори І. Котляревського, **Л. Глібова**, Б. Грінченка, О. Кобилянської, Панаса Мирного, переклади з європейської літератури. «С. з.» мала спеціальний додаток «Читайте, діти!» (1906–1907).

«**Свобода**» – закарпатоукраїнська газета, виходила в Ужгороді в 1922–1938 рр. спочатку етимологічним, а з кінця 1930-х рр. фонетичним правописом. Часопис відстоював інтереси народу, уміщував матеріали різних жанрів на теми політики, віри, мови, освіти, культури. «С.» значну увагу приділяла рецензіям, оглядам, аналізу періодичної преси краю. У 1922 р. редактором-видавцем, у 1929 – 1933 рр. власником, у 1934–1937 рр. власником і видавцем «С.» був **А. Волошин**. «С.» – одне з найстаріших періодичних видань на Закарпатті; бере початок із газети «Наука» (1897–1914, 1919, 1920–1921) і тижневика «Руська Краина» (1919); припинило вихід у зв'язку з появою щоденної газети «**Нова Свобода**» (1938–1939).

«**Сегодня**» – українська щоденна кольорова газета, видається в Києві російською мовою з 1997 р. Наклад – понад 120 тис. прим.

«**Село**» – українська ілюстрована газета для селян і робітників, виходила в Києві (1909–1911). Друкувався за редакцією Г. Ямпольської та І. Малича, за участі **М. Грушевського**. З 1911 р. редактор-видавець – В. Товстонос. Видання публікувало хроніку, кореспонденції, статті, літературно-критичні замітки, огляди, нариси, фейлетони, уміщувало публіцистичні матеріали **М. Шаповала**, М. Вороного, Ю. Тищенка, художні твори О.Олеся, С. Черкасенка, **В. Винниченка** та ін. Наклад – 4–4,5 тис. прим. Газета закрита внаслідок переслідування царською адміністрацією. На зміну «С.» прийшов часопис «**Засів**» (1911–1912).

«**Слобожанщина**» – політико-економічний і літературно-громадський щоденний часопис, виходив у Харкові 1906 р. Редактор-видавець – **М. Міхновський**. У «С.» домінували місцева хроніка, телеграфні повідомлення, фейлетони, кореспонденції, літературні твори, оголошення. Припинила вихід через відсутність української друкарні.

«**Слово**» – «руська політична часопись», газета виходила у Львові (1861–1881) двічі на тиждень «язичієм», хоч друкувалися твори й українською мовою. Відповідальний редактор – Б. Дідицький. Часопис коштами підтримали М. Качковський і

Г. Яхимович, також надходили субсидії з Росії. З 1866 р. й до кінця існування видання мало москвофільський напрям. Такої ж ідеологічної орієнтації були й додатки до «С.»: «Галичанин», «Слово до громад» і «Письмо до громад» (1867). Із 1872 р. редакцію й видання перебрав на себе В. Площанський. Із газетою співпрацювали Я. Головацький, І. Наумович, А. Петрушевич, **О. Духнович**, А. Кралицький. На шпальтах «С.» друкувалися **П. Куліш**, О. Кониський. В основному в газеті виходили політичні статті, економічні замітки, літературні та історичні праці, життєписи, поезія, оповідання. Якщо на початку часопис мав 1500 передплатників, то через москвофільські вподобання втратив читачку аудиторію й припинив вихід.

«Слово» – щотижневий часопис соціал-демократичного спрямування, виходив у Києві (1907–1909). Редактори-видавці: О. Корольова, **С. Петлюра**. Газета друкувала матеріали про важке становище селян і робітників, порушувала й політичні питання. На шпальтах «С.» виступали В. Самійленко, С. Черкасенко, Дніпрова Чайка та ін. Видання зазнавало переслідувань із боку влади у вигляді штрафів, конфіскації номерів, арештів співробітників.

«Сніп» – українська тижнева газета для інтелігенції, виходила в Харкові 1912 р. Видавцем часопису був **М. Міхновський**, редактором – М. Біленький. «С.» уміщував статті на громадсько-політичні й літературно-мистецькі теми, хроніку, розповіді про видатних українських діячів. У часописі публікувалися А. Кримський, Г. Коваленко, Л. Пахаревський та ін. Видання зазнавало утисків із боку місцевої влади у вигляді штрафів і конфіскації окремих номерів.

«Украинский вестник» – перший в Україні літературно-художній, науковий та громадсько-політичний журнал, видавався в Харкові (1816–1819). Ініціатор – **І. Срезневський**. Редактори-видавці: **Р. Гонорський** і Є. Філомафітський, Г. Квітка-Основ'яненко. Наклад – у межах 350–500 прим. Часопис поширювався в містах Слобідської України, у Петербурзі, Москві, Ризі, Варшаві, Тифлісі (нині – Тбілісі). «У. в.» друкував статті О. Льовшина, П. Гулака-Артемовського. Журнал виступав за справедливі закони, переймався долею вітчизняної літератури, питаннями національної культури, дав перші зразки таких публіцистичних жанрів, як нарис, фейлетон, памфлет. Видання

перебувало під пильним наглядом цензури, яка припинила вихід часопису на початку 1820 р.

«**Украинский журнал**» – український громадсько-політичний, науковий і літературно-мистецький журнал, видавався в Харкові в 1824–1825 рр. Редактор-видавець – О. Склабовський. Наклад – 600 прим. Часопис цікавився українською історією та культурою, досягненнями в галузі науки й техніки, друкував матеріали П. Затеплинського, І. Кульжинського, П. Гулака-Артемовського. «У. ж.» припинив вихід у зв'язку з тиском цензури.

«**Україна**» – українознавчий науковий журнал, друкувався в Києві 1907 р. за редакцією В. Науменка. Вийшло 4 томи в 12 книгах як продовження «**Киевской старины**». Часопис було закрито в зв'язку з виходом «**Записок Українського наукового товариства в Києві**». Видання «У.» поновлено 1914 р. і функціонувало до 1930 р. Редактори: **М. Грушевський**, К. Михальчук, О. Шрамченко. Авторами журналу в різний час були: І. Нечуй-Левицький, І. Стешенко, **І. Франко**, В. Перетц, Д. Багалій, М. Возняк, Д. Дорошенко, О. Лотоцький та ін. Журнал друкував статті переважно з історії та етнографії України, літературознавчі й критико-бібліографічні матеріали. Через урядові репресії «У.» припинив своє існування.

«**Українська хата**» – літературно-науковий, громадський та економічний ілюстрований журнал, видавався в Києві в 1909–1914 рр. Редактор – П. Богацький. Серед співробітників часопису були: **М. Шаповал**, М. Євшан, А. Товкачевський. «У. х.» друкувала літературні, наукові, бібліографічні матеріали. Вихід припинено в зв'язку з уведенням воєнного стану в Росії.

«**Українське слово**» – незалежний суспільно-політичний часопис, виходив в Ужгороді (1932–1938) двічі на місяць. Відповідальний редактор і видавець – М. Брацайко. «У. с.» відстоювало політичні, економічні й культурні права закарпатукраїнців, чистоту української мови, відіграло вагомую роль в утвердженні самосвідомості українського населення Закарпаття. На шпальтах видання друкувалися замітки, репортажі, кореспонденції, статті, рецензії, огляди, фейлетони. В «У. с.» з'являлися імена **В. Гренджі-Донського**, В. Бірчака, Марка Бараболі, С. Сірополка, С. Смаль-Стоцького, С. Дністрянського, літературні твори Б.-І. Антонича, Л. Мосендза, Зореслава,

П. Карманського, **Ю. Липи**, Ю. Боршоша-Кум'ятського, **Є. Маланюка**.

«Харьковский демокрит» – перший в Україні журнал сатири й гумору, який видавало «общество эпикурейцев» (видавець – В. Маслович) у Харкові в 1916 р. Провідні організатори: А.Нахимов, О.Сомов, А. Вербицький та ін. Журнал друкував літературні твори, розважальні матеріали, порушував журналістські теми, висміював вади тогочасних суспільних відносин.

«Харьковский еженедельник» – перша українська газета, видавалася в Харкові 1812 р. Заснована з ініціативи місцевих діячів. Видавець – Лангнер. Активні організатори – В. Маслович, Я. Матес, К. Нельдехен. Наклад – до 600 прим. Газета друкувалася щосуботи, подавала місцеву хроніку, матеріали, присвячені промисловості, сільському господарству, народному побуту, торгівлі, метеорології, а також літературні твори тощо. Закрита розпорядженням столичної цензури.

«Хлібороб» – українська двотижнева газета, видавалася у Львові й Коломиї (1891–1895). Видавці – **І. Франко** й **М. Павлик**. Редактори: І. Франко (1891), І. Гарасимович (1891–1892), С. Данилович (1892–1895, із перервами), М. Павлик (1893–1894). Часопис друкував статті суспільно-політичного характеру, листи, інформацію, показував важке становище галицького селянства, зловживання австрійських чиновників, уміщував селянські дописи, матеріали про вибори, художні твори, рецензії, публіцистику **М. Драгоманова**, С. Даниловича, І. Дорундяка. Газета зазнавала переслідувань із боку влади, припинила вихід у зв'язку з виданням іншої газети радикальної партії – «Громадський голос».

«Хлібороб» – перший українськомовний селянський часопис у Східній Україні, видавався 1905 р. в Лубнах Полтавської губернії. Газета виходила коштами місцевої української громади. Наклад сягав 5 тис. прим. Редактор-видавець – М. Шемет. **«Х.»** відстоював інтереси селянських спілок і громад, порушував питання автономії України, народної освіти, єдності сільських трударів. Був заборонений місцевою владою.

«Шершень» – український гумористично-сатиричний журнал, виходив щотижня в Києві (1906). Редактор-видавець – І. Лозинський. Ініціатори й організатори-редактори: І.Стешенко, О. Коваленко, І. Федорченко, українські художники І. Бурячок, В. Різниченко, Ф. Красицький, О. Сластьон, М. Яковлев. Із

виданням співпрацювали **І. Франко**, М. Коцюбинський, О. Маковей, В. Самійленко, Леся Українка, А. Кримський, О. Олесь. Часопис мав високе художнє й поліграфічне оформлення; критикував царські реформи, відстоював соціальну справедливість, уміщував сатиричні мініатюри з політичним контекстом. Припинив вихід через заборону цензурою.

Постаті в українській журналістиці XIX – першій половині XX ст.

Авдієнко Михайло Оверкович (1892–26.08.1937) – український громадсько-політичний і партійний діяч, журналіст. Народився в с. Воскресенка Олександрівського повіту на Катеринославщині в селянській родині. Закінчив народну двокласову школу, проходив військову службу в Петербурзі, був обраний депутатом Петроградської Ради робітничих і солдатських депутатів. Переїхавши 1917 р. до Києва, працював гласним міської Думи, входив до Всеукраїнської Ради військових депутатів, Центральної Ради, Київського та Центрального комітетів УСДРП, працював секретарем ЦК цієї партії. З проголошенням УРСР входив до Наркомату внутрішніх справ. Очолював Центральне статистичне управління України. Працював у газеті УСДРП «Наше життя» (Петроград, 1916), «Робітничій газеті», «Червоному прапорі» (фактично був редактором цього органу Української комуністичної партії). Написав спогади «Лютнева революція в Петрограді і УСДРП». Як члена УКП, А. репресовано в 1933 році, а 26 серпня 1937 р. розстріляно в Карелії.

Алчевська Христина Данилівна (дівооче прізвище – Журавльова; 16.04.1841–15.09.1920) – український педагог, організатор народної освіти, поет, журналіст. Народилася в м. Борзна Чернігівської губернії в дворянській родині. Освіту здобула самотужки. Юність провела в Курську, куди переїхала родина. У двадцятирічному віці переїхала до Харкова, заснувала там недільну школу для жінок, потім Товариство грамотності, першу громадську бібліотеку. У 1899 р. на своїй садибі в Харкові встановила перший у світі пам'ятник **Т. Шевченку**. За педагогічну діяльність нагороджена почесним дипломом на Всесвітній педагогічній виставці 1899 року в Парижі; була віцепрезидентом Міжнародної ліги освіти. А. співпрацювала з першим на східноукраїнських землях педагогічним журналом «Світло» (Київ, 1910), літературно-науковим часописом «Шлях» (Київ, 1917–1919); друкувалася в щоденній газеті «Громадська думка» (Київ, 1905–1906), літературно-науковому органі «Нова громада» (Київ, 1906), у періодичних виданнях «Вільна Україна» (Петербург, 1906), «Дзвін» (Київ, 1913). Твори А. з'являлися й у західноукраїнському місячнику «Будуччина»

(1909). Написала спогади «Передумане й пережите». Померла в Харкові, де й похована.

Антонович Володимир Боніфатійович (30.01.1834 (за іншими даними – 1830)–21.03.1908) – український історик, громадський діяч, археолог, редактор. Народився в с. Махнівка Бердичівського повіту Київської губернії (тепер – Вінницька область). Закінчив медичний (1855) та історико-філологічний (1860) факультети Київського університету. Був одним із організаторів і головою київської Громади, належав до угруповання так званих хлопоманів. У 1863–1880 рр. – головний редактор тимчасової Комісії для розгляду давніх актів у Києві. Із 1878 р. – професор історії Київського університету. **А.** – автор наукових, літературно-критичних та політичних нарисів, статей, есе, оглядів, рецензій («Исследование о крестьянах в Юго-Западной России по актам 1700–1798 гг.», «Моя сповідь», «До питання про галицько-руську літературу» тощо). Був науковим редактором при укладанні збірок українських літописів, «Архива Юго-Западной России» (у 13 т.). **А.** активно співпрацював із журналом «**Основа**». Друкувався під псевдонімами та криптонімами: «**А.**», «**А. В.**», «**А-ич**», «**В.**», «**В. А.**», «**В. Б.**», «**Вл. А.**», «**Д-ж-в**», «**В. Маринчук**», «**Меленчук**», «**К. Мельник**», «**Низенко**», «**Пасічник**», «**П. С. К.**», «**П-с-к**», «**Турист**», «**W**». Помер у Києві, похований на Байковому кладовищі.

Антонович Дмитро Володимирович (14.11.1877–1945) – український політичний діяч, журналіст, редактор, мистецтвознавець. Народився в Києві, син – **В. Анотоновича**. Навчався в Київському та Харківському університетах. Із березня 1917 р. – активний член Центральної Ради, товариш голови УЦР **М. Грушевського**. Призначався міністром морських справ УНР (1918), за Директорії УНР – міністром мистецтва; працював на дипломатичній роботі. **А.** – один із організаторів Українського вільного університету в Празі, обирався його ректором (1928–1930; 1937–1938). Як редактор, очолював партійні органи в Чернівцях – «Гасло» (1902–1903), «Селянин» (1903–1905). Співпрацював із місячниками «**Літературно-науковий вісник**», «**Дзвін**», «**Сяйво**», з «Робітничою газетою», партійно-селянським часописом «**Воля**». Друкувався під криптонімами та псевдонімами: «**А. Д.**», «**В. С.**», «**Войнович**», «**Северин Войнилович**», «**В. С.**», «**Войнилич**», «**Войнаровський**», «**Д. А.**», «**Муха**», «**П.**», «**Подорожний**», «**С. В.**», «**Шельменко**», «**Simplissimus**», «**Skriptor**». Із публіцистичних творів

найвідоміші статті «Естетичні погляди Шевченка», «Карл Маркс і українці», «Справа пам'ятника **Шевченкові** у Києві» та інші. Помер у Празі.

Барвінський Володимир Григорович (25.02.1850–3.02.1883) – український політик, громадський діяч, письменник, журналіст. Народився в с. Шляхтинці (тепер с. Гніздечка на Тернопільщині), закінчив правничий факультет Львівського університету (1872), був одним з організаторів та ідеологів народовського руху в Галичині, належав до активних творців товариства «Просвіта», входив до числа організаторів першого українського віча у Львові (1880). **Б.** – редактор журналу «Правда» (1876–1880), засновник, видавець і редактор газети «Діло» (1880–1883). Помер у Львові, похований на Личаківському кладовищі.

Барвінський Олександр Григорович (6.06.1847–25.12.1926) – український політик, історик, педагог, журналіст. Народився в с. Шляхтинці (тепер с. Гніздечка на Тернопільщині), навчався в німецькій Тернопільській гімназії (1857–1865), Львівському університеті, з 1868 року – на педагогічній роботі. **Б.** був головою львівської Громади, співзасновником журналу «Правда», стояв біля витоків газети «Діло»; у 1886 р. почав видавати «Руську історичну бібліотеку» (вийшло 24 томи). Керував діяльністю Українського педагогічного товариства (1891–1896), Наукового товариства імені Шевченка (1892–1897). 1917 р. призначений довічним членом Австрійської ради панів, у 1918–1919 рр. – державний секретар у справах освіти й віросповідань уряду Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). До кінця життя займався літературознавчими дослідженнями. Помер у Львові, похований на Личаківському кладовищі.

Бачинський Юліан Олександрович (28.03.1870–6.06.1940) – український громадсько-політичний діяч, публіцист. Народився в с. Новосілка (тепер Бережанського району Тернопільської області) у сім'ї відомого церковного діяча. Був членом центрального керівництва Русько-української радикальної та засновником Української соціал-демократичної партії (УСДП). **Б.** увійшов в історію передовсім як автор книги «Україна irredenta» (1895), у якій обґрунтував неминучість самостійної України. 1918 р. входив до складу Української національної ради ЗУНР, призначався головою дипломатичної місії у Вашингтоні, проживав в еміграції (Берлін, Прага), де співпрацював із редакцією газети «Український

прапор» (у полемічних статтях відстоював ідею соборності України), був редактором журналу «Вільна трибуна». У 1933 році виїжджає до Харкова, працює в редакції Української радянської енциклопедії (УРЕ). 1934 р. заарештований і засуджений на 10 років позбавлення волі. Замордований в одному з таборів Білбалтабу.

Винниченко Володимир Кирилович (7.08.1880–6.03.1951) – український громадсько-політичний, і державний діяч, письменник, публіцист. Народився в с. Веселий Кут на Херсонщині (тепер Кіровоградська область), навчався на юридичному факультеті Київського університету (відрахований за активну участь в українському національному русі), у 1903–1904 рр. за антиімперську діяльність був ув'язнений у Лук'янівській тюрмі. У серпні 1904 р. брав участь у створенні Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП), входив до складу її центральних органів, редагував друкований орган «Боротьба». У 1906–1914 рр. **В.** проживав у вимушеній еміграції. У березні 1910 р. входив до складу «Української громади» в Парижі. Згодом жив у Львові (1913–1917), разом із **Д. Донцовим** і **Л. Юркевичем** редагував журнал «Дзвін» (1913–1914). На початку 1914 р. переїхав до Москви, де співпрацював із часописом «Украинская жизнь». Після Лютневої революції 1917 р. повернувся до Києва. Як лідер УСДРП, у 1917 – 1919 рр. відіграв значну роль в українському національно-визвольному русі. У Харкові організував газету для робітників «Слово», у Петрограді видавав журнал «Наше життя». Редагував орган ЦК УСДРП – «Робітничу газету». Друкувався на шпальтах часописів «Слово» (Харків, 1915), «Промінь» (Москва, 1916–1917) та ін. Вийшовши зі складу Директорії (лютий 1919 р.), **В.** спільно з однодумцями організував закордонну групу Української комуністичної партії, створив її друкований орган – газету «Нова доба». На початку травня 1920 р. приїхав до Москви. Після відмови включити його до складу компартії (більшовиків) України виїхав за кордон. Повернувшись до Відня, виступив із гострою критикою національної політики більшовицького уряду й комуністичної партії в Україні. У 20-х рр. **В.** поселився у Франції, де переважно займався літературною діяльністю. Був активним співробітником празького літературно-громадського щомісячника «Нова Україна» (1922–1928). Мав криптоніми та псевдоніми: «В. В.», «В. Деде», «Д. Д.», «В. Де-де», «В. Доде». Кращим публіцистичним працям автора («Лупайте сю скалу», «Непотухший

вогонь», «Птеродактили», «Імперіалістичне шило в пролетарському мішку», «Окривджений Каїн» тощо) притаманний національно-патріотичний дух. Щоденники, а також спогади **В.** «Відродження нації» (1920) є джерелом інформації про український національно-визвольний рух. У роки фашистської окупації Франції **В.** – в'язень концтабору. Помер неподалік Канн, завершивши останній роман-памфлет «Слово за тобою, Сталіне!».

Вишня Остап (справжнє прізвище, ім'я та по батькові – Губенко Павло Михайлович – 13.11.1889–28.09.1956) – український письменник, журналіст. Народився в с. Чечва (тепер с. Грунь Охтирського району Сумської області), закінчив Київську військово-фельдшерську школу (1907), навчався на історико-філологічному факультеті Київського університету. Літературну діяльність розпочав 1919 р. у Кам'янці-Подільському під псевдонімом «П. Грунський», із 1921 р. – **Остап Вишня**. Відтоді працював у газетах «Вісті ВУЦВК», «Селянська правда» (Харків, 1921–1925), журналі «Червоний перець» та ін. У 1923–1928 рр. вийшло 25 збірок «Вишневих усмішок». Тиражі книжок **В.** на початку 1930-х рр. сягнули 2 млн прим. У 1933 р. він був репресований. Покарання відбував у концтаборі на Печорі до 1943 р. Літературну діяльність відновив у 1944 р., реабілітований 1955 р. Помер у Києві. **В.** друкувався в газеті «Народна воля», додатку до «Вістей ВУЦВК» «Культура і побут», газетах «Трудова громада» (Кам'янець-Подільський), «Радянське село», «Селянин», «Колгоспне село», «Київська правда», «Радянська Україна», «Література і мистецтво», «Радянське мистецтво», «Літературна газета», журналах «**Перець**», «Нова громада», «Зміна», «**Україна**», «Радянський Львів», «Українська література», «**Всесвіт**», «**Дніпро**», «Радянська жінка», «Колгоспник України», «**Барвінок**», «**Вітчизна**», альманахах «Літературний ярмарок» (Харків, 1928 – 1929), «Жайворонок» (Київ) та ін. **В.** писав усмішки (започаткував цей жанр), гуморески, фейлетони, памфлети, у яких висміював вади соціалістичного ладу, а також статті, нариси, рецензії, відгукувався на політичні, культурно-мистецькі, соціально-побутові теми тощо.

Волошин Августин Іванович (17.03.1874–19.07.1945) – видатний український діяч, президент Карпатської України, відомий журналіст, редактор, видавець. Народився в с. Келечин Волівського округу (нині – Хустського району) на Закарпатті в сім'ї сільського священика. Закінчив Ужгородську гімназію (1892) і теологічний

факультет Будапештського університету ім. Пазманя. **В.** – засновник і керівник християнсько-народної партії (1922–1939). У 1938–1939 рр. – прем'єр-міністр Карпатської України, 15 березня 1939 р. обраний її президентом. **В.** – засновник понад півтора десятка закарпатських часописів («Наука» (1897–1914, 1919, 1920–1921), «Село» (1911), «Руська Краина» (1919), «Благовістник» (1921–1944), «Свобода» (1922–1938), «Пчілка» (1923–1932), «**Нова Свобода**» (1938–1939) та ін.), а також календарів-альманахів («Місяцеслов», 1902–1922). Контактуював із понад 30-ма україномовними та щонайменше з 20-ма іншомовними виданнями. Ґрунтовний дослідник преси («Ко історії нашого новинарства» (1923) та ряд інших публікацій у періодиці). Автор актуальних публіцистичних статей: «Брест-литовська політика» (1923), «Горожанство» (1925), «Демократія Шевченка (Чи був Шевченко марксистом?)» (1934), «Наш націоналізм» (1935) тощо. У газетно-журнальній творчості обстоював християнський світогляд, національну ідею, збагатив місцеву періодику різноманітними жанрово-стильовими й ілюстраційними формами подачі публікацій, поєднував науковий і публіцистичний стилі. Виступав під псевдонімами: «А. В.», «В.», «А. И. В.», «А. Иванович», «Андрій Верховинський». 14 травня 1945 року в Празі **В.** заарештували радянські спецслужби, звідки вивезли його в московську тюрму Лефортово, а потім перевели в Бутирську в'язницю (Москва), де діяч помер на 72-му році життя.

Гонорський Розумник Тимофійович (1791–1819) – український учений, поет, один із організаторів журналістики в Україні (харківського періоду). Входив до групи літераторів («общества эпикурейцев»), яка видавала «**Харьковский демокрит**» (Харків, 1816) – перший вітчизняний гумористично-сатиричний журнал. **Г.** – один із редакторів-видавців (разом із Г. Квіткою та Є. Філомафітським) першого в Україні літературно-художнього, наукового й громадсько-політичного місячника «**Украинский вестник**» (Харків, 1816). На шпальтах видань (переважно в статтях) захищав інтереси національної культури, літератури, мови, мистецтва, висловлював прогресивні погляди загалом («О духе времени», «Нечто о нашей живописной прозе и о нынешнем состоянии русской словесности вообще» тощо). Перекладав для харківських часописів твори провідних європейських письменників,

філософів. Одним із перших започаткував літературну й театральну критику в періодиці України.

Грінченко Борис Дмитрович (9.12.1863–6.05.1910) – український громадсько-політичний діяч, публіцист, письменник, учений, педагог, редактор-видавець, бібліограф. Народився на хуторі Вільховий Яр (Харківщина). Навчався в Харківському реальному училищі, був заарештований за антиурядову діяльність. Після звільнення навчався самотужки. У 1881 р. склав іспити й здобув фах народного вчителя, після чого працював у сільській місцевості. Був засновником і першим головою товариства «Просвіта» в Києві. У 1905–1907 рр. очолював Всеукраїнську учительську спілку. Разом із дружиною М. Загірною організували українське народне видавництво, у якому вийшло 45 книжок просвітницького характеру, одночасно видрукував тритомник етнографічних матеріалів про Чернігівщину та сусідні губернії, збірник «Думи кобзарські». Із 1902 р. переїхав до Києва, де брав активну участь у підготовці щоденної газети **«Громадська думка»**, входив до редколегії, був редактором часопису **«Рада»** (1906), редагував літературно-науковий місячник **«Нова громада»** (1906). Друкувався на шпальтах **«Буковини»**, **«Правди»**, **«Громадської думки»**, **«Ради»**, **«Літературно-наукового вісника»**, **«Русского народного учителя»**, **«Земского сборника Черниговской губернии»**, **«Киевской старины»**, **«Нової громади»**, **«Записок Українського наукового товариства в Києві»**. Разом із М.Коцюбинським упорядкував альманах **«Дубове листя»** (1903). У літературно-публіцистичних, полемічних і культурно-освітніх статтях, оглядах, нарисах, розвідках, рецензіях, анотаціях, що з'явилися в пресі (**«Іванові Франкові»**, **«Двоє рідних»**, **«Неосторожность в важномделе (об украинскойстилистике)»**), Г. порушував актуальні проблеми суспільства, захищав рідну мову й літературу, культуру й національні традиції загалом. Досліджував пресу (**«О положении украинской печати»**, 1904; **«Тяжким шляхом»**, 1906 та ін.). Літературні твори автора друкувалися на шпальтах галицьких періодичних видань (**«Світ»**, **«Зоря»**, **«Діло»**, **«Народ»**), східноукраїнських альманахів (**«Нива»**, **«Рада»**). У газеті **«Буковина»** упродовж 1892–1893 рр. з'явилися актуальні **«Листи з України Наддніпрянської»**. Г. публікувався під криптонімами та псевдонімами: **«Б.»**, **«Б. Вільхівський»**, **«Б. Г.»**, **«Б. Гринко»**, **«Вартовий»**, **«В.Чайченко»**, **«Василь Чайченко»**, **«В-ий»**, **«В.Ч.»**,

«Г.», «М. Гримач», «Іван Перекотиполе», «М-р-с», «Немірич», «Н. Сельський», «П. Вартовий», «Перекотиполе», «С. Ярошенко», «Чайченко», «Чемеріч», «Леонід Яворенко». Г. помер у м. Оспедалетті (Італія), похований у Києві.

Грушевський Михайло Сергійович (29.11.1866–25.11.1934) – перший Президент України, керівник Української Центральної Ради, визначний історик, етнолог, організатор української науки, публіцист, редактор. Народився в м. Холм (Хелм) на території Польщі в сім'ї вчителя гімназії, закінчив Тифліську класичну гімназію, відділення історико-філологічно факультету університету Св. Володимира в Києві (1890), був призначений на посаду ординарного професора Львівського університету (1894). Г. – один із засновників у Галичині Української національно-демократичної партії (1899). Провадив активну науково-організаційну діяльність у Науковому товаристві ім. **Т. Шевченка**. Дійсний член ВУАН (1923), АН СРСР (1929), член різноманітних вітчизняних і міжнародних наукових організацій і товариств. 1914 р. був заарештований жандармерією в Києві й засланий до Сибірска. Під керівництвом Г. розроблялися Конституція незалежної УНР (прийнята 29.04.1918), концепція Української академії наук. Будучи в еміграції, Г. заснував Український соціологічний інститут (Прага, Відень). Повернувшись у радянський Київ (1924), плідно працював у ВУАН, переслідувався радянською владою за націоналістичні погляди, був заарештований органами ГПУ в Москві (1931). Через відсутність доказів його випустили з в'язниці, але не відпустили з Москви. Там він продовжував працювати над «Історією України-Руси». У жовтні 1934 р. виїхав на лікування до Кисловодська, де після нескладної операції помер від зараження крові. Перевезений до Києва й похований на Байковому кладовищі. Г. написав майже 2 тис. наукових праць із різних галузей. Редагував «**Літературно-науковий вісник**» (який заснував разом з **І. Франком** та О. Борковським 1898 р.), «Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка» (1895–1913; зі 155 томів за редакцією Г. вийшло 110 томів) та їх продовження – науковий українознавчий кварталник «**Україна**» (1914, 1917), «Записки Українського наукового товариства в Києві» (1908–1913). Ініціатор заснування Українсько-руської видавничої спілки, яка підготувала до друку понад 500 томів різноманітних українських праць. Один із засновників органу Української парламентської громади Першої

Державної думи – часопису «Український вісник» (Петербург, 1906). Заснував популярні в народі східноукраїнські часописи «Село» (1909–1911), «Засів» (1911–1912). У Москві долучився до видання журналу «Украинская жизнь», тижневика «Промінь» (1916), а у Відні – до виходу журналу «На переломі» за редакцією О. Олесея (1920). Дописував до «Народної волі» – органу Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР), членом якої був. Редагував газету «Життя Поділля» (Кам'янець-Подільський, 1918), в еміграції – орган УПСР «Борітеся – поборете!» (1920–1922), «Наш стяг». Активно співпрацював зі щоденними часописами «Рада» (1906–1914), «Нова Рада» (1917). Друкувався на шпальтах різноманітних видань: «Киевская старина», «Діло», «Зоря», «Боротьба», «Робітнича газета» тощо. Г. – автор 6-томної «Історії української літератури», 10-томної «Історії України-Руси». Опублікував збірник «Освобождение России и украинский вопрос». Публікації Г., надруковані в періодиці («250 літ», «Свята справа», «Очищення вогнем», «Російська академія наук про українську мову», «Мова українська і руська» та ін.), – глибоко національні за духом. Їм властиві злободенність, публіцистична довершеність, наукова осмисленість, послідовність у відстоюванні ідейної позиції, змістовна фактологічна база. Автор відгукувався на суспільно-політичні й історичні теми, приділяв увагу українській школі, українській мові, українському письменству. Писав переважно статті, розвідки, критичні замітки, огляди, оповідання, драматичні твори. Публікувався під численними криптонімами та псевдонімами: «Г.», «Гіер», «Гр.Ш-ъ», «З.», «М. Груш.», «З. М.», «М. Г.», «М. Г-ий», «М. Гр.», «Михайло З-ка», «З-ка Сергієнко», «М. Заволока», «Observator», «Михайло Козак», «М. С. Г.», «М. Сергієнко», «М. Хрушевски», «Оптиміст», «Хлопець М.», «Хлопець».

Гренджа-Донський Василь Степанович (23.04.1897–25.11.1974) – український письменник і публіцист. Народився в с. Волове (тепер Міжгір'я Закарпатської області). Закінчив неповну середню школу (1915), навчався в торговельній академії в Будапешті, працював у Підкарпатському банку в Ужгороді. У 1922–1923 рр. Г.-Д. співпрацював, а 1923 р. певний час був редактором газети «Русин»; у 1927–1928 рр. видавав журнал «Наша земля». Упродовж 1920–1930-х рр. друкувався на шпальтах газети «Свобода» (з 15 червня 1938 р. «Нова свобода»), у січні-березні

1939 р. був її редактором. Про цей період діяльності розповів у щоденнику «Щастя і горе Карпатської України», виданому в Ужгороді 2002 р. Г.-Д. брав участь в антифашистському русі, за що в березні 1939 р. був кинутий до концтабору. Перший на Закарпатті почав писати твори українською літературною мовою, перейшовши на фонетичний правопис. Автор віршів, прози, віршованих драм. Із 1939 р. жив у Братиславі, співпрацював із періодичними виданнями Пряшівщини. Помер у Братиславі, там і похований.

Донцов Дмитро Іванович (10.09.1883–30.03.1973) – відомий український політичний діяч, публіцист, літературознавець. Народився в Мелітополі в сім'ї заможного поселенця, навчався в реальному училищі, Царськосільському ліцеї, у Петербурзькому (1900–1907 рр.) та Віденському (1909–1911) університетах. Як члена УСДРП, його двічі заарештовували царські жандарми. У 1908 р. був змушений емігрувати в Австро-Угорщину, став одним із організаторів Союзу визволення України (СВУ), очолював Бюро національностей Росії в Берні (1916–1917). Навесні 1918 р. повернувся до Києва, вступив у партію хліборобів-демократів, після приходу радянських військ на Галичину у вересні 1939 р. емігрував за кордон: жив у Німеччині, Чехословаччині, Франції, США, Канаді. До 70 років викладав українську літературу в Монреальському університеті (Канада, 1948–1953 рр.). Помер і похований у Монреалі. Д. редагував газету «Наша Дума» (1907) – орган Петербурзької організації УСДРП; співпрацював із тижневиком «Слово» (1907) – органом Української партії соціал-демократів, а також зі львівським журналом літератури й громадського життя «Шляхи» (1915). У Берліні був головою Української інформаційної служби, видавав прес-бюлетень «Кореспонденція» (німецькою мовою), у Берні редагував друковане видання Бюро національностей Росії, очолював пресово-інформаційний відділ дипломатичної місії УНР у Швейцарії. У Бухаресті редагував журнал «Батава» (1940–1941), у Лондоні працював у редакції газети «Український клич»; готував до друку журнал «Заграва» (Львів, 1923–1924), редагував «Вісник» (1933–1939), опікувався «Книгозбірнею «Вісника», «Квартальником «Вісника». Д. був головою Українського телеграфного агентства (УТА), друкувався в часописах «Праця», «Дзвін», «Наш голос», «Украинская жизнь», «Відродження», «Нова Рада», «Робітнича газета», у німецьких та австрійських виданнях. Писав статті,

огляди, памфлети, бібліографічні замітки («Русский либерализм и украинское движение», «Українське студентство і аполітизм», «Містерії», «Тверда рука», «Дон-Кіхот революції», «Російський Торквемада»...). Видав авторські книги («Росія чи Європа», «Хрест проти диявола» та інші). Псевдоніми й криптоніми: «Д. Д.», «Дм. Д.», «М. Л.», «О. В.», «Р. О.», «Дм. Чорний», «Закопанець», «Д. Варнак», «Дмитро Свирид», «Світ», «В. Темляк», «Д. Шалдій». Д. – теоретик «чинного націоналізму», обстоював ідеї українського націоналізму. Праці Д. відзначаються національною спрямованістю, актуальністю, аналітичністю, полемізмом, публіцистичною гостротою, пристрасною та переконливою аргументацією, динамічністю, дотепністю у використанні цитат із праць опонентів. Найважливіші праці Д. – «Модерне москвофільство» (1913), «Історія розвитку української державної ідеї» (1917), «Націоналізм» (1926), «Наша доба і література» (1936), «Де шукати наших традицій» (1938), «Дух нашої давнини» (1944), «Росія чи Європа» (1955) та ін.

Драгоманов Михайло Петрович (18.09.1841–20.06.1895) – визначний український громадсько-політичний діяч, учений, фольклорист, літературний критик, журналіст. Народився в м. Гадяч Полтавської області в родині дрібнопомісних дворян, навчався в Гадяцькому повітовому училищі (1849–1853), Полтавській гімназії, на історико-філологічному факультеті Київського університету (1859–1863), залишився викладачем загальної історії в цьому навчальному закладі. У 1870–1879 рр. перебував у закордонному відрядженні (Берлін, Рим, Цюрих, Прага), разом із **В. Антоновичем** видав два томи «Исторических песен малорусского народа» (1874–1875). 1878 року на літературному Конгресі в Парижі виголосив промову «Література українська, проскрибована урядом російським», спрямовану проти утисків українського слова царською владою. Працював доцентом кафедри античної історії Київського університету (1873–1875), згодом знову емігрував: жив у Австрії, Швейцарії, Болгарії. Співпрацював із «Санкт-Петербургскими ведомостями», «**Киевским телеграфом**», «**Киевской стариной**», «Вольним словом», львівськими часописами «**Правда**», «**Світ**». Д. – один із фундаторів української радикальної й соціалістичної преси; друкувався в часописах «**Друг**», «**Товариш**», «**Народ**», «**Житє і слово**», у «**Записках Українського наукового товариства в Києві**»; фінансово

підтримав літературний і політичний місячник «Громадський друг». Був засновник українського видавництва за кордоном. У Женеві Д. організував друк першого в історії української преси вільного безцензурного видання – збірника (потім журналу) «Громада» (1878–1879, 1881). У численних наукових і публіцистичних працях («Галицько-руське письменство», «Шевченко, українофіли і соціалізм», «Чудацькі думки про українську національну справу», «Народні школи в Україні», «Війна з пам'яттю Шевченка», листи до редакції «Друга» тощо) відстоював українську національну ідею, основи європейської демократії, досягнення науки, порушував проблеми мови, літератури, освіти, виховання. Уміщені в часописах матеріали характеризуються патріотичним духом, науковим осмисленням фактів, подій і явищ, аргументованістю, прогностичністю, високим рівнем аналітичності, доказовості. Друкувався під псевдонімами й криптонімами: «А. А.», «А-бер», «Волинець», «М. Др.», «К. В.», «М. Толмачов», «П. Кузьмичевський», «М. Галицький», «Кирило Василенко», «М. Петрик», «М. Торденко», «П. Петрик», «Українець», «Чудак». Помер у Софії (Болгарія).

Духнович Олександр Васильович (24.04.1803 – 30.03.1865) – закарпатський будитель (просвітитель), письменник, педагог, культурний діяч. Народився в с. Тополя (тепер Гуменського округу, Східна Словаччина). 1827 року закінчив Ужгородську богословську семінарію, потім працював архіваріусом і нотаріусом при канцеляріях Пряшівської та Мукачівської єпархій, із 1843 р. – канонік Пряшівської єпархії. У Пряшеві Д. заснував «Літературну спілку Пряшівську», упорядкував і видав альманахи-календарі «Поздравление русинов» (1850–1854, 1857), створив підручник «Книжиця читальная для начинающих» (1847) та інші підручники. У будапештській, віденській, галицькій, київській пресі друкував статті про життя, побут і фольклор закарпатських українців. Обстоював ідею єднання закарпатоукраїнців з усім українським народом і дружби з іншими слов'янськими народами. Друкувався під псевдонімами та криптонімами: «А. Д.», «А. Д. из Пряшева», «Д.», «Д. из Пряшева», «Архидіакон Спизжській», «А. Д.». Помер і похований у Пряшеві (Словаччина).

Єфремов Сергій Олександрович (прадідівське прізвище – Охріменко – 18.10.1876–31.03.1939) – український учений, громадський і державний діяч, критик, публіцист, видавець.

Народився в с. Пальчик Звенигородського повіту на Київщині в сім'ї сільського священика, навчався в Київській духовній семінарії (1891–1896), у 1901 р. закінчив юридичний факультет Київського університету. Був засновником Української демократично-радикальної партії (УРП), Товариства українських поступовців (ТУП), Української партії соціал-федералістів. У березні 1917 р. увійшов до складу Української Центральної Ради, а в квітні того ж року обраний заступником голови УЦР і членом Малої Ради; у першому українському уряді обіймав посаду генерального секретаря міжнаціональних справ. У 1920 р. емігрував за кордон. Після амністії (1921) повернувся в Україну. З 1919 року Є. – академік Української академії наук, потім віце-президент УАН (1922–1928), голова Управи УАН (1924 – 1928). Завідував історико-філологічним відділенням академії, очолював Комісію для складання біографічного словника діячів України. Найвизначніше наукове дослідження Є. – двотомна «Історія українського письменства». У липні 1929 р. звинувачений у діяльності на користь СВУ, засуджений до 10 років ув'язнення. Помер в одному з таборів ГУЛАГу за 3 місяці до закінчення терміну ув'язнення. Є. – одна з найактивніших постатей у газетах «Громадська думка», «Рада», редагував журнали «Нова громада» (1906), «Боротьба», друкувався в «Украинском вестнике», «Записках НТШ» (ЗНТШ), «Літературно-науковому віснику», «Русском богатстве», «Киевской мысли», «Киевской старине», «Україні», «Зорі», «Правді» та інших виданнях, був керівником видавництва «Вік». Є. – активний публіцист газети «Нова Рада», автор понад 3 тис. статей із проблем національно-визвольного руху, духовної культури українського народу, етнографії, освіти, мови («Відгуки з життя та письменства», «З російського життя», «Критическое время», «Волчья тактика», «Фельдфебель у Вольтерах»). Є. писав статті, рецензії, огляди, фейлетони, публіцистичні замітки, нариси. Друкувався під псевдонімами й криптонімами: «Волосожар», «Е. С.», «Є.», «Є. С.», «Киянин», «Липовчанин», «Н. С.», «Р.», «Дніпровенко», «С.», «С. А.», «С. Е.», «С. А-вич», «С. Е-мов», «Є-мов», «Волосожар», «Ромул», «Z.», «Nemo.», «Scrida», «Spectator»...

Животко Аркадій Петрович (13.03.1890–1948) – український громадський діяч, учений, педагог, журналіст. Народився в с. Пухово на Вороніжчині, закінчив Петербурзький університет (1917), став активним членом Української партії соціалістів-

революціонерів, був обраний членом Української Центральної Ради від Воронежської губернії, головою місцевої управи. Працював учителем дитячого притулку, співробітником губернського земства на Волині, співпрацював із тамтешньою «Просвітою». 1923 р. **Ж.** переїхав у Чехію – працював у Празі, в Українському високому педагогічному інституті **М. Драгоманова**, асистентом на кафедрі педагогіки. У 1927–1930 рр. керував відділом преси і бібліотекознавства Українського національного музею. У 1945 р. опинився в Німеччині, в одному з таборів ДіПі («дісплей персон» – «переміщені особи»). Помер в Ашаффенбурзі (Німеччина). **Ж.** – один із найвагоміших дослідників історії української журналістики: «Мовна боротьба в пресі Карпатської України» (Львів, 1939), «Преса Карпатської України» (Прага, 1940), «Українська преса за 100 років...» (Харків – Київ, 1930), «Рукописні часописи української молоді» (Львів, 1938) та ін. Найвагоміший підсумок цих досліджень – книга «Історія української преси» (Регенсбург, 1946; Мюнхен, 1990; Київ, 1999). **Ж.** був секретарем редакції газети «Життя Поділля» – органу Української партії соціалістів-революціонерів. Протягом 1910 – 1940 рр. друкувався в ряді часописів Києва, Чернівців, Кам'янця-Подільського, Львова, Луцька, Ужгорода, Воронежа, Варшави, Праги, Берліна, Мюнхена, Скrentона – у «Трудовій громаді», «Освіті», «Громадянському голосі», «Літературно-науковому віснику», «Рідній мові», «Дзвонах», «Слов'янському погляді», «Нашій культурі», «Краківських вістях», «Українських вістях», «Голосі», «Підкарпатській Русі», «Самостійній думці», «Народній волі», «Учительському голосі», «Пчілці» тощо. Писав статті, огляди, репортажі, рецензії, замітки, поезії, оповідання. Друкувався під псевдонімами та криптонімами «А. Ж-ко», «А. Пухальський», «А. Пуховський», «Хо».

Костомаров Микола Іванович (16.05.1817–19.04.1885) – український історик, письменник, етнограф, журналіст. Народився в Юрасівці Острогозького повіту Слобідсько-Української губернії (нині – Ольховатський район Воронежської області, Росія). 1836 р. закінчив історико-філологічний факультет Харківського університету, склав іспити на ступінь магістра історичних наук (1840), викладав у Київському університеті та інституті шляхетних дівчат. **К.** – один із засновників Кирило-Мефодіївського братства, автор його програмних документів, за що був заарештований і

засланий до Саратова. Згодом за згодою уряду переїхав до Петербурга, викладав в університеті (1859–1862). У 1860–1885 рр. – член-редактор Археографічної комісії в Санкт-Петербурзі, один з організаторів журналу «**Основа**» (1861–1862). За редакцією **К.** в 1863–1884 рр. видано 12 томів «Актів Южной и Западной России». Співпрацював із «**Киевской стариной**», російськими виданнями «Вестник Европы», «Отечественные записки», «Современник», «Русское слово», «Русская старина», був редактором неофіційної частини «Саратовских губернских ведомостей», допомагав видавцеві І.Бецькому у виході альманаху «Молодик», друкувався в західноукраїнських виданнях «**Вечерниці**», «**Правда**», у російському журналі «Колокол». На шпальтах часописів розмежовував національного характер українців та росіян, приділяв увагу польсько-українським взаєминам, питанням шкільництва, освіти загалом, творчості **Т. Шевченка** («Обзор сочинений, писанных на малороссийском языке», «Правда полякам о Руси», «Мысли о федеративном начале в древней Руси», «Слово над гробом Шевченка»), відстоював право української мови на саморозвиток. Писав статті, рецензії, огляди, замітки, хроніки, поезії та художні прозові твори, перекладав класиків європейської літератури. Мав псевдоніми й криптоніми: «К.», «Н. К.», «Н. Кост.», «Ієремія Галка», «І. Богучаров», «Іван Богучаров», «Н. К.», «Николай Н.», «Равва» та ін. Помер у Петербурзі, похований на Волковському кладовищі.

Куліш Пантелеймон Олександрович (8.08.1819–14.02.1897) – український письменник, історик, етнограф, журналіст. Народився в м. Вороніж (тепер смт. Шосткінського району Сумської області), у родині заможного хлібороба, вихідця із козацько-старшинського роду. Навчався в Новгород-Сіверській гімназії та Київському університеті св. Володимира. Учителював у Луцьку, Києві, Петербурзі. У 1843–1845 рр. підтримував дружні стосунки з **Т. Шевченком**, **М. Костомаровим**, В. Білозерським, М. Гулаком, О. Марковичем. За участь у Кирило-Мефодіївському братстві був ув'язнений і засланий до Тули. **К.** редагував неофіційну частину «Тулських губернских ведомостей», заснував у Петербурзі першу українську друкарню, упорядкував і видав двотомну фольклорно-етнографічну збірку «Записки о Южной Руси» (Санкт-Петербург, 1856–1857), працював редактором петербурзького «Журнала Министерства путей сообщения», упорядкував альманах «Хата»

(Петербург, 1860), видавав книжечки серії «Сільська бібліотека» (1860–1862). **К.** – один із головних учасників часопису «**Основа**» (1861–1862). Публікувався в західноукраїнських виданнях «**Вечерниці**», «**Мета**». Коштами підтримав вихід часописів «**Народ**» і «**Хлібороб**». **К.** – автор наукових і публіцистичних статей, розвідок, оглядів, нарисів («Переднє слово до громади. Погляд на українську словесність», «Полякам об українцях», «Листи з Хутора», «Обзор украинской словесности»), творів художньої літератури. Створив «кулішівку» – перший український фонетичний правопис. Друкувався під псевдонімами: «Панько Казюка», «Данило Юс», «Петро Забоцень», «Іродчук», «Павло Ратай», «Панько Хуторний», «Хуторянин», «Т. Необачний» та ін. Останні роки життя провів на хуторі Мотронівка поблизу Борзни (тепер Чернігівська область). Там помер і похований.

Лепкий Богдан Сильвестрович (4.11.1872–21.07.1941) – український письменник, журналіст, видавець. Народився в с. Крегулець Гусятинського округу в Галичині (тепер – Тернопільська область), навчався в Бережанській гімназії, у Віденському та Львівському університетах, працював педагогом. Під час Першої світової війни (1914–1918) вів культурно-освітню роботу в таборах полонених (Вецляр). Після цього жив у Берліні, співпрацював із видавництвом «Українське слово», потім у Кракові був професором Ягеллонського університету. 1938–1939 рр. – член Польського сенату у Варшаві. Помер і похований у Кракові. **Л.** був одним із засновників Слов'янського клубу (1901), який видавав часопис «*Swiatslovianski*», допомагав видавати газету «**Громадська думка**», співпрацював із журналом «На переломі» (Відень, 1920), друкувався в часописах «**Зоря**», «**Діло**», «**Буковина**», «**Шлях**», «Українське слово», «Літопис політики, письменства і мистецтва», «**Літературно-науковий вісник**», «**Руслан**», редагував антологію «Струни», займався видавничою діяльністю в Союзі визволення України. Писав статті, огляди, хроніки, літературні розвідки, художні твори («Мазепа», 1926–1927; «Крутіж», 1941).

Липа Іван Львович (24.02.1865–13.11.1923) – український громадсько-політичний діяч, журналіст, лікар. Народився в Керчі, навчався в місцевій гімназії (1888 р.), на медичному факультеті Харківського та Казанського університетів, працював лікарем на Херсонщині, в Полтаві та Одесі (1902–1918). Із 1919 р. належав до Української партії соціалістів-самостійників, входив до складу ЦК

партії; брав активну участь в українсько-національному визвольному русі. У період Директорії керував управлінням культури і віровизнання, із серпня 1920 р. входив до складу комісії з підготовки Конституції УНР, певний час був міністром охорони здоров'я в уряді УНР в екзилі. Останні роки життя працював лікарем у Винниках поблизу Львова, де й помер. **Л.** організував видавництво «Одеська літературна спілка», разом із дружиною підготував альманах «Багаття» (1905), часто друкувався в українських періодичних виданнях «Українська хата», «Літературно-науковий вісник», «Дзвінок», «Правда», «Буковина», «Зоря», «Діло», «Народ», «Громадська думка», «Народна справа», «Вісті», «Основа» (Одеса). **Л.** був співробітником українського педагогічного журналу «Світло» (Київ, 1910), причетним до заснування видавництва «Народний стяг» (1917), підтримував контакти з часописом «Українське слово». **Л.** писав статті, нариси, рецензії («Іван Манжура», «Сучасний рух і духовенство», «Ессе homo»), а також літературні твори. Мав псевдоніми й криптоніми: «Іван Степовик», «Л.», «Л-а», «І. Л.», «І. Л-а», «Літописець», «М. Л.», «М. М.», «М. Житецький», «Мих. Житецький», «М. Міщанин», «Петро Марієнко», «П. Ш.», «П. Шелест», «Петро Шелест», «Тонкошкур», «Ст-ик», «І. Ст-ик», «М. Житецький», «Якийсь» та ін.

Липа Юрій Іванович (5.05.1900 – 20.08.1944) – український громадсько-політичний діяч, лікар, письменник, публіцист. Народився в Одесі, син **І. Липи**. Навчався на юридичному факультеті Кам'янець-Подільського університету (1919) і на медичному факультеті Познанського та Лондонського університетів, вивчав політичні та економічні дисципліни у Варшавській школі політичних наук. У 1920-х рр. жив в еміграції (Познань, Львів, Варшава), брав участь у діяльності Союзу української молоді, організував літературне об'єднання «Сонцесвіт». У 1930-х рр. працював лікарем, здійснював організаційно-політичну роботу серед українських студентів, плідно займався літературно-публіцистичною діяльністю. У роки Другої світової війни став одним із активних учасників Українського руху Опору, організував підпільні курси з підготовки медичних кадрів для УПА, готував текти листівок та відозв до населення й німецьких солдатів. 19 серпня 1944 р. **Л.** був захоплений підрозділом НКВД і закатований у селі Шугові на

Львівщині. Найвідоміші в творчій спадщині **Л.** є публіцистичні праці «Українська доба» (1936), «Призначення України» (1938), «Чорноморська доктрина» (1940), «Розподіл Росії» (1941). Підписувався «Юрій Л.».

Липинський В'ячеслав Казимирович (5.04.1882–14.06.1931) – український філософ, громадсько-політичний діяч, історик, публіцист. Народився в с. Затурцях (тепер Локачинського району Волинської області) у поміщицькій сім'ї. Навчався в гімназіях Житомира, Луцька, Києва, на філософському факультеті Київського університету, у Ягеллонському (Краків) та Женевському університетах. **Л.** був дійсним членом Наукового товариства імені **Т. Шевченка** (із 1914), ідеологом українського консерватизму. У червні 1917 р. брав участь у створенні Української хліборобсько-демократичної партії (УХДП), при гетьмані П.Скоропадському був призначений послом України в Австрії (1918). Проживав в еміграції (Австрія, Німеччина), очолював кафедру історії української державності в Українському науковому інституті (Берлін, 1926–1929). Улітку 1930 р. організував Союз українських хліборобів-державників, редагував ідеологічний орган цього Союзу – журнал «Хліборобська Україна» (Відень, 1920–1923), у якому з'явилися «Листи до братів-хліборобів» (окремою книжкою вийшли 1926), «Наша орієнтація» (1919–1920) тощо. **Л.** редагував тижневик «Przeglądkrajoży» (Київ, 1909–1910), публікувався в «Літературно-науковому віснику», польських збірниках, у часописі «Рада», співпрацював із «Записками Наукового товариства імені **Т. Шевченка**». Мав псевдоніми («В. Правобережець»). Помер від туберкульозу легенів у санаторії Вінервальд неподалік Відня. Похований у родинному маєтку в с. Затурцях.

Лотоцький Антін Львович (13.01.1881–28.05.1949) – український письменник, журналіст. Народився в с. Вільховець (тепер Бережанського району Тернопільської області), закінчив Львівський університет, працював учителем гімназії в м. Рогатині (тепер Івано-Франківська область). Під час Першої світової війни перебував у лавах Українських січових стрільців, редагував стрілецькі часописи «Вісник Пресової квартири УСС», «Самопал», «Червона калина», співпрацював із журналом «Світ дитини». Публікував твори під псевдонімами: «А. Вільшенко», «Лотан», «Тото-Долото», «А. Бей» та ін. **Л.** належать «Історія України для дітей» (1934), цикл оповідань «Було колись на Україні» (1937–

1938). Оpubлікував розвідку «Тарас Шевченко в німецьких перекладах» (1914). Помер у Львові, похований на Личаківському кладовищі.

Маківчук Федір Юрійович (9.09.1912–4.11.1988) – український письменник-гуморист, публіцист. Народився в с. Кордишівці (тепер Козятинського району Вінницької області). У 1945 р. закінчив Київський педагогічний інститут, із 1931 р. – на журналістській роботі. У роки Другої світової війни редагував газету «Молодь України». У 1946–1986 рр. – головний редактор популярного гумористично-сатиричного журналу «**Перець**». Виступав у жанрах фейлетону (зокрема фейлетону-послання), писав гуморески й сатиричні оповідання, розвиваючи досвід і традиції української класичної сатиричної прози та народного гумору. Автор книг сатири й гумору: «Здоровенькі були» (1952), «І сміх, і гріх (1957), «Замужем і вдома» (1962), «Про добре і про зле» (1963), «Любов і параграф» (1966), «Анфас і в профіль» (1972), «Штрихи до портретів» (1977). Помер у Києві.

Максимович Михайло Олександрович (15.09.1804–22.11.1873) – український учений-природознавець, історик, фольклорист, журналіст. Народився на хуторі Тимківщина Золотоніського повіту Полтавської губернії (тепер с. Богуславець Черкаської області). Навчався в Новгород-Сіверській гімназії, на філологічному й природничому факультетах Московського університету, працював професором кафедри ботаніки цього ж університету. У 1834–1835 рр. – перший ректор Київського університету св. Володимира, одночасно декан філософського факультету. Після відставки в 1845 р. жив у садибі Михайлова Гора поблизу с. Прохорівка (тепер Канівський район Черкаської області), займався науковою діяльністю. Підтримував особисті й творчі зв'язки з **Т. Шевченком**, **П. Гулаком-Артемовським**, **Є. Гребінкою**, **М. Костомаровим**, **М. Щепкіним**, **А. Міцкевичем**. **М.** був однією з ключових постатей у зародженні київської журналістики, засновником і видавцем альманахів «Денница» (1830–1834), «Киевлянин» (1840–1841, 1850), «Украинец» (1859, 1864), співпрацював із журналом «**Основа**» (1861–1862), виступав літературним критиком у журналі «Московский телеграф», часописах «Литературная газета», «Молва», долучався до виходу московських журналів «Русская беседа» і «Парус», не завжди поділяючи їхні погляди. Друкувався й у західноукраїнській періодиці («**Вечерниці**»). Перу **М.** належать

наукові розвідки, статті, рецензії численні ґрунтовні праці в галузі історії, археології, фольклору («О стихотворениях червонорусских», «Сказание о Колиивщине», «О правописании малороссийского языка», «Нечто о земле Киевской»). У публіцистичних творах відзначався прогресивним баченням, глибоким мисленням, ерудованістю, полемічним духом.

Маланюк Євген Филимонович (2.02.1887–16.02.1968) – український поет, критик, літературознавець. Народився в с. Архангород Херсонської губернії (тепер селище Новоархангельськ Кіровоградської області) у селянській родині. Навчався в гімназії м. Єлисаветграда, у Петербурзькому університеті й політехнічному інституті, закінчив Київську військову школу, служив старшиною в армії УНР. 1920 р. був інтернований у м. Каліш (Польща), де разом із Ю. Дараганом у 1923 р. заснував літературний журнал «Веселка» (1922–1923), Українську господарську академію (м. Подєбради, Чехословаччина). Повернувшись до Польщі, працював інженером у Варшаві, заснував літературну групу «Танк», співпрацював із журналом Д. Донцова «Вісник». Після Другої світової війни проживав у Празі, Регенсбурзі (Німеччина), у США, де брав активну участь у громадському та літературному житті української еміграції. **М.** – автор численних поетичних збірок; виступав із літературознавчими, літературно-критичними й публіцистичними статтями, створив низку культурологічних праць («Геокультура України», 1953; «Нариси з історії нашої культури», 1954). Друкувався під псевдонімами та криптонімами: «Військовий», «Херсонець», «М. Євг.», «Євген М.», «С. М.», «Євген М-к», «В.» тощо.

Маркуш Олександр Іванович (2.11.1891–27.10.1971) – український письменник, фольклорист, педагог, журналіст. Народився в м. Хуст (тепер Закарпатської області), у 1910 р. закінчив учительську семінарію в м. Мармарош-Сігет (нині Румунія), учителював. Протягом 1922–1939 рр. був редактором і видавцем журналу «Наш рідний край» – популярного краєзнавчого часопису для дітей. **М.** видав ряд читанок, підручників і посібників для шкіл з українською та угорською мовами навчання, вів культурно-освітню роботу; на історико-фольклорному матеріалі написав книгу «Старинні замки Підкарпаття» (1943). У художніх творах («Виміряли землю», 1925; «Ірину засватали», 1941;

«Марамороські оповідання», 1956; «Дорога в Широке», 1978 та ін.) порушував соціальні й морально-етичні проблеми життя закарпатців. Помер і похований у Хусті.

Міхновський Микола Іванович (1873–23.05.1924) – суспільно-політичний діяч, один з ідеологів українського націоналізму, юрист, публіцист. Народився в с. Турівці Прилуцького повіту на Полтавщині (тепер Яготинського району Київської області). Вивчав правові науки в Києві. У студентські роки був одним з ініціаторів таємного братства «Тарасівці»; один з організаторів Української народної партії (1902), яку згодом реорганізовано в Українську партію самостійників-соціалістів. Організував тижневик цієї партії під назвою «Самостійник» (Київ, 1918). Ідеї незалежності Української держави **М.** відстоював у галицькому виданні «Самостійна Україна» (1905), співпрацював із харківськими часописами «Слобожанщина» (1906), «Сніп» (1912). Мав псевдоніми: «Виборець з Полтавщини», «Лівобережний», «Микола Гедзь», «Микола К-н». Обставини смерті **М.** остаточно не з'ясовані.

Мосендз Леонід Маркович (2.10.1897–13.10.1948) – український письменник, публіцист. Народився в м. Могилеві-Подільському (нині Вінницька область) у сім'ї службовця, навчався у Вінницькій учительській семінарії (1911–1915), служив у російській армії, був на румунському фронті, в армії УНР, працював учителем. Після поразки національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. перебував у таборах для інтернованих у Польщі, з 1922 р. – у Чехословаччині. 1928 р. закінчив Українську господарську академію (Подєбради), залишився там на кафедрі хімічної технології. Із 1932 р. працював хіміком у Братиславі (Словаччина) і Севлюші (нині Виноградів Закарпатської області). Протягом 1937–1938 рр. учителював у Хусті, після окупації Закарпаття гортійвцями повернувся до Братислави. Із 1945 р. перебував в Австрії та Швейцарії, де й помер. **М.** – один із найяскравіших представників «празької групи» українських поетів та чільних співробітників «Літературно-наукового вісника» і «Вісника» **Д. Донцова**. Перу **М.** належить низка есе, наукових розвідок і публіцистичних статей («Штайн – ідея і характер», 1935; «Хвильовий – легенда і дійсність», 1948). Виступав під псевдонімом «Осип Лясковець».

Наumenko Володимир (7.07.1852 – 8.07.1919) – український громадсько-політичний діяч, педагог, літературознавець, журналіст. Народився в м. Новгород-Сіверський Чернігівської губернії,

закінчив Київський університет св. Володимира, тривалий час викладав у навчальних закладах Києва. Брав участь в українському національному русі, належав до активних членів київської «Старої громади». Упродовж 1893–1906 рр. був редактором журналу «**Киевская старина**», редагував часопис «**Україна**». У березні–квітні 1917 р. виконував функції заступника голови Української Центральної Ради. У період Гетьманату очолював Міністерство освіти. Улітку 1919 р. заарештований більшовиками й розстріляний.

Ніковський Андрій Васильович (14.10.1885–1942) – український політичний діяч, літературознавець і публіцист. Народився в Малому Буялику на Одещині, закінчив Одеський університет. Редагував такі періодичні видання, як «**Рада**» (Київ, 1910–1914), журнал «**Основа**» (Одеса, 1915), «**Нова Рада**» (Київ, 1917–1919). Друкувався також на шпальтах часописів «**Світло**», «**Сяйво**», «**Украинская жизнь**», «**Україна**» (Київ, 1907), «**Літературно-науковий вісник**» («**Преса**», «**Культура в мішку**», «**Наша сила**», «**До психології українофільства**»). Підтримував контакти з «**Променем**», «**Книгарем**», «**Новою громадою**», варшавським часописом «**Українська трибуна**», кооперативними виданнями. Під публіцистичними матеріалами **Н.** значаться псевдоніми й криптоніми: «**А.**», «**А. В.**», «**А-й**», «**А. Н.**», «**Ан. Яр.**», «**А. Яринович**», «**В.**», «**А-я Вас-ко**», «**А. В-о**», «**А. Василько**», «**А. Танаскович**», «**Василько**», «**Приходько**», «**Н-ський**» тощо. Співпрацював із ВУАН, **С. Єфремовим**. Був членом Центральної Ради, заступником її голови. К мігрував до Польщі. Потім повернувся до України. 1929 року разом із **Є. Єфремовим** став в'язнем, засуджений у 1930 р. як один з імовірних очільників Спілки визволення України. Після відбування покарання жив у доньки в Ленінграді. Там помер у блокадному місті.

Огієнко Іван Іванович (церковне ім'я – Іларіон; 14.01.1882 – 29.03.1972) – український церковний і громадський діяч, митрополит (із 1943 р.), історик церкви, педагог. Народився в м. Брусилові на Київщині. 1909 р. закінчив Київський університет св. Володимира, працював у Київському комерційному інституті, у Київському університеті приват-доцентом на кафедрі мови і літератури (із 1915 р.), професором кафедри історії української культури Київського українського державного університету (із 1918 р.). 1918 р. став засновником і першим ректором Кам'янець-Подільського українського державного університету. Належав до

Української партії соціалістів-федералістів. На початку 1919 р. був міністром освіти УНР, у 1919–1920 рр. – міністром віросповідань УНР. 1920 року **О.** емігрував до Польщі. Дійсний член Наукового товариства ім. Т. Шевченка (із 1922 р.). Із 1924 р. викладав українську мову у Львівській учительській семінарії, у 1926–1932 рр. – професор церковнослов'янської мови на богословському факультеті Варшавського університету. У Варшаві **О.** заснував і редагував журнали «**Рідна мова**» (1933–1939) і «Наша культура» (1935–1937). У жовтні 1940 р. на Соборі українських православних єпископів висвячений (під ім'ям Іларіона) архієпископом Холмським і Підляським. Улітку 1944 р. **О.** змушений емігрувати до Швейцарії (жив у Лозанні), а у вересні 1947 р. – до Канади, у м. Вінніпег. У серпні 1951 р. на Надзвичайному соборі Української греко-православної церкви у Вінніпезі був обраний главою УГПЦ у Канаді й митрополитом Вінніпегу. Заснував Теологічне товариство (пізніше Теологічне товариство митрополита Іларіона), здійснив реорганізацію богословського факультету Манітобського університету, перетворивши його в Колегію імені святого апостола Андрія (готує православних священиків для українських громад в усьому світі); очолював Науково-богословське товариство, розгорнув вагому науково-дослідницьку та видавничу діяльність. Відновив видання науково-популярного журналу «Наша культура» (1951–1953 рр., із 1954 р. – «Віра і культура»), продовжував його редагувати. Помер у Вінніпезі. **О.** – автор численних наукових праць з українського мовознавства, історії церкви, культури, канонічного права: «Українська культура» (1918), «Український стилістичний словник» (1924), «Історія українського друкарства» (1925), «Чистота і правильність української мови» (1925), «Кирило і Мефодій: їх життя і діяльність» (тт. 1–2, 1927–1928), «Сучасна українська літературна мова» (1935), «Українська церква» (тт. 1–2, 1942), «Історія української літературної мови» (1950), «Візантія і Україна» (1954), «Дохристиянські вірування українського народу: Історично-релігійна монографія» (1965), «Канонізація святих в Українській церкві» (1965). **О.** здійснив переклад Святого Письма українською мовою (виданий 1962 р.). Писав під псевдонімами і криптонімами: «І. О.», «І. О-ко», «Іван Рулька».

Павлик Михайло Іванович (17.09.1853–26.01.1915) – громадсько-політичний діяч, письменник і журналіст. Народився в Монастирську Коломийського округу (тепер Івано-Франківщина).

Навчався в гімназіях Коломиї та Львова, у Львівському університеті. За свої політичні погляди 30 разів був засуджений, 5 разів ув'язнений. Із 1889 р. жив у Женеві. Працював у редколегії журналу «Друг» (1874–1877), спільно з **І.Франком** видавав «**Громадський друг**» із продовженнями «Дзвін» і «**Молот**» (1878). Входив до комітету з підготовки серії видань «Дрібна бібліотека» (1878–1880). У Женеві разом із **М. Драгомановим** і **С. Подолинським** брав участь у виданні журналу «Громада» (1881), підтримував зв'язки з редакцією «Вольного слова», із часописом «Свобода» (Джерсі-Сіті, 1893). У 1888 р. був редактором народовської газети для селян «Батьківщина», входив до редколегії журналу «Товариш» (1888). Разом з **І.Франком** став засновником Української радикальної партії, видавав часописи цієї партії «**Народ**» (1890–1895), «**Хлібороб**» (1891–1895), «Громадський голос» (1895–1910). **П.** сприяв виходу газети «Радикал» (1895–1896). Друкувався в журналі **І. Франка** «**Житє і слово**» (1894), у «Жіночому альманасі» **Н. Кобринської**, в ілюстрованому журналі «Руська хата» (1905), у німецьких, польських, російських виданнях, зокрема у варшавській газеті «Prawda», в часописах «Русские ведомости», «Русский курьер», «Вестник Европы», «Kraj», «Głos», «Ateneum», у львівських газетах «Przegląd Społeczny», «Kurjer Lwowski» тощо. За участі **П.** виходив неперіодичний орган молоді «Житє» (1912–1914). **П.** брав участь у видавничій діяльності Наукового товариства ім. **Т. Шевченка** у Львові (НТШ). У публікаціях порушував гостроактуальні суспільно-політичні, соціально-економічні проблеми свого часу, виступав на захист творчості **Т. Шевченка** та інших провідних українських письменників, перекладав класиків світової літератури. **П.** друкував статті, огляди, полемічні нотатки, коментарі, рецензії, кореспонденції, замітки, репліки, листи («**Николай Васильевич Гоголь**», «Слушний час», «Сказав, що знав», «**Тарас Шевченко й Галицька Русь**», «Галицькі поміщики й народ», «Нужда в Галичині», «Міняй кріцу на лошіцу», «Про «строїтелів» та «руїнників», «Робітники в Італії»), а також поезії, оповідання, повісті. Виступав під псевдонімами й криптонімами: «**Максим**», «**Михайло**», «**М. П.**», «**Х.**», «**М-м**», «**М. П-к**», «**Хмара**», «**М.Іванів**», «**М. Коломийчук**», «**М. Галицький**», «**Максим Михайло**», «**М. Покутський**», «**М. Ткаченко**».

Панькевич Іван Артемович (6.10.1887–25.02.1958) – український мовознавець, педагог, видавець, редактор. Народився в селі Цеперів, тепер Кам'янка-Бузького району Львівської області. Навчався в польській гімназії імені Длугуща (Львів) та у Львівському університеті. Працював секретарем львівської філії «Просвіти». У 1919 р. переїхав до Ужгорода, де був одним із засновників ужгородського товариства «Просвіта» (1920 р.). Протягом 1920–1930-х рр. **П.** виконував обов'язки головного редактора «Наукового збірника товариства «Просвіта» в Ужгороді» (1922–1938 рр.), редактора першого дитячого журналу «Віночок для підкарпатських діточок» (1920–1927 рр.), педагогічного часопису Закарпаття «Учитель» (Ужгород, 1920–1938), редагував краєзнавчий журнал «Підкарпатська Русь» (Ужгород, 1923–1936). **П.** співпрацював також зі щоденною газетою «Русин» (1923). Після Другої світової війни проживав на Пряшівщині (Словаччина), друкував свої дослідження в журналах «Slavia», «Sbornik Matice Slovenskej» тощо. Помер у Празі, похований на головному цвинтарі в Оломоуці.

Петлюра Симон Васильович (23.05.1879–25.05.1926) – український громадсько-політичний і державний діяч, журналіст. Народився в Полтаві в родині візника, після закінчення бурси (1901) навчався в Полтавській духовній семінарії. Із 1900 р. – член Революційної української партії. Під загрозою арешту восени 1902 року виїхав на Кубань, де працював учителем, архівістом, був членом «Чорноморської вільної громади» РУП. У роки Першої світової війни – працівник Союзу земств і міст, голова Українського військового комітету в Мінську. Своє ставлення до війни виклав у статті-відозві «Війна і українці». Із березня 1917 р. – член Української Центральної Ради, із травня – голова Українського військового генерального комітету, із червня того ж року – генеральний секретар військових справ, у січні – лютому 1918 р. сформував Гайдамацький кіш Слобідської України й брав активну участь у придушенні більшовицького повстання в Києві. Співпрацював в урядах Гетьманату й Директорії УНР. Із листопада 1918 р. – головний отаман армії УНР, а з лютого 1919 р. – голова Директорії. На чолі об'єднаних українських збройних сил 30 серпня 1919 р. здобув Київ, у грудні виїхав до Варшави. Із листопада 1920 р. керував роботою екзильного уряду УНР у Польщі. В еміграції проживав у Швейцарії, Австрії, Угорщині, Франції. На ниві

журналістики **П.** виявив себе як редактор і публіцист. Видавав місячник соціал-демократів **«Вільна Україна»** (Петербург, 1906), був секретарем щоденної газети **«Рада»**(1907), із 1909 р. редагував тижневик соціал-демократів **«Слово»**, часопис **«Украинская жизнь»** (Москва, 1912–1916), брав участь у випуску преси народних управ (земств), зокрема часопису **«Народна справа»** (1918–1919), співпрацював із партійними виданнями **«Праця»**, **«Селянин»**, публікувався в галицькій періодиці (**«Добра новина»**), місячниках **«Киевская старина»**, **«Україна»**, **«Записках Наукового товариства імені Т. Шевченка»**, **«Літературно-науковому віснику»**. **П.** також друкувався у варшавській таборовій періодиці (**«Українська трибуна»**, **«Трибуна України»**, **«Українська справа»**, **«Табір»** тощо), у Парижі започаткував тижневий журнал **«Тризуб»** (1925) – офіційний орган уряду УНР в еміграції. Писав статті, огляди, замітки, рецензії (**«З життя австрійської України»**, **«З українського життя»**, **«Політичні українські партії в Галичині»**, **«Про переоцінку»** тощо). Друкувався під псевдонімами й криптонімами: **«В. Марченко»**, **«В. Салевський»**, **«І. Рокитний»**, **«О. Ряст»**, **«С. Просвітянин»**, **«С. Торнтон»**. Убитий більшовицьким агентом Шварцбартом у Парижі, де й похований на кладовищі Монпарнас.

Пчілка Олена (справжнє прізвище, ім'я, по батькові – Косач Ольга Петрівна – 29.06.1849–4.10.1930) – українська письменниця, фольклорист, журналіст. **П.** – мати Лесі Українки, сестра **М. Драгоманова**. Прихильниця рішучої національної самоідентифікації, української самостійності. Друкувалася в часописах **«Зоря»**, **«Киевская старина»**, **«Дзвінок»**, в альманасі **«Розвага»**, підтримувала коштами вихід західноукраїнського літературно-політичного місячника **«Громадський друг»**, жіночого альманаху **«Перший вінок»**. Співпрацювала з часописом **«Рідний край»** (Полтава, 1905–1907), згодом стала його редактором (Київ, 1907; Гадяч, 1914–1916). У 1908–1914 рр. видавала дитячий журнал **«Молода Україна»**. Писала статті, нариси, рецензії (**«Холмська справа»**, **«Українська гумористика»**, **«Наша етнографія та історія»** тощо). Мала кілька десятків псевдонімів і криптонімів: **«Гнибίδα»**, **«Е. К-ч»**, **«К.»**, **«К-Ч»**, **«М.»**, **«О. Драгоманова»**, **«О. К.»**, **«О. П.»**, **«О-а П-ка»**, **«П. К-ч»** та інші.

Русов Олександр Олександрович (7.02.1847–8.10.1915) – громадський діяч, публіцист, етнограф. Народився в Києві, закінчив

історико-філологічний факультет Київського університету (1858), кілька років працював викладачем київської гімназії, потім керував статистичною роботою в Херсонській, Харківській, Чернігівській, Полтавській губерніях та Петербурзі. У 1909 р. повернувся в Україну, викладав статистику в Київському комерційному інституті. Займався етнографічною та видавничою діяльністю. Протягом 1854–1876 рр. співпрацював у газеті **«Киевский телеграф»**, редагував видання **«Труд»** (1880), також підтримував зв'язки з часописами **«Громадська думка»**, **«Рада»**, **«Рідний край»**, брав участь у петербурзькому тижневому журналі **«Украинский вестник»** (1906), друкувався в **«Записках українського наукового товариства в Києві»**, **«Киевской старине»**, **«Україні»**, **«Новій громаді»**, **«Світлі»**. **Р.** був автором праць з економічної статистики, фольклору, етнографії, журналістики, писав на суспільно-політичні теми (**«К вопросу об украинской прессе»**, **«К изданию народной газеты»**, **«Есть ли украинская жизнь?»**, **«Украинские партии»** тощо). Мав численні псевдоніми й криптоніми: **«А. Р.»**, **«А. Р-в»**, **«В-а»**, **«Волоцюга»**, **«О. О.»**, **«О. О-вич»**, **«О. Р.»**, **«Саша-Янгол»**, **«Українець»**, **«Старий українець»** тощо. **Р.** помер у Саратові від нападу астми, куди під час Першої світової війни був евакуйований Київський комерційний інститут. Похований на Байковому кладовищі в Києві.

Русова Софія Федорівна (дівоче прізвище – Ліндфорс – 18.02.1856–5.02.1940) – українська громадсько-освітня діячка, педагог, публіцист, одна з організаторів українського жіночого руху. Народилася в с. Олешні на Чернігівщині, закінчила гімназію в Києві (1871), займалася дошкільним вихованням та позашкільною освітою для дорослих. У 1874–1877 рр. працювала в Петербурзі в українському земляцтві, допомагала чоловікові **О. Русову** в підготовці першого позацензурного видання **«Кобзаря»** Т. Шевченка в Празі. За зв'язки з народовольцями зазнавала переслідувань із боку царської поліції. **Р.** активно займалася громадською роботою в Київській громаді, в Одеській Українській громаді, у Харківському товаристві грамотності, була головою Національного комітету вчителів. 1909 р. викладала на Вищих жіночих курсах у Києві. Із квітня 1917 р. – член Української Центральної Ради, за Гетьманату очолювала департамент дошкільної та позашкільної освіти Міністерства освіти Української держави. У 1922 р. емігрувала до Чехословаччини, працювала

професором педагогіки в Українському педагогічному інституті імені Драгоманова в Празі. **Р.** була співзасновником і співредактором журналу для педагогів «Світло» (1910–1914), одним із засновників видавництва «Українська школа», працювала в щоденній газеті «Нова Рада» (1917), брала участь у «Педагогічному журналі» (Полтава, 1917), критико-бібліографічному журналі «Книгар» (Київ, 1917), «Вістнику Всеукраїнської спілки лікарських помічників, помічниць і акушерок» (Київ, 1918), дописувала до «**Киевской старины**», жіночих періодичних видань «Нова хата», «Жіноча доля», «Жінка», «Громадянка», чернівецького журналу «Самостійна думка» та ряду інших часописів. Перу **Р.** належать численні науково-популярні й публіцистичні статті з питань освіти, огляди з проблем мистецтва, літератури, педагогіки, жіночого руху, історії журналістики («Ідейні підвалини школи», «Націоналізація школи», «Позашкільна освіта», «Харьковская журналистика настоящего столетия»). **Р.** друкувалася під псевдонімами та криптонімами: «С. Р-ва», «Р-ова», «С. Р.», «Баба Нона», «С. Нона». Померла в Празі.

Симиренко Василь Федорович (7.03.1835–1.12.1915) – український підприємець, цукровар, учений, меценат. Народився в Млієві Черкаського повіту Київської губернії (тепер Черкаська область), здобув професію інженера, у 1867–1873 рр. очолював фірму «Брати Яхненки і Симиренко». На Київщині спорудив цукроварню, обладнавши її встаткуванням власної конструкції, одним із перших у царській Росії запровадив виробництво пастили й мармеладу. **С.** був членом Київської громади, 10 відсотків своїх прибутків віддавав на розвиток української культури. Заснував народний театр, фінансово підтримував часописи «**Киевская старина**», «Літературно-науковий вісник», «Україна» (1907), «Рада», «Громадська думка», видавництво «Вік», видання творів **М. Драгоманова**, **М. Коцюбинського**, **Б. Грінченка**, Наукове товариство імені **Т. Шевченка**. Весь свій маєток у 10 млн крб заповів на розвиток української справи під опікою Товариства допомоги українській літературі, мистецтву, науці, яке заснував особисто. Похований на Аскольдовій могилі в Києві.

Сіменович Володимир Йосифович (4.01.1859–13.06.1932) – український громадський діяч, журналіст, лікар. Народився в с. Фільварки, (тепер с. Підгороднє) на Тернопільщині в родині священика, служив у війську, потім навчався в академічній гімназії

у Львові. У 1887 р. виїхав в Америку, здобув медичну освіту, займався культурно-просвітницькою роботою серед переселенців, редагував тижневик «Америка» в Шенандоа. Із 1892 р. оселився в Чикаго, де був головою Просвітньої комісії Українського народного союзу (1912–1914), головним редактором тижневика «Україна» (1930–1932), видавав місячник для жінок «Рання зоря» (1918–1919). За підтримки С. його молодша сестра О. Кисілевська організувала видання часопису «Жіноча доля» (Коломия, 1925–1939). Перу С. належать статті й кореспонденції про історію переселення українців в Америку, розвідки з питань емансипації жінки («Як американці доходять мастків», «Чому ми бідні?» тощо). Помер у Чикаго.

Срезневський Ізмаїл Іванович (13.06.1812–21.02.1880) – український філолог-славіст, етнограф, журналіст. Народився в Ярославлі (Росія). Навчався на філологічному факультеті Харківського університету. По його закінченні (1829) працював у Харківському дворянському депутатському зібранні, а в 1837 р. перейшов на викладацьку роботу в Харківський університет. У 1839–1842 рр. із науковою метою здійснив поїздки на різні слов'янські землі (Словаччину, Моравію, Чехію, Чорногорію, Хорватію, Словенію тощо, враження від яких описав у «Путевых письмах». Протягом 1847–1880 рр. працював професором слов'янознавства Петербурзького університету. У 1833–1838 рр. опублікував три збірники «Запорожской старины». Разом з І.Розковшенком видавав «Украинский альманах» (1831) та «Украинский сборник» (1838–1841), які відіграли важливу роль у розвитку літературного процесу України. С. – ініціатор та редактор «Известий» (тт. 1–10, 1852–1863) і «Ученых записок» (тт. 1–7, 1854–1863). Помер у Санкт-Петербурзі, похований у родовому маєтку Срезнево на Рязанщині (Росія).

Теліга Олена (дівоче прізвище – Шовгенева – 8.07.1906–21.02.1942) – українська поетеса, політична діячка, журналістка. Народилася в Санкт-Петербурзі, 1917 р. разом із батьками переїхала до Києва. 1920 р. батько Т., який деякий час працював у Раді Народних Міністрів УНР, був змушений емігрувати. 1923 р. Т. разом із матір'ю переїхала до Тарнува (Польща), звідти – у Подєбради (Чехословаччина). У 1925 р. вступила на історико-філологічний відділ Українського педагогічного інституту імені М.Драгоманова в Празі. З кінця 1920-х рр. почала друкуватися в «Літературно-науковому віснику». У 1926 р. вийшла заміж за

сотника армії УНР М.Телігу. 1932 р. вступила до Організації українських націоналістів, у 1939–1941 рр. очолювала краківське мистецьке товариство «Зарево». 1941 р. **Т.** разом із чоловіком переїхала до Львова, співпрацювала з газетою «Волинь» (публікації «Поворот», «Розсипаються мури», «Братерство в народі», «Прапори духа», «Нарозстіж вікна», «Нариси вуглем»). Потім із похідними групами ОУН переїхала до Києва, де організувала Спілку українських письменників, редагувала літературно-мистецький додаток до газети «Українське слово» – часопис «Литаври». 7 лютого 1942 р. заарештована фашистами й разом із чоловіком розстріляна в Бабиному Яру. Найповніше зібрання творів **Т.** видано 1977 р. в Парижі («Збірник», «Полум'яні межі»). У березні 1992 р. у Рівному вперше в Україні видано збірку творів **Т.** («Найгостріше слово – Україна»). 21 лютого 1992 р. у Бабиному Яру на місці розстрілу фашистами видатної української поетеси та її однодумців встановлено пам'ятний хрест.

Федькович Осип-Юрій Адальбертович (8.08.1834–11.01.1888) – український письменник, громадський діяч, фольклорист, публіцист. Народився в с. Сторонець-Путилів на Буковині (тепер селище Путила Вижницького району Чернівецької області) у сім'ї управителя панського маєтку А.Гординського. Навчався в німецькій нижчій реальній школі в Чернівцях (до 1848 р.), понад десять років пробув на службі в австрійській армії, брав участь у походах до Італії. Із 1869 р. працював шкільним інспектором Винницького повіту, пізніше (1872–1873 рр.) – редактором львівського видавництва при товаристві «Просвіта». Співпрацював із галицькими народовськими періодичними виданнями «Вечорниці», «Правда». У 1885–1887 рр. **Ф.** редагував газету «Буковина», у якій відстоював ідею єдності українських земель. Помер у Чернівцях, де й похований.

Франко Іван Якович (27.08.1856–28.05.1916) – український письменник, громадський і політичний діяч, учений, видавець. Народився в с. Нагуєвичі (тепер с. Івана Франка Дрогобицького району) Львівської області, закінчив Дрогобицьку гімназію, навчався у Львівському, Чернівецькому та Віденському (1890–1893) університетах. 1893 р. здобув ступінь доктора філософії Віденського університету, був почесним доктором Харківського університету. **Ф.** брав активну участь у суспільно-політичному житті Галичини, разом із **М. Драгомановим** і

М. Павликом заснував Радикальну партію (1890). Через політичні погляди **Ф.** кілька разів заарештовували, усували від редагування провідних українських часописів, перешкоджали його членству в «Просвіті» та НТШ, не дозволяли працювати викладачем у Львівському університеті. **Ф.** – автор близько 4000 літературних, публіцистичних і наукових творів, був першим серед українських письменників, які заробляли собі на життя літературною працею. **Ф.** також залишив вагомий слід у журналістиці: співпрацював із журналом «Друг» (1874–1877), газетою львівських друкарів «Праса» (1878–1881), разом із **М. Павликом** організував видання журналу «Громадський друг» із продовженням у формі неперіодичних збірників «Дзвін» і «Молот» (1878), видавав серію «Дрібна бібліотека» (1878–1880) та «Літературно-наукова бібліотека» (1887–1898; усього 26 томів), співпрацював із часописами «Діло» (штатний працівник редакції з 1883 р.), «Зоря»; був співредактором часопису «Світ» (1881–1882), редактором журналу «Житє і слово» (1894–1897), входив до редакційного комітету «Літературно-наукового вісника» (1898 – 1907), редагував журнал «Товариш» (1888), «Народ» (1890–1895), газети «Хлібороб» (1891–1895), «Громадський голос» (1895–1910); сприяв виходу видання «Радикал» (1895–1896), 1888 р. відповідав за редакцію газети для селян «Батьківщина». У 1898 р. разом із В.Гнатюком створив «Видавничу спілку» (1898–1912), яка надрукувала понад 300 науково-популярних і белетристичних праць. **Ф.** друкувався в українській, російській, польській, німецькій пресі, у тому числі в науково-історичному журналах «Киевская старина» (1882–1906), «Правда», «Украинский вестник» (Петербург, 1906), мистецтвознавчому місячнику «Сяйво» (Київ, 1913), у газеті «Kurjer Lwowski». Упродовж 1885–1886 рр. був кореспондентом петербурзького тижневика Е. Пільца «Kraj» і варшавського тижневика «Prawda». На шпальтах часописів порушував актуальні суспільно-політичні, соціальні, економічні проблеми, досліджував суспільну роль літератури, преси, мистецтва, міжслов'янські зв'язки та інші теми. Як публіцист, **Ф.** майстерно працював із фактом, відзначався аналітичним мисленням, науковим світоглядом, умінням викладати матеріал у доступній, аргументовано-доказовій формі, вести полеміку з ідеологічними опонентами. Працював у різних жанрах: статті, нарису, фейлетону, памфлету, репортажу тощо («Як би нам у біді рятуватися»,

«Сучасна хроніка», «Наша публіка (замість фейлетона)», «Критичні письма о галицькій інтелігенції», «Наша публіка», «Етимологія і фонетика в южно-руській літературі», «Війни і військо в наших часах»). Мав псевдоніми й криптоніми: «Джеджалик», «Мирон», «І. М-он», «Мирон Сторож», «Вычоса», «Еудаймон», «Іван Живий», «Марко В-а», «Не-Давид», «Не-Теофраст», «Невідомий», «Один з молодіжі», «Рижий», «Руслан», «Общий», «Тарас», «І. F.», «J. D.», «X. Z.», «X. Y. Z.», «Fko», «Vivus», «NonSeverus» та ін. Померу Львові, похований на Личаківському кладовищі. У 1933 р. на могилі встановлено пам'ятник. У 1976–1986 рр. видано найповніше 50-томне зібрання творів **Ф.** Додаткові 51–54 томи та окремий том купюр було надруковано видавництвом «Наукова думка» в Києві в 2008–2011 роках.

Христюк Павло Оникійович (1890–28.09.1941) – український громадсько-політичний діяч, публіцист. Народився в родині кубанського козака в станиці Єлизаветській (тепер Краснодарський край, Росія), де прожив до 1912 р. Навчався в Київському політехнічному інституті, тоді ж почав співпрацювати з газетою «**Рада**». Згодом редагував кооперативний журнал «Муравейник-Комашня». Був одним із засновників Української партії соціалістів-революціонерів (квітень 1917), разом із **М. Ковалевським** почав редагувати орган цієї партії – газету «Народна воля». Брав участь у роботі Української Центральної Ради, працював міністром внутрішніх справ і держсекретарем УНР. Із 1919 р. перебував в еміграції в Австрії, там підготував і видав 4-томник «Замітки і матеріали до історії Української революції 1917–1920 рр.». 1923 р. повернувся в Україну, працював інспектором Українського банку (1923–1925), був членом правління Державного видавництва України (1925–1928), співробітником Інституту літератури імені **Т. Шевченка** (1931). Безпідставно зазнав репресій, перебував у гулагах (1931–1941), де й помер. **Х.** брав участь у виданні друкованого органу УПСР – газети «Трудова громада» (1919), співпрацював із часописом «Боротьба». В еміграції (у Відні) працював співредактором видання «Борітеся – поборете» (1920–1922). На сторінках журналу «ВАПЛІТЕ» з'являлися рецензії **Х.** на творчість членів названої літературної організації, а також низка наукових розвідок: «1905 рік на Україні» (1925), «Письменницька творчість Винниченка» (1928), «Селянські виступи та війни» (1928).

Чикаленко Євген Харлампійович (9.12.1861–20.06.1929) – український громадсько-політичний і культурний діяч, меценат. Народився в с. Перешори на Херсонщині, навчався на природничому факультеті Харківського університету. За участь в українському національному русі зазнавав переслідувань. Проживав в Одесі (1894–1900), Києві (з 1900 р.). Був членом Центральної Ради від Союзу українських автономістів-федералістів. У 1919 р. емігрував до Галичини, Польщі, а потім до Австрії. Із 1925 р. мешкав у Чехії, де працював у термінологічній комісії при Українській господарській академії в Подебрадах (Чехословаччина). **Ч.** фінансував видання російсько-українського словника, укладеного М. Комаровим (Львів, 1893–1898), щоденні газети «**Громадська думка**» (1906) і «**Рада**» (1906–1914), чернівецьке видання «Селяни», виплачував гонорари та премії за найкращі історичні, наукові й художні твори в «**Киевской старине**». Також фінансово підтримував Академічний дім, навчання східноукраїнських студентів у Львові тощо. Писав на теми політики, економіки, мови («На виборах», «Про мову», «Про землю»). Видав у 5-и книгах довідник «Розмови про сільське господарство». Відповідав за редакцію літературно-наукового органу «Нова громада» (Київ, 1906), працював у газеті «Нова Рада» (1917). Формування національної преси в Східній Україні охарактеризував у трьох книгах «Спогадів» (Львів, 1925–1926) та «Щоденнику» (Львів, 1931). Підписував матеріали в пресі: «Е. Ч.», «Е. Ч-ко», «Пасічник», «Ч.». Помер у Празі.

Чубинський Павло Платонович (27.01.1839–26.01.1884) – український поет і етнограф, автор гімну «Ще не вмерла Україна» (1862). Народився на хуторі поблизу Борисполя на Київщині (тепер у складі м. Борисполя Київської області), навчався в Другій Київській гімназії, 1861 р. закінчив юридичний факультет Петербурзького університету. Улітку цього ж року повернувся до Києва, де працював учителем. У 1861–1870-х активно співпрацював із журналом «**Основа**» та київською «Старою громадою». У жовтні 1862 р. за участь в українському національному русі був заарештований, звинувачений у належності до таємного антиімперського товариства й висланий в Архангельську губернію. 1869 р. після звільнення з-під поліцейського нагляду оселився в Петербурзі. У березні 1860 р. обраний членом Російського географічного товариства, за дорученням якого в 1869–1870 рр.

очолював етнографічні експедиції в Україні, Білорусі та Молдові. У 1872–1879 рр. за редакцією **Ч.** було опубліковано матеріали цих досліджень: «Праці етнографічно-статистичної експедиції в Західно-Руський край» (тт. 1–7). Разом із **М. Драгомановим**, **Ф.Вовком**, **М.Лисенком** працював членом редколегії газети «**Киевский телеграф**». Після Емського указу 1876 р. **Ч.** вислано з України, у 1877–1879 рр. знаходився в Петербурзі. Нагороджений золотими медалями Російського географічного товариства (1873), Міжнародного етнографічного конгресу (Париж, 1875). Навесні 1879 р. повернувся до Києва, де після тривалої тяжкої хвороби помер. Бібліографічний покажчик праць **Ч.** уклав **П. Єфименко** в «**Киевской Старине**» (травень 1884).

Шаповал Микита Юхимович (26.05.1882–25.02.1932) – український громадсько-політичний діяч, письменник, журналіст. Народився в с. Сріблянка Бахмутського повіту на Катеринославщині (тепер Донецчина). Навчався в Харківському та Київському комерційних університетах. У 1901 р. вступив до Револуційної української партії, брав активну участь у вітчизняному національному русі. У березні 1917 р. увійшов до складу Української Центральної Ради, після проголошення УНР призначався міністром пошти й телеграфу. У 1918–1919 рр. був міністром земських справ, у 1919–1920 рр. працював секретарем дипломатичної місії УНР у Будапешті, пізніше жив у Празі, очолював УПСР в еміграції. Помер і похований у Ржевницях біля Праги. **Ш.** реалізував себе в журналістській діяльності. У 1909–1914 рр. видавав і редагував у Києві журнал «Українська хата», був одним із засновників місячника «Шлях» (Київ–Москва, 1917–1919), засновником видання «Трудова Україна», редагував газету в Станіславі «Нове життя» (1919), був засновником і редактором місячника «Нова Україна» (1922–1928). Друкувався в часописах «Діло», «Боротьба», «Універсальний журнал», «Будучність», «Маяк», «Село», «Засів», «Народ», «Борітеся – поборете», «Народна воля», «Літературно-науковий вісник», «Самостійна думка». Писав статті, фейлетони, огляди, нариси («Українство і великорусь», «Новітнє яничарство», «Голод на Україні і проблема націй», «Поет і юрба», «Жертви громадської байдужості», «Шевченко і самостійність України», «Село і місто»). **Ш.** – автор майже 200 літературно-критичних статей, сотень публіцистичних праць. Написав «Щоденник» (період 1919–1932 рр.), публікувався

під псевдонімами й криптонімами: «М. Сріблянський», «М. С-кий», «М. Сріб-ський», «С-кий», «М.», «Михайло Бутенко», «М. С.», «М. Ш.», «М. Ш-л», «М.Понурий». Помер і похований у Ржевницях біля Праги.

Шашкевич Маркіян Семенович (літературний псевдонім – Руслан [Шашкевич] – 6.11.1811–7.06.1843) – український письменник, громадсько-культурний діяч. Народився в с. Підлісся (тепер Золочівський район Львівської області) у родині священика, навчався в гімназіях Львова, Бережан, на теологічному факультеті Львівського університету, у греко-католицькій духовній семінарії (1838), став священиком, був організатором і лідером «Руської Трійці». **Ш.** виступав за створення національної літератури народною мовою, проти латинізації українського письменства, оспівував героїчне минуле українського народу. **Ш.** – співавтор і видавець альманаху «**Русалка Дністровая**» (1937), автор брошури «Азбука і abecadlo» (1836), «Читанки для дівчаток» (1836, видана 1850), брав участь у розшифруванні та редагуванні Львівського літопису. Помер і похований у Новосілках Ліських, а 1893 р. перепохований на Личаківському кладовищі Львова. На вшанування пам'яті поета споруджено пам'ятники на Білій Горі (1911), у Вінніпезі (1944), Підліссі (1962), Львові (1989); створено літературно-меморіальний музей діяча в Підліссі (1959), засновано Інститут-заповідник Маркіяна Шашкевича у Вінніпезі (1962), відкрито музей «Русалки Дністрової» у Львові (1990).

Шевченко Тарас Григорович (9.03.1814–10.03.1861) – великий український народний поет, художник, мислитель. Народився в с. Моринці (тепер Звенигородський район Черкаської області) у кріпацькій родині, викуплений із кріпацтва в 1838 р. за сприяння російського поета В.Жуковського та художника К.Брюллова, закінчив Петербурзьку академію мистецтв (1845). У 1840 р. видав знаменитий «Кобзар». Великий вплив на подальший розвиток творчості видатного поета мали поїздки Україною (1843, 1845, 1846), знайомство з провідними українськими інтелектуалами **М. Максимовичем, П. Кулішем, М. Костомаровим** та ін. Навесні 1846 р. зблизився з членами Кирило-Мефодіївського братства, за участь у якому 1847 р. був заарештований і засуджений до заслання із забороною писати й малювати. На засланні перебував до 1857 р., коли представники української та російської інтелігенції домоглися дозволу на його звільнення з військової служби й повернення в

Петербург. У 1860 р. вийшло нове видання «Кобзаря», а в 1861 р. надруковано його «Южнорусский буквар». **Ш.** помер у Петербурзі, згідно із заповітом перепохований на Чернечій горі поблизу Канева 22 травня 1861 р. Геніальна творчість **Ш.** та його страдницьке життя зробили Кобзаря одним із найпотужніших символів українського національного руху. **Ш.** виступав і як публіцист – у передмовях до поеми «Гайдамаки» та нездійсненого видання «Кобзаря», а також писав у жанрі рецензії. Публіцистичний характер мають Шевченкові «Автобіографія» та «Щоденник», у якому знаходимо ряд актуальних і сьогодні думок про журналістську працю. З ім'ям **Ш.** значною мірою пов'язане виникнення й діяльність альманаху «Хата» (1860), а також першого українського громадсько-політичного й літературно-мистецького щомісячного журналу «**Основа**» (Петербург, 1861–1862). У першому номері «Основи», що вийшов за життя поета, надруковано «Не для людей, тієї слави», початок поеми «Єретик», «Ой три шляхи широкії», «Пустка» («Заворожи мене, волхве») та «Чернець», а всього в часописі опубліковано понад 70 творів **Ш.**, його «Щоденник», спогади про поета. Він також друкувався в альманахах «Сніп», «Молодик». Твори перекладено на близько 100 мов світу. Дослідження життя й творчості **Ш.** (шевченкознавство) стало самостійною галуззю українознавства.

Шелухин (Шелухін) Сергій Павлович (літературний псевдонім – Сергій Павленко; 18.10.1864–25.12.1938) – український громадсько-політичний діяч, юрист, письменник, журналіст. Народився в с. Деньги Золотоніського повіту на Полтавщині, працював у судових органах України, з 1905 р. брав участь в українському національному русі, належав до Союзу українських автономістів-федералістів, із квітня 1917 р. входив до складу Української Центральної Ради, у лютому – квітні 1918 р. – генеральний суддя УНР. 1921 р. емігрував до Чехословаччини, викладав право в Українському вільному університеті й Українському педагогіко-історичному інституті імені **М. Драгоманова**. **Ш.** – автор праць з історико-правових питань («Варшавський договір між поляками й С.Петлюрою», 1926; «Історико-правові підстави української державності», 1929), активний журналіст: редагував «Елисаветградский вестник» (1891), разом із **М. Шаповалом** видавав журнал «Українська хата» (1909–1914), співпрацював із «Літературно-науковим вісником»,

часописами «Світло», «Рада», «Нова Рада», віденським журналом «На переломі»; публікувався в «Украинской жизни», «Вестях Золотонош-ского сельскохозяйственного общества», «Одесских новостях», «Одесском листке». Уміщені в часописах матеріали **Ш.** («Літературні герострати українства», «Украинцы, русские, малороссы» тощо) відзначалися актуальністю, гостротою, ідейною спрямованістю. Друкувався під такими псевдонімами й криптонімами: «Денезький», «Крутій Вертійович», «Полтавець», «Просвітянин», «С. П.», «С. Павленко», «С. П-ко», «Сергій П-ко», «С. Просвітянин», «С. Ш.», «С. Ш-ин», «С. Ше-хин», «Учитель», «Чміль». Помер у Празі.

Юркевич Лев Йосипович (19.09.1883–11.10.1919) – український громадсько-політичний діяч, письменник, публіцист. Народився в селі Криве Сквирівського повіту на Київщині в родині лікаря, навчався в Київському університеті. З 1904 р. був активістом Революційної української партії, пізніше – Української соціал-демократичної партії. За революційну діяльність неодноразово затримувався поліцією. У 1907 р. виїхав за кордон і там здобув університетську освіту. З 1911 р. жив у Франції та Швейцарії. Після революції 1917 р. намагався повернутися в Україну через Англію, Швецію, Норвегію. Помер у Москві. У 1907 р. **Ю.** співпрацював із редакцією тижневика «Слово». Використовуючи спадщину батька, заснував і видавав щомісячник УСДРП «Наш голос» (Львів, 1910 – 1911), фінансував журнал «Дзвін» (Київ, 1913–1914), видавав часопис «Боротьба» (Женева, 1915–1916). Друкувався в газеті «Вперед» («Українське староміщанство і молодоміщанство», «Українське політичне молодоміщанство», «В справі української робітничої газети»). Криптоніми й псевдоніми: «Л. Р.», «Л. Рибалка», «Лев Рибалка», «Е. Ніколет», «Люч», «Пьер».

Яворницький Дмитро Іванович (06.11.1855–05.08.1940) – український історик, археолог, етнограф, фольклорист, письменник. Народився в с. Сонцівці (тепер с. Борисівка на Харківщині) у родині сільського дяка, навчався в Харківському повітовому училищі, Харківській духовній семінарії та на історико-філологічному факультеті Харківського університету, працював викладачем історії в чоловічій гімназії Харкова. Здійснював наукові поїздки місцями колишньої Запорізької Січі, збираючи археологічні, фольклорно-етнографічні та історичні матеріали. За українофільські погляди був звільнений із роботи й у 1885 р. змушений переїхати до Санкт-

Петербурга, де викладав історію в гімназії та на педагогічних курсах. Із 1896 р. працював приват-доцентом Московського університету, викладав археологію й історію України. На запрошення Катеринославського наукового товариства в 1902 р. очолив новостворений Катеринославський історико-краєзнавчий музей і обіймав посаду директора до 1933 р. На початку 1930-х рр. звинувачений в ідеалізації козацтва й буржуазному націоналізмі. Був звільнений із роботи, позбавлений можливості займатися науковою діяльністю. Помер у Дніпропетровську й похований біля історичного музею, який тепер названий його іменем. **Я.** – автор понад 200 наукових праць (найвідоміша – тритомна «Історія запорізьких козаків», 1892 – 1897). **Я.** співпрацював із «**Киевской стариной**», за його редакцією 1906 р. видавався тижневик «Запорожжя».

Оцінювання знань студентів

Рівень засвоєння матеріалу студентами викладач оцінює за 100-бальною системою. Оцінювання складається з двох частин (по 50 балів кожна). Перша з них охоплює модульні контрольні, а друга – практичну роботу студентів.

Модульні контрольні складаються з кількарівневих завдань, розподілених за варіантами. Типовий зразок завдань наведено нижче.

- Щоб праця письменника, журналіста була «трудом чесним», що й у яких публіцистичних роздумах радив робити Т. Шевченко?

- Хто визначав головне публіцистичне обличчя журналу «Основа»?

- Який за жанром матеріал був у газеті «Слово» «часописом у часопису»?

1) огляд; 2) передова стаття; 3) фейлетон; 4) памфлет; 5) репортаж.

- Назвіть головну особливість народовської преси 1860-х років.

- У чому полягав феномен західноукраїнських часописів 1920–1930-х рр.

Щодо практичної діяльності студентів, то вона поєднує в собі кілька видів робіт. Окрім участі в практичних заняттях, вона може містити написання есе (скажімо, на тему: «Вплив політики царського уряду на розвиток української преси»), статті (як ось: «Підготуйте в жанрі стаття матеріал для студентської газети із застосуванням знань з історії журналістики, використавши цитату, заголовок, факт із минулого») або дослідницького проекту в команді (до прикладу: «Сформувати портфоліо про видання Закарпаття 1920–1930-х рр.» за схемою: редактор, видавець і їх коротка життєво-творча біографія – найвизначніші публіцисти в часописі – жанрово-тематичний зріз видання – мовностилістична характеристика газети – особливості технічного оформлення ЗМІ – бібліографічні джерела за темою»; «Створити мініфільм про видання ОУН–УПА»).

При оцінюванні роботи під час навчального процесу береться до уваги:

- якщо студент сумарно набрав мінімально достатню кількість балів, то за бажанням може бути звільнений від складання іспиту;
- при виконанні модульних контрольних, а також завдань у разі списування або встановлення факту плагіату студент позбавляється всіх балів;
- за невчасність виконання завдань зі студента знімається певна кількість балів (залежно від часу затримки до чверті балів);
- із кожного з видів практичних робіт потрібно набрати щонайменше 50 відсотків балів.

Загалом **критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю** зводяться до таких оцінок за кредитно-модульною системою:

Відмінно (90–100 балів, А). Здобувач фаху всебічно, глибоко, системно, опанував навчально-програмовий матеріал із високим рівнем творчого підходу; самостійно виконував передбачені програмою завдання, використовував знання та вміння в практичних ситуаціях; застосовував бездоганну мову, логічно послідовно, із чітким аналізом суті теми чи проблеми, правильним трактуванням понять, явищ, тенденцій; наводив характерні приклади з практики та робив відповідні теоретичні висновки, демонструючи власне бачення; виявив схильність до наукової роботи.

Добре (82–89 балів, В). Студент, який самостійно та сповна засвоїв навчально-програмовий матеріал, подавав його чітко, змістовно, із високим рівнем аргументації, виявив системні знання в достатньому обсязі, здатність до самостійного пошуку інформації та її аналізу, відзначився не лише постановкою питань, а й вирішенням проблем професійної спрямованості; практичні завдання виконував на високому рівні, однак дещо неповно, з незначними логічними вадами викладу, окремими неточностями, поодинокими незначними помилками мовного плану.

Добре (74–81 бал, С). Претендент на оцінку загалом ґрунтовно виявляв знання, демонстрував їх на практиці, виконав завдання відповідно до вимог, але припустився серйозніших помилок, неточностей.

Задовільно (64–73 бали, D). Здобувач фаху засвоїв навчально-програмовий матеріал в достатньому для подальшого навчання обсязі, із розумінням їх подальшого застосування в практичній професійній діяльності; виконав основний обсяг практичних

завдань; але при цьому припустився значної кількості очевидних помилок, неточностей логічного, мовного, наукового характеру тощо.

Задовільно (60–63 бали, E). Студент опанував навчально-програмовий матеріал на мінімальному рівні; посередньо розкрив теоретичні питання, а практичні завдання виконав, припустившись серії суттєвих помилок. При тому стикався зі значними труднощами при досягненні мети.

Незадовільно (35–59 балів, FX). Претендент на оцінку навчально-програмовий матеріал засвоїв із численними прогалинами, припустився принципових помилок, виконуючи завдання; або ж презентуючи їх менше половини, фактично не за темою, неправильно, із великою кількістю суттєвих помилок, на низькому мовностилістичному рівні, без демонстрування прикладів і висновків, урахування наукових засад і практичної значущості, на елементарному рівні.

Незадовільно (0–34 бали, F). Такої оцінки заслуговує здобувач, котрий не оволодів навчально-програмовим матеріалом, відтворюючи його тільки вкрай спорадично, фактично на рівні окремих фактів; припустився грубих помилок, виконуючи завдання; не продемонстрував бодай мінімального рівня знань та практичних навичок, що дозволило б продовжити навчання, вести професійну діяльність.

Підсумкова оцінка студента враховує результати навчання впродовж семестру.

Іспит

Іспит проводиться в усній формі. Однак студенти при цьому виконує і практичне завдання, яке додається до кожного білета. Типовий приклад практичного завдання, яке додається до білета може мати такий вигляд: «На прикладі поданої статті оцініть публіцистичну майстерність автора»; «охарактеризуйте жанрово-тематичну структуру шпальти запропонованого часопису»; «проаналізуйте першу полосу газети» з погляду її суспільно-політичної орієнтації» тощо.

**Орієнтовні питання, які можуть бути винесені
на практичні заняття для обговорення, а також на іспит**

1. Історія української журналістики як складова української національної культури, як предмет і об'єкт наукового вивчення в системі університетської підготовки журналістських кадрів.
2. Білі плями у вивченні історії української журналістики.
3. Періодизація історії української журналістики XIX ст.
4. Методологічні принципи й критерії та їх значення в ході вивчення історії української журналістики.
5. Сучасний стан наукових досліджень у галузі історії української журналістики.
6. Поняття публіцистики і українська журналістика.
7. Критерії давньої публіцистики.
8. Жанрове розмаїття творів давньої публіцистики.
9. Полемічна публіцистика кінця XVI – початку XVII ст. і її вплив на розвиток української журналістики.
10. І. Вишенський як майстер публіцистичного слова.
11. Публіцистика козацької доби. Козацькі літописи й листи.
12. Народна публіцистика і її вплив на розвиток журналістики.
13. Перші іншомовні видання на українських землях.
14. Харків як один із центрів української журналістики.
15. Цензурний статут 1804 р.
16. Харківські видання 1812–1825 рр. Загальна характеристика.
17. Журнальна публіцистика харківського періоду української журналістики.
18. Сатирично-гумористична преса в Харкові.
19. Кращі журналісти харківського періоду.
20. Цензурний указ 1826 р. і доля української преси.
21. Альманах як тип неперіодичного видання.
22. Журналістська функція альманахів в умовах цензурних заборон.
23. Характеристика харківських альманахів І. Срезневського та І. Петрова. Альманах як трибуна українського слова.
24. Альманахи 1840-х рр.: «Ластівка», «Сніп», «Молодик», «Южно-русский сборник».
25. «Обзор сочинений, писанных на малороссийском языке» М. Костомарова.

26. «Цензурне семиліття» (1848–1855) і його вплив на розвиток української журналістики.
27. Характеристика праці І. Кульжинського «Некоторые замечания касательно истории и характера малороссийской поэзии».
28. О. Льовшин. «Письма из Малороссии».
29. Початки преси в Одесі.
30. Київський період української журналістики.
31. М. Максимович про правопис української мови.
32. Причина припізненого розвитку національної літератури й журналістики в Західній Україні.
33. Міжслов'янські зв'язки і Галичина.
34. Польська преса у Львові.
35. «Руська трійця» та її перші рукописні збірники («Син Русі», «Зоря»).
36. «Русалка Дністровая» як тип журнального видання.
37. Оцінка «Русалки Дністрової» І. Франком.
38. Українська журналістика в Галичині в 1840-х рр.
39. «Вінок русинам на обжинки» (1846–1847 рр.).
40. Революція 1848 р. в Європі і її вплив на відродження культурного руху на Галичині.
41. Газета «Зоря Галицька».
42. «Дневник руський» І. Вагилевича.
43. Приватні газети І. Гушалевича.
44. Характеристика західноукраїнської журналістики 40-х років. І. Франко про журналістику цього періоду.
45. Москвофільство як політичний напрям у Галичині й на Закарпатті та його преса.
46. Переслідування народної мови та літератури в Західній Україні в 50-х рр. XIX ст.
47. Преса Західної України в 50-х рр. XIX ст.
48. І. Франко про українські альманахи.
49. Зародження української журналістики в умовах царської Росії та Австро-Угорщини: спільне й відмінне.
50. Перший загальноукраїнський громадсько-політичний і літературно-науковий журнал «Основа» (1861–1862).
51. Москвофільська преса в Галичині. Загальна характеристика.
52. Публіцистика в «Основі». Полемічні виступи М. Костомарова й П. Куліша. Журнал «Народ» у контексті радикально- й

загальнодемократичної преси України першої половини 1890-х рр.

53. Публікації проти «Нової ери» на сторінках української преси 1890-х рр.
54. Зародження приватної преси в Україні. «Киевский телеграф».
55. П. Куліш в українській журналістиці.
56. Газетно-журнальна публіцистика І.Франка.
57. «Черниговский листок» Л. Глібова (1861 – 1863).
58. Народовська преса 1880–1890-х рр.
59. «Громадниця», «Самостійне слово» та інші зразки рукописної журналістики.
60. Мистецтво полеміки в статтях І. Франка.
61. Пробудження національно-культурного руху на західноукраїнських землях і журналістика.
62. Журнал І. Франка «Житє і слово».
63. Літературно-науковий журнал «Зоря».
64. Суспільно-політичний процес і журналістика Східної України на межі століть.
65. Газета Б. Дідицького «Слово» (1861–1887).
66. Емський указ 1876 року і його вплив на розвиток української журналістики.
67. Суспільно-політична ситуація й журналістика в Україні в 60-х рр. ХІХ ст.
68. Характеристика часопису «Радикал».
69. Публіцистична полеміка 1861 року.
70. Місце видань «Громадський голос» і «Громада» у журналістському процесі.
71. Формування системи народовської преси («Вечерниці», «Нива», «Русалка», «Мета»).
72. Редакційно-публіцистична діяльність М. Павлика.
73. Майстерність Л. Глібова-фейлетоніста.
74. Загальна характеристика радикальної преси 1890-х рр.
75. Часопис для селян «Батьківщина».
76. Літературні альманахи й збірники 70–90-х рр.
77. О. Духнович – організатор видавничої й журналістської справи на Закарпатті.
78. Літературна дискусія середини 1870-х рр. і її відображення в пресі.
79. Валуївський циркуляр про заборону українського слова.

80. «Літературно-науковий вісник» на зламі епох.
81. На шляху до появи радикально-демократичної преси. Журнал «Друг» (1874–1877).
82. Перші робітничі видання в Україні.
83. Журнал «Громадський друг» із продовженнями «Дзвін» і «Молот».
84. Боротьба за скасування заборон українського слова.
85. Т. Шевченко про літературну й журналістську творчість.
86. Преса політичних партій на межі століть.
87. Загальна характеристика публіцистичної спадщини Т. Шевченка.
88. Тематика відділів, рубрики в журналі «Житє і слово».
89. Літературно-науковий журнал «Киевская старина» (1882–1896).
90. Публіцистика М. Драгоманова (на прикладі журналу «Народ»).
91. Безцензурні видання за межами України в період формування й функціонування радикально-демократичної преси в Україні.
92. Селянська й робітнича публіцистика як своєрідне явище в українській журналістиці.
93. І. Франко про 60-ті роки в Україні.
94. Видавнича діяльність НТШ. «Записки Наукового товариства ім. Шевченка».
95. Часопис «Діло» як орган народовської партії перша українська щоденна газета.
96. Відродження журналістики в Східній Україні в 1880-х рр.
97. Альманах Б. Дідицького «Зоря галицька яко альбум» (1860).
98. М. Грушевський – реформатор видавничої й журналістської справи в Галичині.
99. Журнал «Світ» як спроба видання компромісного типу.
100. Публіцистика М. Грушевського.
101. Характеристика буковинської преси ХІХ ст.
102. Відродження радикальної преси. Часопис «Товариш».
103. Зародження й розвиток преси на Закарпатті.
104. Газета для селян «Хлібороб».
105. Історія української журналістики і сучасна преса: спадкоємність традицій.
106. Питання теорії літератури й журналістики в «Літературно-науковому віснику».
107. Політична ситуація і розвиток української журналістики в період 60-х рр. ХІХ ст.

108. Стаття А. Волошина «До історії нашої преси».
109. Альманах «Хата».
110. Серія І. Франка «Дрібна бібліотека».
111. Проблематика «Журналу» («Щоденника») Тараса Шевченка.
112. І. Франко, М. Павлик – організатори журналістської справи в Галичині.
113. М. Драгоманов і українська журналістика.
114. Стаття П. Куліша «Переднє слово до громади: погляд на українську словесність».
115. Характеристика праці М. Костомарова «Дві руські народности».
116. Оцінка чотирьох періодів у розвитку журналу «Правда».
117. Мистецькі й літературно-наукові часописи на територіях Західної України в період до Першої світової війни.
118. Періодичні видання січових стрільців.
119. Політика російського самодержавства стосовно розвитку української преси.
120. «Україна» як орган українознавства.
121. Проблематика видань січових стрільців.
122. Часопис «Рада».
123. Значення маніфесту 17 жовтня 1905 року в розвитку української періодики.
124. Таборова преса – унікальне явище в українській журналістиці.
125. Зародження комуністичних газет і журналів в Україні.
126. Преса початку XX століття і диференціація політичної думки.
127. Найпомітніші постаті закарпатської журналістики 20–30-х років XX ст. Загальна характеристика.
128. «Вісник Пресової квартири УСС».
129. Українська періодика в період до Першої світової війни.
130. Газета «Наша Дума» в контексті розвитку української журналістики.
131. Розгалуження преси 1920 – 1930-х років у Західній Україні.
132. Участь видатних українських діячів у випуску таборових часописів.
133. Українська преса в Москві й Петербурзі на початку XX ст.
134. Кооперативно-господарські періодичні видання в Західній Україні.
135. Українське жіноцтво в журналістському процесі (Христя Алчевська, Олена Пчілка, Ольга Кобилянська та інші).

136. Провінційна преса на початку XX ст. в Східній Україні.
137. Періодизація радянської преси за А. Животком.
138. Українські видання на Волині та Холмщині.
139. Роль меценатства в стимулюванні розвитку української преси.
140. Українська преса під Росією в 1905 – 1914 роках.
141. Суспільно-політичні й партійні видання в Західній Україні першої половини XX ст.
142. Щоденник «Боротьба».
143. Часопис «Рідний край».
144. Українська преса на Буковині в XIX ст.
145. Комуністична й радянська преса в період між світовими війнами.
146. Утиски некомуністичних часописів радянською владою в 1920-х роках.
147. Порівняльна характеристика розвитку періодики на Буковині й Закарпатті в 20–30-х роках XX ст.
148. Проблематика таборової преси.
149. Розвиток журналістики в Західній Україні на початку XX ст.
150. Характеристика часопису «Слово».
151. Участь українських письменників у пресі перших двох десятиліть XX століття.
152. Гумористичні стрілецькі часописи.
153. Місячник «Українська хата».
154. «Літературно-науковий вісник» як всеукраїнський орган.
155. Порівняльна характеристика розвитку преси в Східній і Західній Україні до та після Першої світової війни.
156. М. Грушевський у журналістському процесі початку XX століття.
157. Дитяча й молодіжна періодика на західноукраїнських землях.
158. Місячник «Дзвін».
159. Київський народний тижневик «Село».
160. Видавнича й пресова діяльність Союзу визволення України.
161. Характеристика таборових часописів із погляду географії.
162. Церковно-релігійна преса в 1920–1930-х роках у Західній Україні.
163. Центри розвитку журналістики в Східній Україні на початку XX століття.
164. Участь українських діячів у розвитку вітчизняної періодики.
165. Газета «Нова Рада» (1917) як спадкоємниця «Ради».

166. Українська преса в добу тоталітаризму й демократії. Загальна характеристика.
167. Газета «Хлібороб».
168. Законопроект 1914 року про пресу.
169. Вплив революції 1905–1907 рр. на діяльність української преси.
170. Ілюстрований тижневик «Засів» (1911).
171. Характеристика щоденника «Вісти».
172. Розвиток преси 1920–1930-х років у Західній Україні.
173. Педагогічні й жіночі видання в Західній Україні першої половини ХХ ст.
174. Революція 1917 р. і українська преса.
175. Диференціація українських видань у 1906 році на територіях царської Росії.
176. Видання «Громадська Думка».
177. Завдання й функції часописів в умовах народно-державницьких прагнень.
178. Торгово-економічні часописи в Західній Україні першої половини ХХ ст.
179. Українська преса поза українськими землями й часописи іншими мовами в період до Першої світової війни.
180. Журналістський процес на Закарпатті і його періодизація в першій половині ХХ ст.
181. Видання суспільно-політичних часописів на Буковині.
182. Розвиток української преси на тлі розвитку періодики різних народів у Росії в 1905–1914 рр.
183. Часопис «Самопал».
184. Розгалуження преси в Галичині в 20–30-х роках ХХ ст.
185. Гумористичні видання в Східній Галичині.
186. Суспільно-політичні й партійні часописи 1920–1930-х років у Західній Україні.
187. Проблема досліджень видань минулого в контексті вивчення історії української журналістики.
188. Періодизація українського журналістського процесу в ХХ столітті.
189. Літературно-громадський тижневик «Маяк» (1912).
190. Перша світова війна і українська преса.
191. Видання спеціальних часописів у Західній Україні в 1920–1930-х роках.

192. Перші українськомовні видання на початку ХХ ст.
193. «Записки Українського наукового товариства в Києві».
194. Національно-патріотична журналістика перших трьох десятиліть ХХ ст.: головні теми, ідеї, концепції.
195. Книгознавчі й краєзнавчі органи в Західній Україні.
196. Українська публіцистика минулого й сучасного: спільне та відмінне.
197. Правничі та лікарські видання в Галичині.
198. Характеристика закарпатської преси 1920–1930-х років.
199. Функціонування вітчизняної преси під час національно-демократичної революції в Україні.
200. Видання Української галицької армії.
201. Характеристика видань періоду Західноукраїнської Народної Республіки.
202. Преса Червоної армії.
203. Постанова ЦК КП(б)У «Про спотворення та помилки у висвітленні історії української літератури в «Нарисі історії української літератури» від 24 серпня 1946 року.
204. «Временные правила о печати» від 24 листопада 1905 р. та їх вплив на появу українських часописів.
205. Українська публіцистика в міжвоєнний період як віддзеркалення історичної доби.
206. Українські видання в Східній Європі після Першої світової війни.
207. Українська періодика в Західній Європі після світової імперіалістичної війни.
208. Видання українства за океаном між світовими війнами.
209. Українські часописи в міжвоєнний період на Далекому Сході та в Китаї.
210. Риси української публіцистики першої половини ХХ ст.
211. Внесок українських публіцистів у поширення національної ідеї серед співвітчизників.
212. Публіцистична спадщина С. Петлюри.
213. С. Єфремов як журналіст.
214. Внесок Є. Чикаленка в українську журналістику.
215. Уроки української публіцистики 1920–1930-х рр.
216. Зародження радіо в Україні.
217. Радіо в радянській Україні – впливовий засіб інформації та пропаганди.

- 218. Розвиток радіомережі в Україні.
- 219. Зародження українського телебачення.
- 220. Розвиток національної телемережі.
- 221. Визначальні риси українського телебачення.
- 222. Публіцистична самобутність Д. Донцова.
- 223. М. Шаповал на теренах журналістики.
- 224. Українська преса в період Другої світової війни. Загальна характеристика.
- 225. Особливості розвитку компартійної преси під час Другої світової війни.
- 226. Преса ОУН–УПА в Україні.
- 227. Видання червоних партизанів у роки Другої світової війни.
- 228. Політика компартії щодо преси під час війни з фашистами.
- 229. Повернення преси на мирні рейки на звільнених від гітлерівців територіях.
- 230. Видання в Україні в умовах фашистської окупації.
- 231. С. Єфремов і його «Відгуки з життя та письменства».
- 232. Щоденник Є. Чикаленка.

Перелік тем для студентських письмових робіт

У процесі вивчення історії української журналістики студенти пишуть різноманітні роботи. Це можуть бути, як зазначало сявище, есе, статті. Своєрідним підсумковим етапом досліджень є курсовий дипломні роботи. Нижче наведено орієнтовний перелік тем студентських письмових наукових робіт.

1. Проблеми періодизації історії української журналістики.
2. Публіцистика козацької доби в контексті витоків української журналістики.
3. Іван Вишенський як визначний полеміст.
4. Вплив політики російського царизму на розвиток української журналістики.
5. Харківська сатирична преса початку XIX ст. і сучасна журналістика.
6. Альманахова журналістика в Україні XIX ст.: тенденції і закономірності.
7. Зародження приватної преси в Україні.
8. Українська журналістика як популяризатор творів красного письменства (на прикладі кількох видань XIX ст.).
9. Журналістська діяльність «Руської трійці».
10. Журналістські заповіді Т. Шевченка і сучасна журналістська практика.
11. Тарас Шевченко як організатор газетно-журнальної справи й публіцист.
12. Журналістський талант Пантелеймона Куліша.
13. Роль журналу «Основа» в розвитку української журналістики.
14. «Черниговский листок» і його внесок у розвиток регіональної журналістики.
15. Л. Глібов – журналіст.
16. Рукописна журналістика як самобутнє явище в історії української преси.
17. Особливості розвитку української журналістики в Галичині 1860 – 1870-х рр.
18. М. Драгоманов у суспільно-політичному й журналістському процесах України.

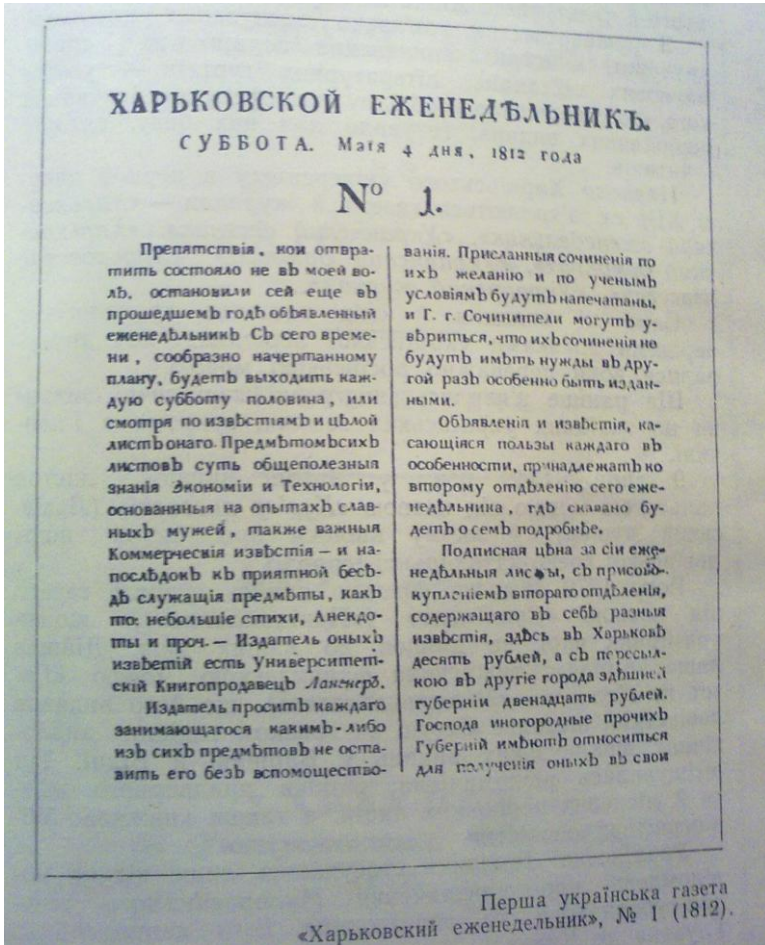
19. Публіцистика М. Драгоманова.
20. І. Франко – видатна постать в українській журналістиці.
21. Публіцистична майстерність Івана Франка.
22. «Слово» і «Діло» в українській журналістиці.
23. Радикально-демократична журналістика в Україні та її особливості.
24. М. Павлик і українська журналістика.
25. Друга хвиля альманахової журналістики в Україні.
26. «Киевская старина» та її місце в історії української журналістики.
27. Зародження й розвиток журналістики на Буковині.
28. Особливості виникнення й розвитку преси на Закарпатті.
29. Видавнича діяльність НТШ.
30. Особливості розвитку української преси на межі XIX та XX ст.
31. Проблеми періодизації журналістського процесу в Україні в XX столітті.
32. Перші україномовні часописи на початку XX століття і їх значення.
33. Розвиток української журналістики в період до Першої світової війни.
34. Жанрово-тематичні пріоритети української журналістики на початку XX ст.
35. Публіцистика в «Рідному краї».
36. Фейлетонна журналістика на шпальтах часописів «Громадська думка» і «Рада».
37. Українська журналістика в добу Першої світової війни.
38. Преса січових стрільців – унікальне явище в українській журналістиці.
39. Таборова преса і її уроки.
40. Таборова публіцистика в українській публіцистичній спадщині.
41. Українська преса часів ЗУНР.
42. Комуністично-радянська преса як особливий тип преси в Україні.
43. Західноукраїнська преса 20–30-х рр. XX ст. і її унікальність.
44. Галицькі й закарпатські часописи 1920–1930-х рр.: спільне й відмінне.

45. Специфіка розвитку журналістики на Буковині в першій половині XX ст.
46. Особливості розвитку видань на Волині й Холмщині.
47. Журналістська діяльність М. Брацайка.
48. Початки преси української діаспори.
49. Є. Чикаленко в українській журналістиці.
50. Публіцистика С.Єфремова.
51. Своєрідність публіцистики Д. Донцова.
52. С. Петлюра – публіцист.
53. Публіцистичні набутки М. Шаповала.
54. А. Ніковський – майстер публіцистичного слова.
55. Українська публіцистика 20–30-х років: особливості, тенденції, уроки.
56. Роль меценатства в розвитку української преси.
57. Зародження й розвиток радіо в Україні.
58. Особливості розвитку українського телебачення.
59. Українська журналістика в Другу світову війну: особливості розвитку.
60. Преса ОУН–УПА як преса національно-визвольного опору.
61. Партизанська публіцистика часів Другої світової війни.

ФОТОДОДАТОК

ПЕРШІ ШПАЛЬТИ ЧАСОПИСІВ

Видання Східної України

Перша українська газета «Харківський тижневик». 1812 рік.

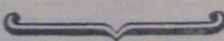
УКРАИНСКІЙ ВѢСТНИКЪ

на

1816^й годъ.

ЧАСТЬ ПЕРВАЯ.

Мѣсяцъ Январь.

ХАРЬКОВЪ.

Въ Университетской Типографіи,
1816.

Перший український журнал
«Украинский вестник».

«Український вісник». Харків. 1816 рік.

ХАРЬКОВСКІЙ ДЕМОКРИТЪ

ТЫСЯЧА ПЕРВЫЙ ЖУРНАЛЪ:

Издаваемый Василиємъ Масловичемъ.

Всѣ въ ежемѣсячны пустилися изданья.
И словомъ вижу я въ странѣ моей родной -
Журналовъ *тысячу*, а книги ни одной!

Ай, ай,

МѢСЯЦЪ МАЙ.

Телелъ, да холоденъ!

Х А Р Ъ К О В Ъ,
Въ Университетской Типографіи,
1816 года.

Перший український сатиричний журнал
«Харківський демокрит».

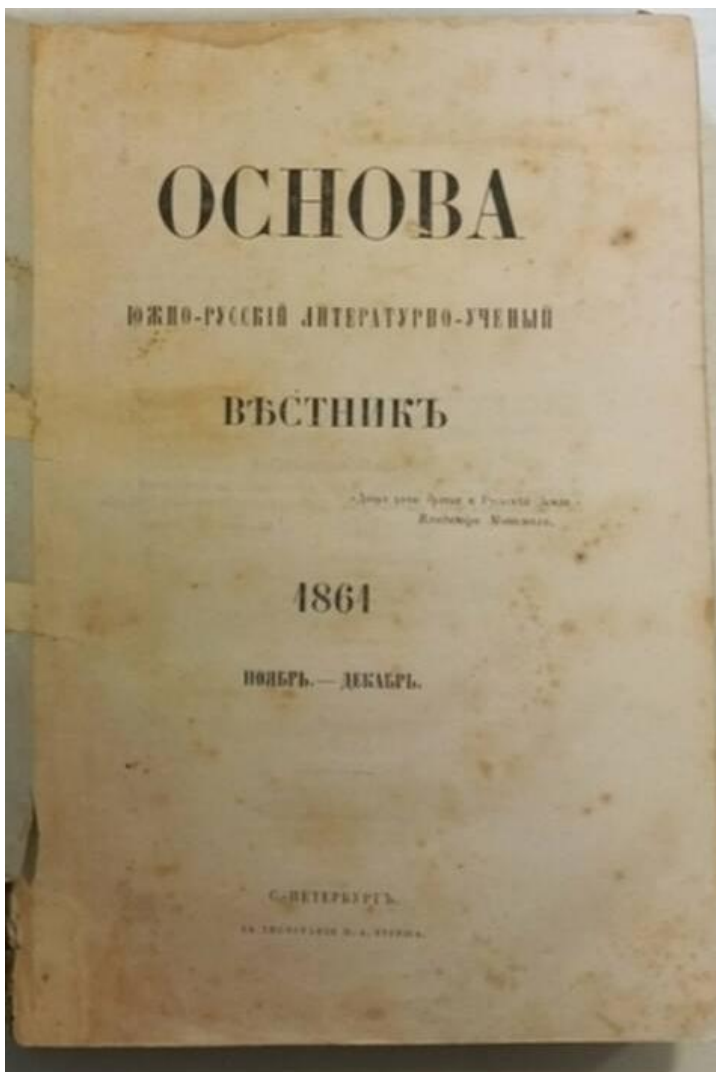
Перший сатиричний український журнал «Харківський демокрит».
1816 рік.

«Одесский вісник». 1837 рік. Заснований 1827 р.

«Київські губернські відомості». 1853 рік.

Перший український суспільно-політичний і літературний журнал у Російській імперії «Основа». 1861 рік. Виходив у 1861–1862 рр. у Петербурзі.

«Херсонські губернські відомості». 1865 рік.

Перший українськомовний часопис у Наддніпрянській Україні. Виходив на Полтавщині, у місті Лубни, у 1905 р.

Щоденник «Одеські новини». Політична, комерційна та літературна газета. Виходила в 1884–1917 роках.

Видання Західної України

Перша газета в Україні «Gazette de Leopold» («Львівська Газета»). Виходила 1776 року у Львові французькою мовою. Тижневик.

Перша закарпатська щоденна газета «Нова свобода». Виходила в 1938–1939 роках.

РУСАЛКА ДНѢТРОВАЯ.

Ruthenische Volkslieder.

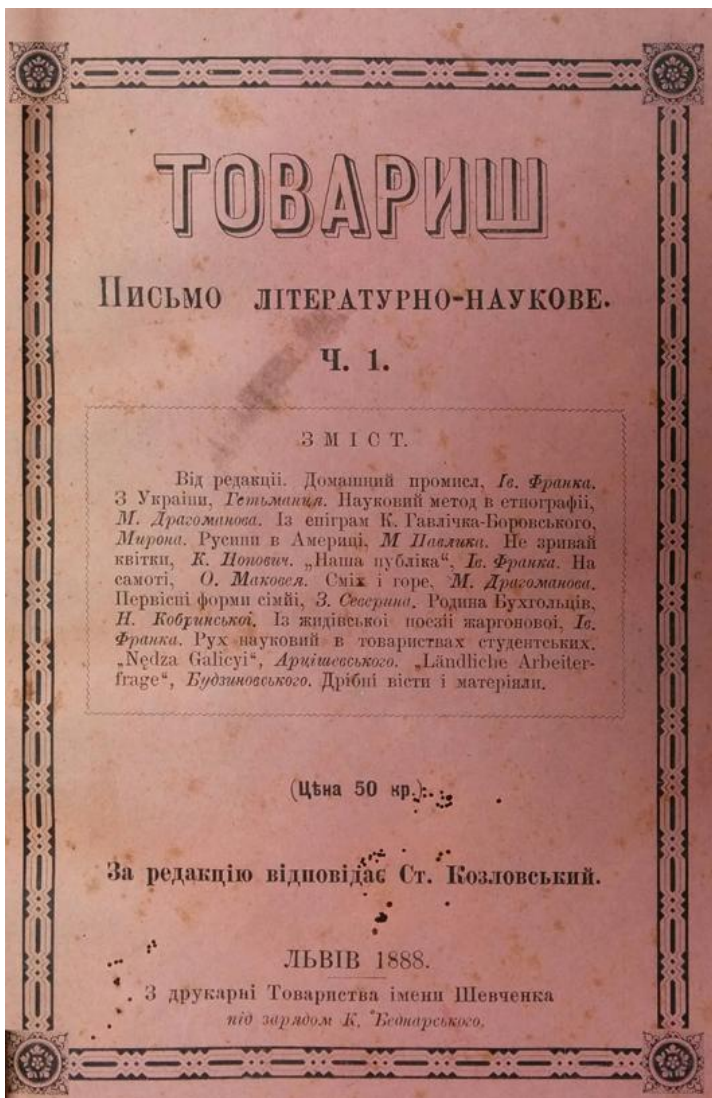
У БУДИМЬ

Письмом Корол. Всеучилища Пештанского.

1837.

*Васильїй Франц
Кієвський Дніпро
1895.*

Перший західноукраїнський альманах народною мовою фольклорно-літературна «Русалка Дністровая». 1837 р.

«Письмо літературно-наукове» «Товариш». Літературно-науковий журнал групи львівських студентів. Заснований 1888 року. До редакції входили також І. Франко, М. Павлик, О. Терлецький.

«Буковина» виходить
ко другого Четверга.

ПРЕДУМЕРТА
плата за Чернівецьку
видається:

на один рік 3 рол. — ср.
на рік 1 . 50 — ср.
третину 1 . — ср.

Подружні числа по 15 кр.
в листках Іздринського в
Чернівцях, рік-ч. 10.

БУКОВИНА.

Часопись політична і наукова

для народу руського

РЕДАКЦІЯ І АДМІНІ-
СТРАЦІЯ «Буковина» на-
ходиться в Чернівцях (ука-
ня Потривача, ч. 4.), а убо
квї дописи адресувати за-
казати. — Висно редакції
отворюєся по-дня від 6.—8.
год. вечером.

ОПОНІЦІЯ І ПРИЛОГІ
обслуговуєть ся як найдо-
шкульніше.

Хто бажає побирати нашу газету, звинить надіслати хотї частину передплати або замовлене.

Новий президент Буковини ґр. Паче.

Рік 1890., що зазначив ся в пам'яті руського народу переважними подіями, приніс нам в останній хвили ще одну для Буковини вказівку, а для Русинів а особна дуже відрядну вість. Ото 10. лют. с. м. оголосила «Віденська Часопись» іменоване дотеперішнього управителя бук. ряду, палатного совітника Графа Пачого, президентом Буковини. Уже сейчас по уступленню незабутної пам'яті С. Е. барона Піна висказали ми щиро бажане, щоб наслідником Его Ексцелленції став ґр. Паче, котрий відразу дав доказ, що він зповні спосібний поповнити страту, яку нещодапня судба причинила Буковині саме в пору, коли наш край ледво почав пачено відживати по тяжким заведбанню попередних дт. Найбільше побоювався Русини а певно й усі прочі щирі прихильники природного розвитку нашого краю, щоб при обсядженню переважного місця голова краю не рішили личні загляди, але дивні потреби краю, щоб президентом краю не став який чоловік, що віраа. необанасомленний з обетавинами в нашім краю. На паче рішили, як видно, при заміщенню сїм найважйїмїсї для краю посади вагадїти на інтереси краю, а президентом Буковини став муж, котрому вже не чужї потреби краю, муж, що й жителям Буковини не чужий; бо він об'явив вже неоднїмїсї словом ба й чином свої прикмети, погляди і заміри. Русини а й прочі жителі краю пізнали вже в придворїім совітнику Граві Пачому св'ятого чоловіка, мужа стану одличних здібностей, що сїм певночимо працює, все особито наглядяє й пильнує, за ходом усіх публичних справ пильно слїдить, що впливає на усуненє всяких хиб а стараєть ся запровадження користних для краю порядків, зраджуючи у всім пожадану енергією і витривалісї. Дї сїх і других хороших прикмет причислити належить ще й дотеперішнє щире старанє ґрафа Пачого, пізнати всі

обетавини й потреби краю як найточїйїше, переконатись о всім як найдокладїйїше; далї, як на короткий час, досить яснє зрозумїти ріжних справ, а між ними і справу руської. В кінці переконанї ми, що новий президент бажав горичо і щиро сповняти євироти всіх а всіх народностей, віроісповідань і етацій ревню і справедливо волю Монарха, значить, переселити рівноуправленє і дбати в рівній мїрі о добро усіх. Се й ставимо ми Русини понад усе; бо тільки щира добра воля, якої напевно надїють ся Русини і аа дїлї зі сторони нового президента, може бути для всіх одже й для нас порукою, що справа руска буде обшїсна і залагоджена, як тому сїдї. Віруючи кріпко в ту добру волю нового президента краю, допитали Русини его іменоване а великим задоволенєм, а щирою радісїєю, бачуци в виявленню ґрафа Пачого до достоїнства красивого шевца скріпленє надїї Русинів на лїпшу будучиїсї, до чого він тепер з тим більшою силою і бук. Русинам допомочи може. Ту сердечну радісїю Русинів висказали новому президентови руска депутация, виглаючи его в імени бук. Русинів, зазначили непочлиплєне і наскрізь лояльне становленє Русинів до трону, держави, краю і других жителїв, жадаючи при тїм для себе попанованя а здійсненя своїх прав яко самостїйного народа, заборучених основними законами, обшїрючи новому президентови підпору у всіх его предпринятїх для добра краю і держави, надїючись від него справедливості і такої-ж підмоги для добра руського народа.

Прилучуючись до заяви руської депутатїї, котра промовляла дїлєсно в імени усіх бук. Русинів, бо вірно віддала все, що наповниє їх душу і серце, клечемо і ми словачи, провідника депутатїї руської: Дай Воже, щоб правлїне нового президента Буковини було краєви на добро, а єму на славу!

Наших доджників просимо по раз послїдїй о як найкраще вирїшенє заєглоглостей.

Цїлорічні передплатники дістануть сейчас лїо безплатну премїю богатїй „Альманах“ бук. Належдар на р. 1891. або повість Чокого „Чума горїлчана“.

Редагує і видає комітет українських студентів
—
Адреса редакції і адмін. «ЖИТТЯ», вул. Йосифа (Josephsgasse) 1 в Чернівцях
—
Виходить що 2-й середи.

ЖИТТЯ

Передплата вносить для Румунії на цілий рік 45 л. на пів року . . . 25 л. на чверть року . . . 13 л. за г. виводу на рік . 60 л. В Америці . . . 1 дол. Поодинокі число 2 левы.

Часопис для українського громадянства.

ЧИСЛО 2.

ЧЕРНІВЦІ, СЕРЕДА 7. ЛЮТОГО 1923.

РІК I.

Наше національне життя.

Сумне воно, сумне тай невеселе. Куди не глянеш своїм оком, усюди — й по наших селах і по містах — добавиш між нашим громадянством загальний застій на національному полі, нехті до народної праці та знесвіра у її можливий успіх поширилася до тієї міри, що та бездіяльність уявляється у нас зовсім природним об'явом, зовсім зрозумілим, якого навіть оправдувати не треба. Наше селянство, заціпеніло у своїх надіях на своїх давніх провідників, яким насліпо вірило, відноситься тепер до своєї інтелігенції з повною резервою, воно має свою музичку-станову орієнтацію, яка в своїй дорозі подекуди навіть перехрещується із тим шляхом, що по-винні провадити нас до здійснення національної ідеї. Наша інтелігенція вже таки зовсім до національного життя ставить себе пасивно. У її речах шириться шораз більше культ терпіння, оцего німого, невільничого терпіння, яке позбавлене відпору сили, знає тільки нишком плакати й нарікати в при тім і надіється на вищі сили, що й без її співучасті усунуть всі ті кривди, які тяжать тепер на організмі українського народу. Українська інтелігенція, відбившись цілком від селянства, любить у даний мент у тихій «політиці» комбінації і всяких орієнтацій, забуваючи, що з хорошою, коначною людиною ніхто не числиться. І воріт її більше не боїться і для чужих її повільна але певна смерть буде зовсім байдужою.

Вглибившись у вище сказане, ми мусимо прийти до переконання, що даліше тією дорогою ми ступати не сміємо, бо вона провадить нас до неминучої загибелі. Нам треба доконче відновити й віджити нашу національну ідею, той ідеї дати ясний, нетуманний зміст,

згуртувати під її кличем усе свідоме наше громадянство, яке мало би одну мету, одну ідеологію і одні бажання, а тоді й власними силами, навіть без посторонньої помочі ми зможемо вирватись із цієї грязі, в якій нехочимо вже від кількох літ.

Тепер знов насувається питання: якими способами ми дійдемо до цього? Відповідає одна: в національній організації наша сила. В організації, до якої, без огляду на партійні переконання, належали би усі свідомі члени нашої суспільності, бо саме тепер,

Сконфісовано.

не пора нам застановитися над програмовими чи становими різними, бо небезпека грозить не посидимим партіям чи гурткам, але цілому народові. Доки не буде такої організації, доти немислима у нас спільна акція не тільки у політичній, але також в культурній і в економічній життє. Країна пора, щоб наше громадянство над тим поважно застановилося!

Правда й те, що головна обдасть на Буковині, що її замешкує український нарід, знаходиться під вижимковим законом, який дуже часто нищить навіть найслабші проблеми нашого національного життя, все таки та обставина нас не повинна відстрашувати від праці, — хоч би такої, яку нам вище згаданий закон дозволяє. Найменше діло зроблене в користь національної справи ніколи мирно не пропаде. Воно не тільки піддержує ту справу, але й поширяє непохитну віру, що тільки власною працею і власними силами ми виберемо собі кращу будучність.

Читайте і передплатуйте часопис «Життя».

Передплату слати на адресу: «Українська Видавнича Спілка» (для «Життя») в Чернівцях, вулиця Петровича ч. 4.

Жертвуйте на пресовий фонд «Життя».

Огляд політичних подій.

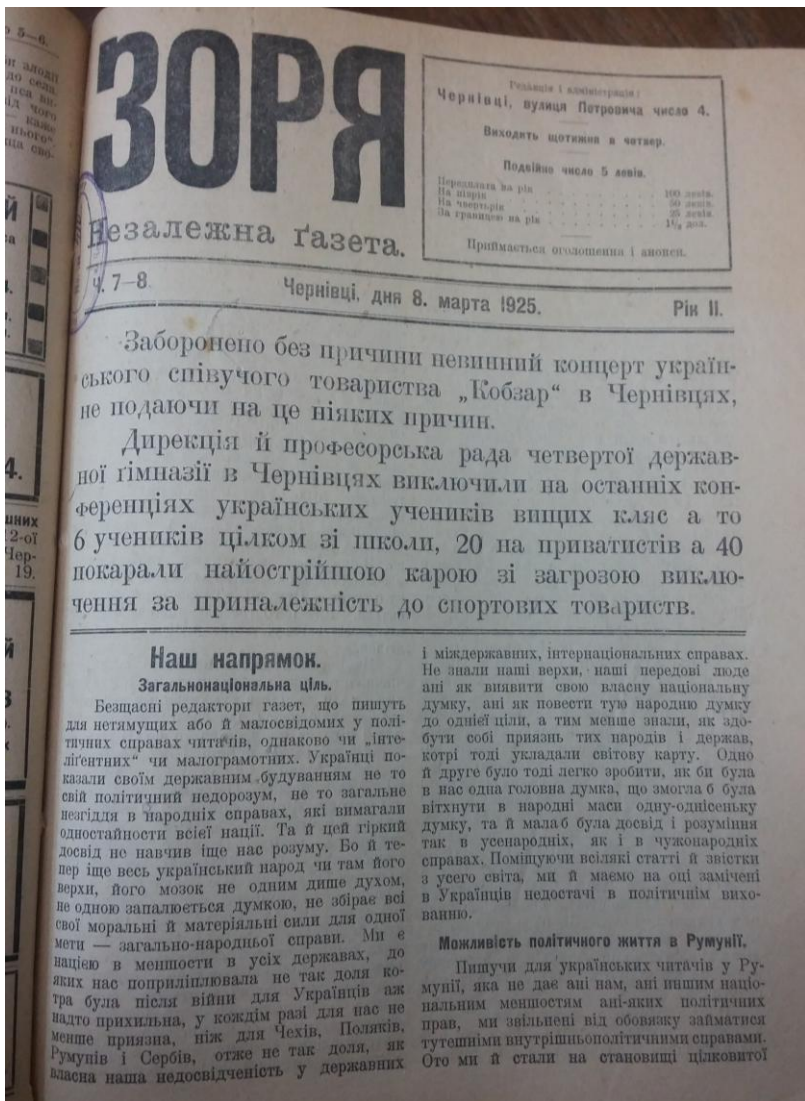
Увага всіх державних мужів зосереджена в останньому часі в двох точках, а то німецько-французьке та грецько-турецьке непозруміня, за котрими крутиться вся інших питань-непорозумінь. Політичне положення, яке прибрало ізза обсадження Французами німецького краю Рур грізні форми, ані трохи не змінилось. Конференція в Люзанні, де переговорює про мир між Турками й Греками, не довела ще ні до чого. Само собою розуміється, що при даних обставинах, при удержанню скандальних мирових договорів з 1919 — 1920 не може світ прийти до спокое. Доки не буде справедливого мира, доки не перестануть бути більшости й меншости пануючі й угнетені, доти буде шалити фурия війни.

Обсадження Поруря (область Рур) французькими військами, мало після висказів французьких політиків лише господарські цілі. Іменно Французи думали прислужувати в той спосіб Німцям до плачення відшкодувань, які Німці в силі англійцями. Та оказалось, що воно все даремне, бо Німці тепер заявили, що Франція заняття Поруря зломилася мировий договір і не хоче нічого платити на conto відшкодувань Франції. Німці це помагають ні французькі інженери ні банкісти. На зазив німецького правительства,

Часопис для українського громадянства «Життя». 1923 рік.

Закарпатський ілюстрований часопис для дітей та молоді «Пчілка».
Виходив у 1920–1930 роках.

Чернівецька газета «Зоря». 1925 рік.

Журнал «Листок» Є.Фенцика. 1890 рік.
Виходив в Ужгороді в 1885–1903 рр.

Видання діаспори (перша половина XX ст.)

ESTABLISHED MARCH 1, 1868.

Alaska Herald.

*Jussu, constitum, concurrens, palpo, recursum.
Participans, mutus, non obtans, non manifestans.*

VOL 1.

SAN FRANCISCO, APRIL 1, 1868.

No. 3.

THE ALASKA HERALD

Will be published semi-monthly, under the management of AGAPUS HONCHARENKO.

SUBSCRIPTIONS and ADVERTISEMENTS
CAN BE LEFT AT THE

PRINTING OFFICE OF CUBERY & CO.,
539 MARKET STREET,
SAN FRANCISCO, CALIFORNIA.

SUBSCRIPTIONS

Payable in United States Gold Coin, in advance.

1 Copy	20c.
3 Months	\$1 25
6 Months	2 50
1 Year	4 00

THE RUSSIAN GOVERNMENT.
(Continued from GURWAL.)

The Russian government is the work of Peter. All supreme powers, governmental and other, reside in the person of the autocrat.

The ancient council, called the *duma*, possessed no independent authority, and when Peter changed this into the Senate, he changed only a name—for the Russian Senate is but the arm of the autocrat, and made for registering his decrees, just as the degraded Roman Senate, of the waning Empire served the Emperors.

Under the Empress Anne the council of the Empire was formed. This council is sometimes presided over by the sovereign, who fills it with such members as he will.

It decides on all matters sent to it by the Emperor, but submits its decisions to the sovereign, who admits them, or substitutes at his pleasure his own will. This becomes law. All the ministers and secretaries of state are members of this council. These form a separate committee of ministers. The council has special divisions, and in addition to this and the state Departments, there is an Imperial chancery, in several branches. These prepare subjects for the chancery. Among these branches there is one of Request and Grace, to which all the petitions directed to the Czar are referred. Judgments and documents acted on by these branches are then submitted to the Emperor, who decides them alone or sends them to the council of the Empire.

The various state departments and those of the personal Imperial chancery form eighteen branches, all under the supreme direction of the sovereign. All these departments report directly to the Czar. Everything comes before him—even the plans of the most insignificant public buildings. Every member of the chain of administration, to avoid responsibility, asks the

(Military Regulations for Alaska Territory.)

**Head Quarters Military Division of the Pacific,
San Francisco, Cal., September 6, 1867.**

**ГЛАВНАЯ КВАРТИРА ВОЕННОЙ ДИВИЗИИ НА
БЕРЕГУ ТИХАГО ОКЕАНА.**

Сан-Франциско, Кал., Сентября 6, 1867.

Брвесь Генераль-Маюру И. С. Давису.

Генераль:

1. Вы назначены Командиром Военного Округа изъ Аласкы, включая всю Русско-Американскую Область, уступаемую Соединенным Штатам, по договору 30 Марта, 1867. Поэтому вы будете командовать двумя компаниями, для этого чрезвычайного назначения, No. 141 Главной Квартыры, гарнизона въ Ситкѣ, такъ скоро, какъ транспортъ будетъ готовъ отправиться къ этому назначенію.
2. Согласно съ инструкціями Главно-командующаго Арміей, Военный Округъ изъ Аласкы, до дальнихъ распоряженій, будетъ подлежать Военному Департаменту въ Калифорніи. Поэтому ваши рапорты будутъ адресованы, изъ Департамента Главной Квартыры въ Сан-Франциско—Калифорніи.
3. Когда вы прибудете въ Ситку, до пріѣзда Коммисіонеровъ, опредѣленныхъ передать и принять формальное владеніе надъ Областью, по условному договору, ваше командованіе надъ транспортномъ будетъ длиться до тѣхъ поръ, пока формальная передача Области будетъ окончена. Если Коммисіонеръ Соединенныхъ Штатовъ пожелаетъ, чтобы вы приняли участіе въ формѣ факта передачи, вы дѣлайте это, или сами лично, или вашей командой. Если по какому либо приключенію судно, перевозящее Коммисіонеровъ замедлитъ, вы согласитесь съ Русскимъ правительствомъ въ Ситкѣ, для высадки вашихъ трупъ, и поставите ихъ на зимнія квартиры, прежде формальной передачи—это было замѣчено въ договорѣ.
4. Неожиданное замедленіе пріѣзда Коммисіонеровъ, или наступающее зимнее время, если воспрпятствуютъ вамъ устроить прочие посты опредѣленные въ вашемъ Округѣ: остальные трупы будутъ вывезены послѣдующей весной, такъ скоро, какъ это необходимымъ окажется. Впрочемъ вы развѣдайте и рапортуйте намъ, о замѣчательныхъ

Агапій Гончаренко (справжні ім'я та прізвище Андрій Гумницький) став першим українським православним священиком в Америці. 1868 року почав видавати газету «Alaska Herald». У першому номері міститься перша в Америці згадка про Т. Шевченка.

У 1925–1940 роках у Парижі виходив громадсько-політичний і літературно-мистецький тижневик «Тризуб».

Це був неофіційний орган УНР.

Заснований за ініціативи Симона Петлюри.

Выходить кожного місяця як прилога новинки: «Наш Родний Край».
Редактор: А. Маркуш. — Презплата Кч 6'— на рок. Поодинокє число 60 гел.
..... Адреса: «Наш Родний Край» Тячево.

Рочник VII.

Март 1926.

Число 7.

ПІСНЯ ШКОЛЯРЯ.

Гуляй, гуляй, гарно сынку,
Ты маленький школярику!
Веселися ты пїснями,
И сокольскими забавами.

Спїши, спїши, гарно сыне,
Най Тя никто не высмїє,
Глянь на право и на льво,
И рядочками ходи смїло.

Рости, рости, дитя миле,
Най Тя matka выколыше.
Тота matka нам встїм одна,
Наша мила Република.

(Вїшково)

ЕМЕРИХ ПАВУК

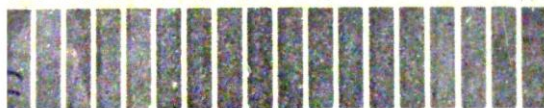
уч. III. кл. гимн. в Хустї.

Журнал «Віночок для підкарпатських діточок». 1926 р.

ЧАСОПИС ПЛАСТОВОЇ МОЛОДІ

Число :
4.

Видавець і відвіч. редактор :
Андрій Ворон

Збірка в таборі в Анті 1934 року.

Передплата на рік Кч 8.—
Поодинокє число для пластунів 50 гел.

Севлюш
Із друкарні Ігната Рота в Севлюші.

Із закарпатських пластових часописів 1930-х рр.

РУСЬКА МОЛОДЕЖЬ

	ст.
Ф. Пасѣчникъ: На святой вечеръ (вершикъ)	1
Ю. И. Шестакъ: Любовь до вась (вершикъ)	2
Колядка	3
И. Семакъ: Все горѣ все выше	4
-еш: Зима	6
А. Шницеръ: Зима (вершикъ)	14
В. Гурдзанъ: Хвора мати	15
Ю. Боршошъ-Кумятський: Чудо въ Назаретѣ	16
Колядка въ Марамороша	17
Ікс: Король Матяшъ	18
Пригода изъ трѣма лянгарями	21
Подорожъ краплѣ воды	26
А. Воронъ: Кавка про одного студента	29
Скупа бѣлка	33
А. Хустский: Битва полъ Довгимъ	36
Розный край (вершикъ)	39
У-а: Страхъ мае великѣ очи	39
Компасъ	41
М. Саболчка: На роздво	43
Малиа и бритва	44
Л. Демянъ: Сиротска доля	45
Помста зима	45
П-ашъ: Народнѣ приповѣдки въ Кос. Поляны	46
Загадки-ребусы	47
Смѣшное	48

Выдае Подкарпатское Общество Наукъ въ Унгварѣ.

Из часописів 1940-х рр.

ЗМІСТ

Вступ	3
Тематика лекційно-практичних занять	5
Список літератури до курсу	25
Короткий словник з історії української журналістики	30
Постаті в українській журналістиці ХІХ – першій половині ХХ ст.	46
Оцінювання знань студентів	84
Іспит	86
Орієнтовні питання, які можуть бути винесені на практичні заняття для обговорення, а також на іспит	87
Перелік тем для студентських наукових робіт	96
Фотододаток	99

ДЛЯ ЗАМІТОК

Тарасюк В. Ю. Історія української журналістики (XIX – перша половина XX ст.): навчально-методичний посібник із курсу для студентів, які опановують журналістський фах.

Ужгород: ПП Наумченко Н. В., 2024. 124 с.

Навчально-методичне видання

Автор

кандидат філологічних наук, доцент

Тарасюк Володимир Юрійович

Коректура: авторська.

Віддруковано ПП Наумченко Н. В.

Україна, Закарпатська область, Ужгород, вул. Великокам'яна, 31.

Тел.: +30(050) 372-03-75. Email: naumchenko.natalia@gmail.com.

Формат 60x84/16.

Замовлення № .12-15 Друк офсетний

Гарнітура Times

Ум. друк. арк. 5,64

Наклад 30 прим.